

ЛЕЗГИ

Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чІал хуьх!

1920—йисалай акъатзава

№ 34 (11195) хемис, 11—сентябрь, 2025—йис

WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет «Дагпечатдин» киоскрай — 16 манат

Лацу дурнайрин йикъар

Хийир ЭМИРОВ

8-сентябрдиз Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председатель Абдулмуслим Абдулмуслимова Расул Гьамзатован международный «Лацу дурнайрин йикъар» фестиваль ачухна. Ам 10-сентябрдиз акъалтІна.

А. Абдулмуслимова кьейд авурвал, гъар йисуз мугъманрал рикІ алай Дагъустандин чилел чи агъалийри халкъдин шаир Расул Гьамзатован дустар ва шаирар, писателар къабулзава. Чи шаир лап хъсандиз чизвай литературадин, культурадин деятелри и пак йикъаз гъурметиз гзаф йисар я.

- Им шииратдин чІехи сувар я. Лугъун хьи, ам са Расул Гьамзатованди туш. И майдандал Россиядин гзаф миллетрикай ибарат тир литература гегъеншарзава. Регионрин писателриз, шаирриз куьмек гузва. Уьлкведин эдебиятдин къурулушрин арада пешекарвили алакъаяр мягкемарзава. Расул Гьамзатован шииратда Дагъустандин интернациональный гъакикъи руьгъ ава. Ида авар халкъдин шаирдин яратмишунри ам неинки вири Дагъустандин, гъаки советрин гзаф миллетрин литературадин, СССР хътин зурба уьлкведин векилдиз элкъуьрна, - лагъана премьер-министрди.

Къейд ийин хьи, сифте яз «Лацу дурнайрин йикъар» Гуниб хуьре 1986-йисан 6-августдиз киле тухванай. А вахтунда халкъдин вилик «Дурная» манидин авторар Расул Гьамзатовни композитор Ян Френкель раханай. И вакъиа сад лагъай

каналди вири Советрин Союздиз аквадайвал къалурнай. Зурба шаир рагъметдиз фейидалай гъуьгъуниз шииратдин сувар международный Гьамзатован фестивалдиз элкъуьрна, ам шаир хайи югъ тир 8-сентябрдиз тухудайвал авуна.

8-сентябрдиз Дагъустан Республикадин Кьил Сергей Меликова, РД-дин Гьукуматдин Председатель Абдулмуслим Абдулмуслимова, шаирдин руш, П. Гьамзатовандин тІварунихъ галай Изобразительный искусствойрин музейдин директор Салигъат Гьамзатовади Тарки-Тау дагъда авай вири дуьньядиз машгъур автордин сурал цуьквер эцигна.

Зурба шаир рикІел хъунин мураддалди анал писателрин ва жемиятдин организайрин векилар, РД-дин Халкъдин Собранидин депутатар, министерствондин патай ведомствойрин чІехибур ва уьлкведин бязи регионрин векилар атанвай.

Республикадин регъберри, яратмишзавай идарайрин векилри ва мугъманри Махачкъалада авай Расул Гьамзатован памятникдал цуьквер эцигна. Вири дуьньядиз машгъур Дагъустандин шаирдин 102 йис тамам хъуниз талукъарнавай суварин сергъатра аваз, вице-премьер Муслим Телякавова, РД-дин культурадин министр Зарема Бутаевади, шаирдин руш Салигъат Гьамзатовади шаирдин тІварунихъ галай куьчеда авай памятникдални цуьквер эцигна.

Урусин М. Горькийдин тІварунихъ галай драмтеатрдин дараматдин вилик квай майдандал хжажнавай монумент шегъердин лап гъурчег чкайрикай сад я.

Скульптор Мегъамед-Али Алиева яратмишнавай и памятник Махачкъалада 2010-йисуз эцигнай.

Международный «Лацу дурнайрин йикъар» Гьамзатован фестиваль Ленинан Комсомолдин тІварунихъ галай паркуна авай Азадчи-аскердин памятникдин вилик шад гъалара ачухна.

А. Абдулмуслимова кьейд авурвал, и сувар, шаирдин фикирдалди, Ватандин ЧІехи дяведин вири женгера телеф хъайи ва ватан душмандикай хвейи, инсаният фашизмдикай азад авур аскерар рикІел хуьнин, абуруз гъурмет авунин лишан яз тешкилайди я. ЧІехи Гъалибвили 80 йис шад гъалара кьейдзавай вахтунда шаирдин чи игит халкъдин гъалибвиллиз баркалла лугъузвай чІалари мадни сеслудаказ ванзава. Гзаф миллетрин литературади арадал гъизвай къаматри акъалтзавай несил тербияламишзава. Хъсан крар несилрилай несилрал агакъарзава. 1941-1945-йисара чи чІехи бубайри Ватан гъикІ хвенатІа, кье дяведин махсус серенжемда иштиракзавай чи кьегъалри бубайрин баркаллу крар, адетар викіегъвилелди давамарзава, государствондин итижар намуслувилелди, жуьртлувилелди хуьзва. Ватан хуьзвайбурун йисуз «Лацу дурная» чи кьегъалар рикІел хуьзвай, несилрин алакъаяр чІур тийидай яржуниз элкъуьрай.

Фестивалдин мярекатра Москвадай, Санкт-Петербургдай, Донбассдай, Башкириядай, Татарстандай, Чувашиядай, Палестинадай ва Кеферпатан Кавказдин регионрай атанвай писателри, шаирри, литературоведри иштиракна.

Нумрадай кІела:

БАТАНПЕРЕСВАЛ

«Руьгъдиз къуватлубур»

ЧІехи Гъалибвили 80 йисан юбилейдин ва Ватан хуьзвайбурун йисуз ихътин фильм майдандиз акъудун метлеблугу, лишанлу кар хъанва. Художественный, яратмишзавай ксари туьклуьрнавай фильмайрилай тафаватлу яз, документальный фильмда гъар са гъерекат, рахун, шикіл гъакикъибур я...

» 4

ЧІАЛ

Алакъзавай крар хъайитІани ийин...

Гъайиф къевезвайди а кар я хьи, кьифрез вич акъатай тІеквен бегенмиш амуьдач лугъудайвал, вучиз ятІани, бязибуруз чеб лезгийар я лугъуз, лезги чІалал рахаз регъуь я. Шаксуз, им авамвили, савадсузвили, зайифвили, ватанперессузвили лишан я.

» 5

ХУЬРУЬН МАЙШАТ

200 центнердилай гзаф

Алай вахтунда райондихъ, санлай къачурла, 2230 гектар уьзюьмлухар ава. Абурун чІехи пай бегъердал атанвайбуру я. «Дербент-Агро», «Зардиян», «Гуьлгери-вацІ» ООО-рихъ, «Яхияев Н.», «Алахвердиев А.» КФХ-рихъ ва арендаторрихъ гъар йисуз хъсан нетижаар жезва.

» 7

ЖЕМИЯТ

Къуба патан лезгийрин ата-бубаяр хазаррикай тир жал?

35 йис идалай вилик лезгийриз «касы» (касар) тІвар алай тайифадикай сифте яз хабар хъана. Амма ихътин хабар халкъдив агакъарайбуру а тайифа дуьньядал хъайидакай чпиз гъинай чир хъанатІа, гъа кардикай са гафни лагъанва.

» 8

ЭДЕБИЯТ

Кесиб Абдуллагъ

Кесиб Абдуллагъан чпикай чал тІумил агакънавай муьгъуьббатдикай теснифар чи поэзияда виридалайни гъурчегбурук акатзава лагъайтІа, чун гъалатІа жедач.

» 10

ХАБАРАР

Халкъдихъ рикІ кузвайбурукай сад

Вишералди инсанри кІвалахзавай карчивилин еке тешкилатдин регъберди халкъдин месэлайриз фикир гудай вахт жагъурун тек-туьк гъалтІдай дуьшуьшрикай я. Краснодардиз куьч хъана саки 5 йис ятІани, адалай а крайда авай лезгийрихъ галаз алакъаяр хуьз, абурун садвал мадни мягкемардай рекъер жагъуриз алакъзава.

» 12

17 икърар кутлуннава

Агъмед МАГЪМУДОВ

9-сентябрдиз Дагъустандин Кьил Сергей Меликован регъбервилик кваз Каспий гъуьлуьн къерехда эцигзавай члехи курортдин къурулуш арадал гъунин месэлайриз талукъарнавай совещание кьиле фена. Мярекатда «Кавказ.РФ» корпорациядин генеральный директор Андрей Юмшанова, республикадин са жерге министерствойринни муниципалитетрин кьилери иштиракна.

Гуьруьшдал чилинни эменнидин алакьайрин, объекттар целди таъминарунин ва улакьар элячйна фидай рехъ тукьлуьрунлиз талукъ месэлаяр веревирдна.

«Федеральный «Пять морей и озеро Байкал» проектдин сергъятра аваз, улкведин Президентди ганвай тапшуругърихъ галаз алакьалу икърарар чаз жавабдарвал авачирбурун гъиле твадай ихтияр авач. Каспийдин къерехдин кластер Президентдин программа я. Ада санлай Кеферлатан Кавказдин округ ва кьил-

ди Дагъустан вилик фидай мумкинвилер гузва. Андрей Юмшановахъ ва РФ-дин экономикадин рекъай вилик финин министерстводин векилрихъ галаз санал квалалахзавайвилей чалай хъсан нетижар къазанмишиз алакьнава», - кьейдна С. Меликова.

А.Юмшанован гафаралди, проектдихъ галаз алакьалу суалар саки гьална акьалтларнава. Мукъвара инфраструктурадин объекттар эцигиз эгечдайвал я.

Къейд ийин хь, Каспийскдин къерехдин кластер Дербент, Къарабудахкент, Къаякент ва Мегъарамдхуьруьн районрин мулкарал эцигзава. Адан умуми майданди 228 гектар тешкилда. Проект кьилиз акъудунин сергъятра аваз, «Манас-Махачкъала-Дербент» шегъре рехъ цийикла тукьлуьр хъийизва. Алай вахтунда кластердин мулкарал мугъманханаяр, спа-комплексар, апартаментар ва машгулардай центраяр эцигдай инвесторрихъ галаз 17 икърар кутлуннава.

Гегеншдиз РД-дин Кьилин сайтдай клелиз жеда.

Сечкийриз гъазур жезва

Чи мухбир

9-сентябрдиз РД-дин Гьукуматдин Председатель Абдулмуслим Абдулмуслимован регъбервилик кваз муниципалитетрин сечкийриз гъазурвал акунин месэлайриз талукъарнавай заседание кьиле фена.

Чна виликдай газетдай хабар гайивал, сесер гун республикада 12-14-сентябрдиз кьиле фида, Махачкъала, Буйнакск, Дагестанские Огни, Каспийск, Къизляр, Южно-Сухокумск шегъеррани 38 районда сечкийрин участокар ачух жеда.

«Кар алай месэлайрикай сад сесер гудай йикъара сечкийрин участокар кардик кутадай идараяр электричестводал-

ди, алакьадалди таъминарун, медицинадин ва МЧС-дин кьуллугъар датлана кардик кваз хъун я. Гъар са муниципалитетда жавабдар ксар (кураторар) тайинарнава, абуру и месэлаяр кьетлен гуьзчивилик кутуна кланда», - кьейдна А. Абдулмуслимова.

Заседанидал веревирдзавай месэлайрин гъакъиндай чпин фикирар РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин руководителдин сад лагъай заместитель Али Ибрагимов, энергетикадин ва тарифин министр Марат Шихалиева, образованидин ва илимдин министрдин сад лагъай заместитель Аида Далгатовади ва масабуру лагъана.

Гегеншдиз РД-дин Гьукуматдин сайтдай клелиз жеда.

Мумкинвилер гузва

Чи мухбир

Дагъустанда республикадин «Доблесть гор» программадин иштиракчийриз чирвилер гудай сад лагъай модуль кардик акатнава. Ам ачухуниз талукъарнавай мярекатда РД-дин Кьил Сергей Меликова иштиракна.

Модулдин сергъятра аваз, иштиракчийри государстводин сиясатдин ва идара авунин къурулушдин месэлаяр чирда. Программа кьилиз акъудунал РАНХиГС-дин государстводин управленидин высший школа машгул жеда. Иштиракчийрихъ галаз тежриба авай пешекарри, насигъатчийри квалалахда.

Виликамаз кьиле тухвай тестерин нетижада государстводин ва муниципалитетдин управленидин хиле чпин пешекар-

вал хкаждай 35 кас тайинарнава. Идалай гъейри, 62 иштиракчи программадин резервдик кутунва.

Сад лагъай модуль кьве гьафтеда давам жеда. И муьгълетда иштиракчийр образованидин лагерда яшамиш жеда ва абуру чирвилер кьачуда, чпин тежриба артухарда.

Къейд ийин хь, «Доблесть гор» программа СВО-дин ветеранар ва иштиракчийр патал кардик кутунва. Ада военный кьуллугъчийриз государстводин, муниципалитетрин гьукумдин органна квалалахдай мумкинвилер гузва. Рикъл хкин, и программикай Сергей Меликова РФ-дин Президентдихъ галаз кьиле фейи гуьруьшдални ихтилат авунай.

Гегеншдиз РД-дин Кьилин Администрациядин телеграм-каналдай клелиз жеда.

Хабарар

Гъазурайди - Муса АГЪМЕДОВ

Къиметрин гъакъиндай

Республикадин алишверишдин центрайра ва базарра салан майвайрин къиметар ужуж жезвайди виле акъазва. Идакай «РГВК»-дин телеграм-каналди раижзава.

Чешмеди кьейдзавайвал, алай йисан бегъер себеб яз, картуфар, чугъундулар, чичлекар ва помидорар юкьван гьисабдалди 10-25 процентдин ужуж хъанва. Августдин варз патал ибур тлебии гьалар я.

Аграрийри 20 агъзур гектардин майданрай гъеле 615 агъзур тонн салан майваяр кватл хъувунва. Идалайни алава, РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министерстводин делилралди, фермерри 145 агъзур тонн картуфрин бегъер кьачунва.

Къейдзавайвал, бегъер кватл хъуунал гьалтайла, кьенклевчи чкайрал ала: Дербентдин, Мегъарамдхуьруьн, Хасавюрт районар.

Салан майваяр гьасилунал гьалтайла, кар алай муниципалитетар тир Акуша ва Левашин районра. Сентябрьдин эхирра келемар кватл хъувунив эгечда.

Аграрный ведомстводин виликамаз кьунвай гьисабралди, хуьруьн майишатдин суьрсет гьасилунал машгулбуру ции миллионни зур тонндив агакьна салан майваяр кватл хъийида.

Агъалийриз хабар гузва

«Дагэнерго» филиалдин Сад тир контакт-центрдин официальный канал вахтуналди блокироватунихъ галаз алакьалу яз, РД-дин энергетикадин ва тарифрин министерстводи электроэнергиядалди таъминаруниз талукъ суалрай оперативный алакьа хъун патал кардик квай контактрикай хабар гузва. Идакай и ведомстводин телеграм-каналди кхъизва.

Ик, электроэнергиядалди таъминарунихъ галаз алакьалу справочный информация, меслятар ва суалар тади гьалда гьалун патал агъалийривай «Дагэнерго» - «Россети Северный Кавказ» филиалдин Контакт-центрадин Сад тир нумрадиз зенг ийиз (8-800-220-0-220, зенг пулсузди я), гьакъни официальный Telegram-каналдикай менфят кьачуз жеда - https://t.me/EKC_DAGENERGO.

РД-дин тарифрин ва энергетикадин министерстводи республикадин агъалияр хкатунар авачиз энергиядалди таъмина-

рунин месэлаяр датлана гуьзчивилик кутунва, арадал кьезвай вири гьалар тади гьалда гьалун патал сетдин компанийрихъ галаз алакьа хуьзва.

2,5 сефердилай гзаф

Дагъустанда селлерикай хуьниз талукъ мярекатар пулдин такьатралди таъминарунин кьада 2026-йис патал 2,5 сефердилай гзаф артухарнава. Идакай РД-дин тлебиатдин ресурсрин ва экологиядин министерстводин телеграм-каналди хабар гузва.

Пулдин такьатар артухаруни селлерикай, ятар алахъуникай хуьдай мумкинвал гуда. - Сифте нубатда - алатай йисара, кьвалар кьуникди квалер ва инфраструктура цик акатун себеб яз, ЧС-дин режим кардик кутур агъалияр яшамиш жезвай чкайра.

Сагъламвилин кьайгъуда

Дагъустандин здравоохраненидин министерстводи Мегъарамдхуьре цийи поликлиника эцигун патал теклиф ракурнава. Идакай ведомстводин телеграм-каналди хабар гузва. Чешмеди кьейдзавайвал, милли проект себеб яз, мукъвара Мегъарамдхуьре цийи поликлиника хъун мумкин я.

«Продолжительная и активная жизнь» милли проектдик акатзавай здравоохраненидин сифтегъан кумек агакьардай чкайра цийи кьайдада тукьлуьр хъувунин программадин сергъяра аваз, хуьрерин здравоохраненидин гзаф объекттар эцигун ва капиталнидаказ тукьлуьр хъувун пландик кутунва.

Мегъарамдхуьруьн поликлиника куьгъне дараматда ава. Куьгъне щитрикай кватлнавай ам ремонт ийиз хъжеда. Къейдзавайвал, медицинадин кумек агакьурунин шартлар гьам начагъ агъалияр патал, гьамни медкьуллугъчийр патал кьулайсузбур я.

Дагъустандин здравоохраненидин министерстводи, «Продолжительная и активная жизнь» милли проектдин сергъятра аваз, меслятун патал РФ-дин здравоохраненидин министерстводиз алай девирдин цийи поликлиника эцигунин проект ракурнава. Разивилин кьарар кьабулайтла, цийи поликлиникадикай неинки Мегъарамдхуьруьн, гьакъни анин мулкара авай Кьурагъ, Ахцегъ ва Хив районрин куд хуьруьн агъалийрини менфят кьачуда.

Россиядин Яракьлу кьуватрин жергейра икърардин бинедаллаз кьуллугъ ийиз кланзавайбурун фикирдиз!

СЛУЖБА ПО КОНТРАКТУ

от 1 900 000 РУБЛЕЙ ЗА ПЕРВЫЙ МЕСЯЦ СЛУЖБЫ
ЕДИНОВРЕМЕННЫЕ ВЫПЛАТЫ + ПЕРВАЯ ЗАРПЛАТА в зоне СВО

от 4 200 000 РУБЛЕЙ ЗА ПЕРВЫЙ ГОД СЛУЖБЫ
ЕДИНОВРЕМЕННЫЕ ВЫПЛАТЫ + ЗАРПЛАТА в зоне СВО

ВЫПЛАТЫ ЗА УНИЧТОЖЕННУЮ ТЕХНИКУ ПРОТИВНИКА

ЗЕМЕЛЬНЫЙ УЧАСТОК

ПУНКТ ОТБОРА НА ВОЕННУЮ СЛУЖБУ ПО КОНТРАКТУ.
г. МАХАЧКАЛА, ул. Н. ГАДЖИМАГМЕДОВА д. 1, к. 4

8-989-484-69-95

КОНТРАКТ05.РФ

Украинада кьиле физвай дяведин махсус серенжемда икърардин бинедаллаз иштиракзавайбурув сад лагъай вацра санлай 1 900 000 (са миллионни клуьд виш агъзур) манат пул агакьда (са сеферда гузвай пулунин кумек ва СВО-дин зонада кьуллугъ авунин сад лагъай мажиб).

Кьуллугъ авур сад лагъай йисуз икърар кутлуннавайдава санлай 4 миллионни 200 агъзур манат пул агакьда (са сеферда гузвай пулунин кумек ва гъар вацран мажибар).

Ибурулайни гъейри, иштиракчийриз душмандин техника тергунай алава пулар, чилин участокар гузва.

Девекъушди хъиз

Нариман ИБРАГЬИМОВ

И йикъара дуьньядин члехи пуд уьлкведи - Россияди, Китайди ва Индияди чпин фикиррин, крарин, къастарин, гележегдин планрин гъакъиндайни садвал, рейсавал къалурна. Гьелбетда, США-ди ва Евросозди и гъакъикъат пара нахушвилелди къабулна.

Дуьньядин СМИ-рин гзаф векилри Китайда кыле фейи ШОС-дин саммит дуьньядин сиясатдин метлеб авай лап члехи вакъиа хъиз къабулнава ва адакай гегъеншдиз кхъизва. Анжах США-дин ва Европададин прессадин векилривай и гъакъикъат хиве къаз жезвач. Бязибуру Китайда кыле физвай вакъиайрикай чпин газетра дуьзгун малуматар, телеканалрай гъакъикъи баянар гузвач. Къундармаяр туькьуьрзава.

Сиясатдин рекъай эксперт Петр Друлака кхейвал, икъван гагъди алам туькьур хъанвай къурулушдик дегишвилер акатзава. Рагъакъидай патаз, Европадиз, вичин хъипрепиди клеви хъана, дуьньяда кыле физвай крар аквазвач, абур гимидин кьерехдал аламуькьзава.

Дуьньяда саки вирида къатланвай, инсаниятдиз Рагъакъидай патан уьлквейри гужуналди тунвай полярный са алемдин къайдайралди яшамеш жез кламач. США кыле авай коллективный западдин гегемониядин нехир кхведай югъ муьквал жезва. Абуру дуьньядин хахаяр чеб яз гъисабзавай ва азадвилехъ, аслу туширвилехъ, дуствилелди, амадагвилелди яшамеш жез кланзавай уьлквейар къуватдалди, кичле кутуналди, уьлквейрин регъберар чпиз кланивал дегишаруналди, «хъипи инкъилибар» тешкилуналди чпиз муьтлугъгарзавай. Гила майдандиз «глобальный Юг» экъечнава, ада гзаф полярный алемдин сиясат вилик тухузва, сада-садаз гъурмет авунин, амадагвилелди алакъаяр гегъеншарунин, масадан девлетда вил туна, чапхунчивилиз рехъ тагунин, гъар са уьлкведиз вичин хатасузвал хуьдай шартлар тешкилуни къайдаяр малумарнава. Дуьньядин гзаф уьлквейри ихътин сиясатдин терефини хуьза. Анжах Америкадин ва Европададин вилик-кылик квай ампарар арадал къевезвай дегишвилер кваз такъаз, такъаз алахънава. Абуру гилани, «глобальный Югди» гъикъван алахъунар авуртлани, алемда тештиь хъанвай къанунар маса патлахъ элкъуьриз тежедайдахъ инанмишвалзава. Девекъушди хъиз клуф къумада тунвай, гъиле «вагърам» авай ва «дуьньядин полицейскийдин» роль тамамарзавай Вашингтонгди тухузвай сиясат себеб яз, гъахъвал кланзавай уьлквейар цийи къайдаяр кутуниз мажбур хъана. США-дин «зун дуьньядин шагъ я» лугъузвай сиясатди гъа ихътин нетижадал гъана.

Президентвилини тахтуна къвед лагъай сеферда чка хъур Дональд Трамп и жуьредин, яни терсеба кардихъ мадни гъерекат кутуна. Америка виридалайни зурба уьлкве яз аквазвай ва Байден лугъудай гуя дуьзена касди агъуз вегей къудрат виниз ахкъуддай фикир аваз, Трамп сечкирилай виликин, ахпани алемдин гзаф къатар серсер, къарсатмиш авур ихтилатар авуна.

«Зун президент хъайи 24 сятдилай Украинада кыле физвай дяве акъвазарда» лагъай Трампа суткаяр гъисабзава. Абурун къадарни пуд вишев агакъзава. Трампа Канададикай США-дин штат ийида, Гренландия къачуда, Мексика уьлкведик акадар хъийида лугъудай къундармайризни рехъ ачухна. Къе и крарикай ада са гафни хълагъзамач.

США-дин зурбавал чкадал хъун патал бизнесмен Трампа вичи кыле тухузвай сиясатдин тереф тхуьн тийизвай уьлквейрал харж илитлиз башламишна. Европадин уьлквейрални, Китайдални, Индиядални, Бразилиядални, БРИКС-дик квай гъукуматрални... Абуру Россиядин энергоресурсар маса къачуьза, Россиядихъ галаз амадагвилини алакъаяр хуьзва, доллар алишверишдин арадай акъудиз кланзава лугъуз. Идакайни хкитай хийир аквазвач. Идан гъакъиндай Китайда кыле фейи ШОС-дин саммитди шагъидвалзава.

Россияди, Китайди ва Индияди саналди виликди финин, сада-садаз куьмек гунин, къецепатан къурхуйрин вилик пад къуьнин, дуьньяда дуствилини, ихтибарвилини, вири алемдин хатасузвилини рехъ хъянава. И кар патал абур алахъни ийизва. Икъван гагъди «дуьньядин шагъ, кит зун я» лугъузвай США-дин чкадал пуд «гъайван» акъатнава: «Россиядин Сев, Китайдин Аждагъан ва Индиядин Фил». Абурун садвал ва къуват акурла, США-дин китдин руьгъ аватна, гъатта океанда авай ядни къурана. Идан гъакъиндай, Дуьньядин къвед лагъай дяве куьтягъ хъайидалай инихъ 80 йис тамам хъуниз талукъарна, Пекинда кыле тухвай военный параддиз килигай Трампаз авур таъсирди шагъидвалзава. Аламатдин кар амни я хъи, ихътин шад мярекатра, США-дин ва Европададин уьлквейрин кылерилай гъейри, вири дуьньядин уьлквейрин регъберри ва векилри иштиракна.

Пекидин лап члехи Тяньаньмынь майдандал кыле фейи военный парад килигзавай гъар са касдиз пара таъсирдайди хъана. Китайди вичин алай аямдин саки вири техника къалурна: истребители, бомбардировщикар, лишан дуьм-дуьз ядай ва гиперзвукдин ракетаяр, беспилотникар, гимияр, танкар, броневикар, атомный триада... Экспертри, сиясатчийри баянар гайивал, Китайди и жуьреда вичин военный техника параддин иштиракчийриз, амадагриз ваъ, сифте нубатда Рагъакъидай патаз къалурайди я лугъуда. Эрчи патлахъ Владимир Путин, чапла патлахъ Ким Чен Ын акъвазна, Си Цзиньпи-

на тухвай военный парад сифте нубатда США-диз ва ахпа Евросоюздиз акси яз, абурук къурху кутун патал авунвайди я лугъуьза Германиядин, Франциядин, Великобританиядин, США-дин СМИ-ри.

Гьелбетда, им акъ туш. Идан гъакъиндай Владимир Путинан куьмекчи Юрий Ушакова баянар гана: «РФ-дин Президент Владимир Путинан, КНР-дин ва КНДР-дин регъберрин гъич фикирдани авайди туш США-диз акси чинебан икърар, члуру къаст. Гъа са вахтунда коллективный западди исятда тухузвай сиясат халисан чапхунчивилелди (агрессорвилинди) я».

Экспертри лугъузвайвал, Вашингтон ва Лацу квал параддиз дикъетдивди килигна. Китайда кыле фейи саммитди, военный парадди Трамп бейкефарнава. Ада вич гъилияй са вуч ятлани акъатзавайда хъиз гъиссзава. Социальный сетра ада тунвай хъинрай туькьур рахшанд, ажугъ къатлуз жезва.

Си Цзиньпина лагъай Дуьньядин къвед лагъай дяве Советрин Союздин ва Китайдин иштираквал аваз куьтягъ хъайидакай гафари Трампак хъел кутуна. Ада вичин баян гана: «Заз Си Цзиньпина Китайдиз къецепатан инсафсуз чапхунчийрал гъалиб жез США-дини куьмек гайидакай лагъанайтла кланзавай».

Гьелбетда, Трампак ажугъ кутунвайди Си Цзиньпинан гафар туш. Адан дерт Китай, Россия, Индия ва КНДР сад хъунихъ, абуру санал кваллахунихъ, дуствилини союз арадал гъунихъ галаз алакъалу я. Вичин «шагъвал» мад сеферда къалур хъувун патал ада Индиядал илитйнавай 50 процентдин харж гъа авайвал тазвайдакай малумар хъувуна. Гъа са вахтунда социальный сетра кхъена: «Китайдин вири халкъдиз ва председатель Сидиз за хъсан сувар кыле тухун алхишзава. Куьне вирида США-диз акси заговор къурмишзаватлани, Владимир Путиназ ва Ким Чен Ыназ зи патай риклин сидкъидин саламар це».

И гафарик са жуьредин ягънатдин тах кватлани, Евразияда дуьньядин сиясатдиз, инсаниятдин къанажагъдиз, гележегдиз таъсирдай зурба къуват майдандиз акъатунни Трампак, Евросоюздин регъберрик секинсузвал, гъалаба кутунва. Абуруз саклани Украинада дявени акъвазариз кланзавач. Мад Парижда кватл хъана Украинадин хатасузвал хуьнин амадагар. Абуруз чпин жергедиз жуьреба-жуьре багънайралди Трампни члуьгъаз кланзава. Амма ада гьелелиг тади къачуьзвач.

Абад АЗАДОВ

Чи халкъдихъ мисал ава: «Элягъиз тежедай къван хкаждай макъамар ийимир». Россиядик Крым эхкечлайдалай гуьгуьуниз США-ди ва Европадаин саки вири уьлквейри Россиядихъ галаз тухузвай сиясат гъа и мисалдиз ухшар авайди хъана. Саклани тежедайла, абуру Россиядиз акси къадагъаяр (санкцияр) малумарна. Садни ваъ, 30 агъзурдалай гзаф.

Къадагъайрик акатзава: банкара авай активар члада тун, иниз-аниз фин агалун, алишвериш ийидай ихтияр тагун, экономикадин, энергетикадин, технологийрин хилериз виликди фидай мумкинвал тагун... Вири къадагъайрин макъсад я: Украинадихъ галаз кыле тухузвай дяве акъвазардай чкадал гъун патал Россиядиз зур къалурун, ам чпиз муьтлугъгариз алахъун.

Алай йисан февралдиз къабулай 16-пакетдин къадагъаяр нафтладин промышленностдиз, алай аямдин технологияр вилик тухуниз аксибур тир. И муьквара Евросоюзди къадагъайрин 18-пакетни къабулнава.

Россиядин экономика кланел вегъинин мураддалди виридалайни гзаф къадагъаяр США-ди малумарна - 7384. Ида вири къадагъайрин 24,5 процент тешкилзава. США-дилай гуьгуьуниз къвед, пуд лагъай чкайрал Канадани (3956 къадагъа) Швейцария (3561) ала. Евросоюзди малумарнавай къадагъайрин къадар 3 агъзурдав агакъзава. Коллективный западди Россиядиз акси яз тухузвай серенжемрик Норвегияди (2678), Исландияди (2482), Великобританияди (2204), Новая Зеландияди (1860), Австралияди (1658) ва Японияди (1441 къадагъа) чпин пайни кутунва.

США-дин виликан президент Байденан макъамдал куьул авур Европадаин уьлквейрин алахъунар са кепекдикни квачирбур хъана. Мадни ачухдиз лагъайтла, Россия экономикадин жигъетдай зайифарда, ам метлерал акъвазарда лугъудай абурун планар палариз элкъевезва. И гъакъикъат эхиримжи кве йисуз Европадаин бязи уьлквейрин кылериз атанвай башчийриз аквазвач. Абурукай сад тир Герма-

Палариз элкъевезва

ниядин канцлер Мерца, алай аямдин сиясатдин деринрикай хабар авачир политикди малумарзава: «Украинада арадал атанвай къалмакъалдал эхир гъун патал Россия зайифарна, гъалдай вегъена кланда». Гъа ихътин жуьредин гафар, эвер гунар Байдена ва маса политикрини авунай. Амма Россиядин экономика зайифариз жедайди туш.

Экономикадин жигъетдай вилик финин министр Максим Решетникова малумарайвал, Россиядин экономика дуьньяда 8 ва Европада 4-чкадал ала. 2022-йисуз ВВП-дин агъа кланин къадар 2,215 трлн доллардив агакъна. ВВП-дин рекъемриз килиглай, Россияди Европада 1 ва дуьньядани 4-чка къазва. 2024-йисуз чи уьлкведин экономика 2,5 процентдин хкаж хъана. Алай йисузни ада гъа и жуьреда виликди еримешзава.

Россиядин экономика галай-галайвал виликди физвайди садазни сир яз амач. Идан гъакъиндай сентябрдин сифте кылерай Китайда кыле фейи ШОС-дин саммитди успатзава. Гуьруьш кыле физвай вахтунда Россиядин Президент Владимир Путина Китайдихъ, Индиядихъ, Монголиядихъ, Вьетнамдихъ ва маса уьлквейрихъ галаз амадагвилини рекъер гегъеншаруникай меслятар авуна. США-ди Россиядин нафт, газ, электроэнергия маса къачузвай уьлквейрал алава харжар илитйнаватлани, Россиядин виликди гъерекатзавай гими акъвазардай са къуватни авач.

Ингъе «Сибирдин къуват-2» газдин магистраль, Монголиядай яна, Китайдиз тухузва. Ида пуд уьлкведин экономикани виликди тухудай мумкинвал гузва. Владимир Путина малумарайвал, йиса Китайдиз 106 млрд кубометр Россиядин газ тухуда. Гъакъл - энергетикадин маса ресурсарни. Европадаин уьлквейри чпизни зиян гана, Россиядин энергоресурсар инкарнатла, Азиядин уьлквейри ужуз къиметрай абур маса къачуьза. Лугъун лазим я хъи, чилин къатара авай запасарни гзаф я. Къванцин цивиин хкудзавайбуруз сувар тебрикдайла, абурун баркаллу кваллах кьейддайла, Владимир Путина лагъана хъи, Россияда, агъзур йисуз ишлемишайлани, куьтягъ тежер къванцин цивииндин запасар ава.

Коллективный западдин къадагъайрихъ чи уьлкведин экономика зайифардай такъат авачирди виридаз малум хъана. Ик тирди гъар йисуз Дальний Востокда, Санкт-Петербургда тешкилзавай экономикадин форумрини успатзава. И йикъара Владивостокда «Дальний Восток - ислягъвал хуьн ва абад хъун патал санал кваллахун» лишандик кваз кыле фейи экономикадин форумда 70 уьлкведин кылерни ва векилри, дуствилинибур тушир 16 уьлкведин векилрини, иштиракна. Виридаз Россиядихъ галаз амадагвилини, дуствилини, санал кваллахунин мурадар, къастар ава. Хейлин уьлквейри жуьреба-жуьре рекъерай, хилерай Россиядихъ галаз кваллахунин гъакъиндай икърарар кутлунна. Форумдилай гуьгуьуниз малумарайвал, санал кваллахуниз, инвестицияр кардик кутуниз ва маса серенжемриз талукъ 358-далай виниз икърарар (6 трлн 58,2 млрд манатдин къимет авай) кутлунна.

Форумдал Владимир Путина лагъайвал, Россиядин виликди физвай экономика акъвазардай, зайифардай са къуватни авач. Уьлкведин гъар са хиле зегъметчи инсанри агалкъунар къазанмишзава, цийи карханаяр ачухзава, вичин хъуси суьрсет акъудзава.

«Руьгьдиз къуватлубур»

Нариман ИБРАГЬИМОВ

Махачкъала шегьер. 8-сентябрь «Дуствилин квал». Чехи зал сиве-сивди инсанрив ацланва. Ина гьакни Дагъустан Республикадин Кыл Сергей Меликов, РД-дин Халкъдин Собранидин Председатель Заур Аскендеров, Гьукуматдин Председатель Абдулмуслим Абдулмуслимов, волонтерар, «Сифтебурун гьерекатдин» векилар, «Зарница» къугъунин иштиракчияр, «Жаван лекьер» дестеяр ава. Залда дявейрин, зегьметдин ветеранри, военнийри, СВО-дин иштиракчийри ва абурун бубайри, дидейри чкаяр къунва. Виридан макьсад сад я: сифте яз къалурзавай документальный «Руьгьдиз къуватлубур» кинодиз килигун.

Дикторди къейд авурвал, Чехи Гьалибвили 80 йисан юбилейдин ва Ватан хуьзвайбурун йисуз ихтин фильм майдандиз акъудун метлебл, лишанлу кар хьанва. Художественный, яратмишзавай ксари туькьурнавай фильмайрилай тафаватлу яз, документальный фильмда гьар са гьерекат, рахун, шикил гьакькибур я, гьавилур абур инсандиз ийизвай таъсирни екеди я.

Фильмда Ватан жуьрэтлувилелди хуьзвай цуд аскердин ва абурун дидейрин уьмуьрдин куьруь ва лап важибл вахъмайрикай суьгьбетзаватлани, Россиядин уьтквем, вафалу аскердин ва адаз ватанпересвили тербия ганвай дидедин умуми къамат арадал гьанва. Им документальный фильмдин килин лайихлувал я.

Сегьнедиз фильмдин автор, СВО-да телеф хъайи жегьил лейтенант Азиман диде Мегьрибан Муслимовадиз теклифна.

- Чун, чи балаяр Ватандин Чехи дяведа фашистрал гьалибвал къачур чехи бубайрин веледар я, - сесиник пашманвал, зурзун кваз рахана чулав либас алай дишегьли. - Абурун баркаллу крариз вафалу хьун, абур давамарун чи буржи я. 80 йис алатайла, чи рухвар мад цийи фашистрикай, Рагьаклидай патан къурхуйрикай Ватан хуьниз мажбур хьанва. Ватандин азадвал, итижар патал абур чпин чанар къурбандзава. Фильм гьахтин рухвайрикай я. Материал кватиз, чун 12 муниципалитетдиз фена, виш сятда килигдай съемкаяр авуна. Заз сифте нубатда Дагъустандин Кыл Сергей Алимовичаз сагърай лугъуз кланзава. Адан куьмек, иштираквал хьаначиртла, фильм арадал къведачир. Фильмдик чпин зегьметдин, пешекарвили пай кутур амай юлдашрилайни разивалзава. Фильм дяведин махсус серенжемда рухвар телеф хьанвай вири дидейриз ва чи виклеь аскерриз бахшзава. Гьикл лагьайтла, балаяр амачир дидейри кыл агъузнавач, ватандиз рикливай къуллугъ авуналди, абур игит рухвайрин къени крар давамарзава.

- Юлдашар, кьез чир хьун лажим я, документальный кино гъазурун четин кар ятлани, автордила ва адан куьмекчийрилай чпин хивез къачур везифа тамамариз алакьна. Россиядин аскердин виклеьвиликай ва къулан чимивал, халкъдин адетар, дидед чал ва диндин бинеяр хуьзвай дидейрин патай ватандиз, рухвайриз авай кланивиликай гъазурнавай и фильм Россияда сад ла-

гьайди я. Ана халис ватанпересрикай ихтилат физва. Фильмдин метлеб зурбади я. Ам чи уьлкведин гьар са региондин агъалийриз аквадайвал авуна кланда, - лагьана РФ-дин Госдумадин депутат Бийсултан Хамзаева.

Фильм Ватандин Чехи дяведин женгер киле физвай шиклирлай башламиш жезва. Абурун гуьгьуналлаз Россиядин Президент Владимир Путина дяведин махсус серенжем киле тухунин макьсадрикай ва игитар са вахтундани рикелай алуд тийидайдак лугъузва. Ахпа Дагъустандин игит рухвар хайи ва яшамиш хъайи ерийрин,

тебиатдин гуьрчег чкайрин шиклирин къужада авай са-са дидеги вичин хъикай суьгьбетзава, чан аламайдак хьиз. Рикл ишез, вилерилай гьамга-гьамга стлалар авахьиз. Рухвайрин шикилар, шабагьар, спортдин кубокар, дипломар къалуриз. Дидейрин гьар са гафуни, рикел хжунри тамашачидиз таъсирзава. Ацланвай зал кисна килигзава, яб акалзава. Залда ацукьнавайбуруни ара-ара вилер накъварикай михъзавайди аквазва.

Цуьк ахъайнавай багъда камар язавай диде Хадижат Сайкумовади вичин хва, сержант Махачакай суьгьбетзава.

- Хва телеф хьунин дерт акъудна лугъуз тежерди я. И дерт садаз-ни такурай. Зун дуьньядикай пай атлана амай. Са юкъуз зи патав Махачан юлдаш руш атана. Ада вичиз Махач пара гуьзел багъда аваз, ахварай акулалда. «Им зи багъ я, дад аку емишрикай, дустаризни теклифа» лагьаналда зи хци. Гьа инлай бейнида фикир гьатна. Багъ, багъ. Зун хва Махач рикел хуьнин багъ кутаз эгечина. Са йисуз къван, гьилелди тухуз, тарариз яд гана. И кардик хабар хъайила, Сергей Алимовича багъдиз къван яд, экв гьиз, рехъ туькьуриз куьмекна. Сагърай вич. Ингье гила хъсан багъ арадал атанва. Аник рухвар телеф хъайи дидейрини чпин пай кутазва. Къезва ва чпин рухвайрин тварарихъ келемар цазва. Залай чешне къачуна, вири республикада къегьал аскерар рикел хуьнин багълар кутазва.

Веледрик хъсан ва я пис ерийр кутазвайди хизан я. Телеф хьанватлани, за жуван хцел дамахзава. Датлана рикел адан гафар хквезва. «Вири авай чкада зунни жеда, диде. Эгер зун тефейтла, вуж фида? На гзаф фикирмир, вири хъсан жеда».

Гьа ик, фильмда сад-садан гуьгьуналлаз жегьил, амма гьеле ядин партал аламай дидеяр пайда жезва. Кумсият Къурбанова, Месей Османова, Айшат Нурмегьамедова, Разият Багомедова, Альмира Елманбетова, Мегьрибан Муслимова,

Аминат Абужанатова, Сапижат Мазаева, Тамара Суьгьбетова. Чпин къени, уьтквем, ватанперес, уьмуьрдин са гъвечли паюна анжах лайихлу крар авур, Ватандин итижар патал жегьил чанар къурбанднавай Мегьамедакай, Сунгуракай, Мегьамедханакай, Пайзулакай, Кайтарбиякай, Азимакай, Имам - пашадикай, Нурмегьамедакай, Жамалакай ихтилат ийиз, рикел хкиз.

Дидейрин суьгьбетрай рухвайриз хас умуми ерийр аквазва: ватан клан хьун, къастунал кевивал, юлдашриз, масадаз куьмек гун, четин вахтунда къулхъ акъваз тавун, буржидиз вафалувал къалурун, тварцел

леке гьидай кардиз рехъ тагун. Жуьреба-жуьре миллетрин (къумукъ, авар, дарги, лезги, ногъай, табасаран, лак...) векилар тиртлани, садбур дагълара, аранра, масадбур шегьерра яшамиш хьанатлани, жуьреба-жуьре частара къуллугьнатлани, женгинин юлдашар къутармишдайла, гьужумдиз фидайла, командирин муракаб тапшуругьар тамамардайла, вирида виклеьвал, жуьрэтлувал къалурна, чпикай ваь, сифте нубатда юлдашрикай, буржи намуслувилелди кьилиз акъудуникай фикирна. Дидейри лап куьруьдаказ ихтилат авунатлани, гьар са къегьалдин куьруь, амма баркаллу уьмуьр, жуьрэтлу, дирибаш дидейрин кваллах килдин ктаб кьиниз, фильм гъазуруниз лайихлу я.

Документрин, архивдин материалрин бинедаллаз туькьурнавай фильмдиз тамашачийри виниз тир кьимет гана - абур, къарагьна, сак кьве декьикада капар яна. Эхиримжи гаф рахай Сергей Меликова лагьана:

- Дидейрин игитвал рухвайрин кар давамарун я. Фильмда ихтилат физвай анжах цуд аскер, офицер ваь, дяведин махсус серенжемда иштиракзавай чи вири рухвар игитар я. Абурун ивида чи бубайрин мягкем руьгъ ава. Абуру Ватандин аслу туширвал, азадвал, итижар, милли адетар, чи динар хуьн патал чанар гана. Гьахтин дирибаш, буржидиз, Ватандиз вафалу рухвар тербияламишай дидейриз ва гьакл бубайризни за рикин сидкъидай сагърай лугъузва. Чи дидейрин уьмуьр ва рухвайрин игитвилер вири уьлкведиз чешне я. Фильмдай чаз къенин уьмуьрдин ва махсус серенжемдин гьахлувал аквазва. Чпин къегьал рухвайрикай суьгьбетзавай дидейрин сес гьар садан риклив агакьна. Ихтин дидеяр чна хвена кланда.

Фильм гъазурунин карда иштираккай ксариз Сергей Меликова гуььрметдин грамотаяр гана. Эхирдай къегьалрин дидейри хейлин гагъди Сергей Меликовахъ галаз суьгьбетарна.

Журналистрин рейсавилин югъ

Журналист. Вуж я ам? Гьихтин пешедин иеси я? Тести-карнавай делил я: журналист печатдин изданийрин, телевиденидин, радиодин куьмекдалди жемиятдив кватлнавай, ахтармишнавай гьакьки малуматар агакьарзавай, уьлкведин, жемиятдин уьмуьрда киле физвай вахъайрикай дуьздаказ, гьахлувили бинеяр вине къуна, кхьизвай пешекар я. Адан килин везифайрик клелзавайбурув, яб акалзавайбурув гьакьки, важибл малуматар агакьарун акатзава. Журналистри сиясатдин ва халкъдин майишатдин вири хилериз талукъ месэлайрикай кхьизва.

Къе гзаф политикири, эксперттри къейдзавайвал, журналиствили пешени хаталудаз элкьвенва. Идан гьакьиндай дуьньяда, Россияда ва Дагъустандани эхиримжи йисара гзаф журналистар телеф авуни успатзава. Ихтин вагъшивилерал эхир эцигун, журналистар жуьреба-жуьре къурхуйрикай хуьн патал 1958-йисуз Журналистрихъ галаз рейсавилин международный югъ тайинарнай. Гьар йисан 8-сентябрдиз вири дуьньядин майданда и югъ къейдзава.

8-сентябрь са гьихтин ятлани дуьшуьшдай тайинарнай югъ туш. 1943-йисан гьа и юкъуз Берлинда 1942-йисан апрелдин вацра гестаподи кур Чехословакиядин журналист, публицист, компартиядин активный член Юлиус Фучик тарагъадиз акъудна. Нацистрин къазаматрани виклеь журналистди вичин пеше давамарнай, «Гарданда тарагъадиз еб аваз кхъей репортаж» ктаб гъазурна. Къейдалай къулхъ, 1950-йисуз, гьа ктабдиз международный ислягьвили премия ганай.

Дуьньядин вири пилера жуналистрин рейсавилин югъ къейдзава. Абуру санал кватл жезва, съездар, конференцияр, элкьвей столар тешкилзава, сада-садан тежриба чирзава, машгурвал къазанмишнавабуруз дуьзгун кьимет ва шабагьар гузва. Журналистрал къанлувили гьил хкаж тавун патал дуьньядин вилик-кьилик квайбуруз эвер гузва.

Гьахлувал хуьз

Иллаки эхиримжи йисара дуьньядин майданда журналистрив эгечизвай тегьер, гьайиф хь, лап писди, чуруди я. Абурун ихтиярар, хатасузвал хуьн лап четин хьанва. Рагьаклидай патан уьлквейра Россиядин журналистрив гьахъсуздаказ эгечизава. Абуру чпин пешекарвили везифаяр килиз акъуддайла, манийвилер арадал гьизва. Чи журналистри лап четин шартлара кваллахзава. Ихтин татугай гьаларикай международный талукъ къурулушриз (ЮНЕСКО, Европадин Совет, ОБСЕ ва масабур) хабар гузватлани, абур япара туплар твазва, вилер акъалзава. Коллективный западди журналистриз талукъ яз рехъ гузай къван чуру крар такурдай къазва. Лап кьели жуьреда цензуран кардик куктунва.

Украинада цийи фашистар пайда хъайидалай гуьгьуниз гьукмдин киле авайбуру гьахлу гаф гваз майдандиз эгечизавай СМИ-рин изданийар агална, килди-кылдин журналистар кваллахдикай магьрумна. Масадбур четин шартлара туна. Дяведин махсус серенжемдив эгечайла, журналистрал гьил хкажун кадагьадин кар ятлани, чизчиз абурал гьужумарзава. Къвед-пуд йисуз, чпин везифаяр килиз акъуддайла, телеф хъайи журналистрин къадар гзаф я. Абурукай бязибур къе рикел хжун кутугнава: «Россия сегодня» МИА-дин военкор Ростислав Журавлев, «Таврия» телеканалдин журналист Олег Клоков, «Известия» газетдин къуллугъчияр Семен Еремин, Александр Мартамянов, Александр Федорчак, НТВ телеканалдин оператор Валерий Кожин, портал NEWC.RU-дин фотожурналист Никита Цицаги, 1-телеканалдин журналист Анна Прокофьева, «Народная газета» газетдин редактор Юлия Кузнецова, «Звезда» телеканалдин къуллугъчияр Андрей Панов, Никита Гольдин... Хирер хъайи журналистрин къадар мадни гзаф я.

Алатай йисара, чпин пешекарвал себеб яз, телеф хъайибурук Дагъустандин са жерге журналистарни акатзава. Абурун арада ава: Мегьамедзагьид Варисов, Гьажи Абашиллов, Тельман Алишаев, Малик Ахмедиллов, Шамил Алиев, Мегьамедвагиф Султанмегьамедов, Яхья Мегьамедов, Гьажимурад Камалов... Гьайиф хь, СМИ-рин векилрин чанариз къаст авур тахсиркара суддин вилик акъвазриз хьанвач.

Россиядин журналистрин союздин Дагъустандин отделениди ва Махачкъала шегьердин администрацияди телеф хъайи чи журналистар рикел хуьнин мураддалди газетрини журналрин комплексдин къвалав «Журналистрин аллея» ачухнава, ана абурун тварарихъ кьелемарни цанва. Аллея пара гуьрчегди хьанва. Аялриз къугьвадай майданни туькьурнавай ана шегьердин агъалийри, иллаки дидейри чпин аялар галаз хушвилелди сейрзава.

Гьалар къулайбур туштлани, журналистри чпин везифаяр уьтквемвилелди килиз акъудзава. СМИ-ра зегьмет чуьгъазвай корреспондентриз, редакторриз, фотооператорриз ва амай къуллугъчийриз чна журналистрин рейсавилин югъ мубаракзава. Къуй гьар садахъ кваллахда агалкъунар, чи гьар са югни ислягьди хьурай!

8-сентябрь - Россиядин халкъарин чӀаларин югъ

Алакьзавай крар хъайитӀани ийин...

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

2025-йисан делилралди, дуьнья-да 142 чӀалан хизанрик акатзавай 71643 чӀал ава. Абурукай виридалайни чӀехибур, яни гзаф халкъари ишлемишзавайбур, араб, ингилис, френг, урус ва испан чӀалар я. Абуруз квахъунин къурхулувал авач. Амма гзаф чӀалар амуькзавач. Алимри тестикъарзавайвал, «Яру ктабда» гъатнавай надир гъайван-рилайни набататрилай фад: гъар гъафтеда са чӀал квахъзава. ИкӀ давам хъайитӀа, гъилевай асирдин эхирра дуьньядин чӀаларин 40 % амуькдач.

Алай девирда вахт ва тарихдин вакъияяр акӀ йигиндиз физва хъи, дагъларивайни чпин хайи чӀалар хуьз хъжезмач. Инсанар - халкъар санай масаниз экъечӀунин, гъатта дагълух хуьрер дуьзенриз куьчарунин сиясатди, гъаӀкӀ телевиденидин, интернетдин, мобильный телефонрин таъсирдик, школайра дидед чӀалаз артух фикир тахгунин себебрикди дагълара жемътар «цӀразва», дидед чӀалар зайиф жезва, абур квахъунин сергъятдал кьвезва.

Милли чӀалаз виридалайни еке зарар дидед чӀалал рахан тийизвайбуру, дидед чӀал кваз такъаз, хайи халкъдизни гъурмет тийизвайбуру гузва. ЧӀалан алимри ахътинбуруз «национальный нигилистар», яни милли чӀал, адетар, культура инкарзавайбур лугъуда.

Дидед чӀал квахъайтӀа, халкъни квахъда лугъудай гъахълу фикир ава. Им гъаькъьат я, гъикӀ лагъайтӀа, чан алай кьетӀен затӀ я, чӀала халкъдин тарих, культура, адетар - са гафуналди, халкъдин генетикадин код хуьзва. Малум я хъи, инсаниятдин тарихда гзаф халкъар, чпин милли чӀалар хуьз тахъана, квахъна. Вучиз икӀ жезва? Сифте себеп инсанар чпин дидед чӀалал рахун тавун я. Къвед лагъайди, - ассимиляция, яни санал яшамиш жезвай халкъарин чӀалари чӀехида гъе-чӀиди «цӀурурзава». Азербайжандани лезги чӀал «цӀурурзава». Лезгийар Кавказда чӀехибурук акатзавай, гъа са вахтунда кылди-кылди кьве уьлкведа чӀехи чӀаларин таъсирдик «цӀразвай» халкъ я. И кар гъар жуьре йисарин переписрин делилрайни аквазва.

Разивилелди кьейд ийин, гъеле ина гъевчи чӀалариз гъукуматдин статус аваз, лезгийрин милли газет-журнал, ктабар чапдай акъудзава, театр, радио-телепередачар кардик ква, школайрани вузра дидед чӀаланни литературдин тарсар гузва. Амма иллаки Азербайжан Республикада и месэла хцидаказ акъвазнава, ана лезги чӀалаз гъукуматдин статус гузвач, не-тижада лезги чӀалал радио, телевидение, газет-журнал рахазвач, школайрани вузра лезги чӀал чирзавач ва икӀ мад. Паспортда миллет кьалурзавач: вири азербайжанвийар я.

Ватанпересвилин гъисс, чӀалан кьадир авай хизанра дидед чӀал хуьзвайвилей гъелелиг адал чан алама. Амма хайи хуьрерай фена, шегъерра яшамиш жезвай гзафбуру дидед чӀал рикӀелай ракъурзава, диде-бубаяр чпин веледрихъ галаз урус чӀалалди рахазва.

Лезги чӀал мус, гъина ва гъикӀ ара-

дал атана? Итижлу и суалдиз тайин са жаваб авач. Бязибуру ам кьадим заманада гъатта Кеферпатан Индиядин тайифайри гъаналда. ЧӀал халкъдин зигиндин, тарихдин куьлег я кьван, месэлами ахтармишуниз лайихлуди, итижлуди я. Фикир гайила, Гъиндистандин гъукуматдинди тир хинди чӀала лезги чӀалахъ галаз вишералди гъа сад хътин гафар ава (инал мисалар гъидач, хинди-урус словардиз килиг). Им дуьшуьшдин кар туш. Ада виликрай чи халкъарин арада са гъихътин ятӀани алакъаяр аваз хъайидан гъа-кьиндай шагъидвалзава.

Са шумуд агъзур йисар вилик чи улу-бубайриз чпин чӀал - праязык авай. Чи девирдал-эрадал кьведалди гъеле V-IV агъзур йис вилик, прасеверокавказский кьадим чӀал общевосточнокавказский (адаз нахско-дагестанский ва я иберо-кавказский чӀаларин дестени лугъузва) ва общезападнокавказский чӀаларин чӀехи кьве дестедиз - пра-чӀалариз пай хъаналда. ИкӀ, Дагъустандин чӀалар иберийско-кавказский чӀаларин хизандин нахско-дагестанский чӀаларин дестедик (адак Дагъустандин 26 ва чечен, ингуш, бацӀбий) акатзава. Дагъустандин чӀалар вичин нубатда аваро-андоцез, лезги, лак ва дарги чӀалариз пай жезва.

Чи гъил агакъзавай илимдин чешмейрай малум тирвал, лезги чӀаларин десте иберийско-кавказский чӀаларин дестедикай гъеле чи эра кьведалди III агъзур йис вилик хкатна. И дестедик акатзавай халкъарин - тайифайрин (лезги, табасаран, рутул, агъул, цӀахур, арчи, удин, къирицӀ, будугъ, хиналугъ) мукъвал неинки са чӀалан, гъаӀкӀ антропологиядин делилралди тестикъ я.

Виликрай, чун туьрк ва урус чӀаларин таъсирдик акатдалди, лезги чӀалан сергъятар гегъенш тир: табасаран, рутул, цӀахур, агъул, къирицӀ, будугъ... тайифаярни чпин хайиди яз гъисабзавай лезги чӀалалди рахазвай; абуруз мектебарин лезги чӀал кьвезвай. Абурун чӀехи несилдиз гилани лезги чӀал чиди. Алишверишдин ва мединиятдин алакъаяр хуьн патал яхулриз (лакар), дагъви чувудриз (тар) ва Къиблепатан Дагъустандихъ галаз алакъаяр авай даргийризни кваз чкадин чӀаларикай виридалайни чӀехиди тир лезги чӀал чиди.

Ихтилат кватай чкадал кьейд ийин хъи, чи девирда гъукумдарриз лезгийрин чӀехи халкъ (адан кьадар гъаькъьатда миллиондилай артух я!) сад хъхъуникай, адан гъиле гъукумдин ихтиярар гъатуникай къурху хъана жеди, ам кьве чкадал - Азербайжандизни Дагъустандиз - пайна. XX асирдин 20-йисара дагъустанвийрикай анжах са лезгийрал кӀелкхъин мугъул (азербайжан) чӀалал авун илтиӀна. (Гена хъсан хъана, ватанперес алим Гъажибег Гъажибегов и кардиз акси акъвазна, лезгийризни табасаранриз урус графикадин бинедаллаз чпин алфавитар туькӀурна). Идални бес тахъана, «чуӀура, агъавал ая» кьайдадалди 1946-йисуз лезги чӀаларин десте кылди халкъариз-чӀалариз чуӀуруна...

Лезги чӀал гъикӀ хуьда? Алай вахтунда им чи халкъдин вилик акъвазнавай лап муракаб месэлайрикай сад я. Чи баркаллу бубайри агъзур йисара багъа аманат яз хвена чав агакъар-

навай халкъдин чӀал кье гъаькъьатдани квахъунин сергъятдал ала.

Эвелимжи нубатда рикӀивай анна-мишна кӀанда хъи, чӀал анжах са рахунин алат туш. ЧӀала чи милли руьгъ, культура, тарих, къанажагъ, са гафуналди, халкъ вич хуьзва. Инсан маса чӀалал рахазватӀани, ада тӀебии те-гъерда (подсознательно) дидед чӀалал фикирзава. Немсерин зурба философ, философ Вильгельм Гумбольдта лагъайвал, чӀал халкъдин нефесни я, руьгъни. Гъавилай адав акьалтӀай кьайгъударвилелди эгечӀна кӀанда. Гъавилай, чун чӀалакай рахадайла, чи фикирда гъамиша халкъ ава: гъакъван мукъва я абурун манаяр.

Къвед лагъайди, чӀал хуьнин месэла, якъин, хизанда дидедин лайлайдилайни бадейрин махарилай, ахпа аялрин бахчадилай ва мектебдилай эгечӀзава. Чна лагъайтӀа, кӀвале гъа кьепӀинилай, ахпа аялрин бахчадилайни мектебдилай башла-мишна, аялривай дидед чӀал, гуя кьасухдай хъиз, кьакъудзава: диде, «мама», «папа» лугъуз, урус чӀалалди «стишокар» эзбериз, чи халкъдиз хас тушир кьуьлер ийиз тазва. Школайра пешекар муаллимар ва хъсан учебникарни методлитература авачи гъафтеда сад-кьве сят тухузвай лезги тарсарни тӀвар паталди я. (Гекъигун патал, чна кӀелдай девирда сифтегъан школада анжах са урус чӀални литература квачиз, амай вири тарсар дидед чӀалалди тир). Нетижада аялриз дидед чӀал, жуван халкъ кӀанариз, абур милли чӀалал, культурадал желбиз жезвач, гъаькъьатда бинедилай ватанпересвилин дуьз тербия гуз жезвач. Куьрелди, хайи чӀал хуьн ва я хуьн тавун чӀалан векилар, яни чун адав эгечӀзавай те-гъердилай аслу я. Виликрай хъиз, диде-йрини бадейри, кьепӀинин кьилихъ ацукъна, лайлаяр язамач, хтулриз махар ахъайзамач, хуьрера лезги радиопередачар амач, шегъеррин хизанар лезги чӀалал рахазвач, милли газет-журнал кӀелзавач ва икӀ мад.

Пуд лагъайди, гъайиф кьвезвайди а кар я хъи, кьифрез вич акъатай тӀеквен бегенмиш амуькдач лугъудайвал, вучиз ятӀани, бязибуруз чеб лезгийар я лугъуз, лезги чӀалал рахаз регъуь я. Шаксуз, им авамвилин, савадсузвили, зайифвилин, ватанперессузвили лишан я. Гъаькъьатда чна чун кьадим, девлетлу лезги чӀалан векилар хъунал дамахна кӀанда. ЧӀал халкъдин руьгъ я.

Къуд лагъайди, гъевчи чӀалар хуьнин карда интеллигенция гъи чӀалал рахазватӀа, гъа кардихъ еке метлеб ава. Чна лагъайтӀа, районра серенжемар, концерттар, телепередачар урус чӀалал тухузвач; лезги эсерар сегънеламишзавач; лезги газетарни журналар кьуллугъчийрив гужуналди кхъиз тазва, амайбуру ерли кхъизвач. ИкӀ чна неинки чи чӀалаз, гъаӀкӀ милли культурадиз, адетриз, тарихдиз - жуван хайи халкъдиз гъурметзавач, абур кьасусдай квадарзава.

Дидед чӀал хуьн лазим тирвилин теклифрин сиягъ мадни давамариз жеда. Авай кар хиве кьан, кье чавай, гъатта дидед чӀал чизвай парабурвайни, урус гафар квачиз фасагъатдиз рахаз, дуьз кӀелиз-кхъиз жезвач. Къе икӀ хъайила, бес пака къвед-пуд несилдилай гъикӀ жеда?!

Дуьньядин хабарар

Давам жеда

Кремлдин векил Д. Пескова малумаривал, госу-дарстведин хатасузвал дипломатвилин рекъелди таъ-минариз тахъайтӀа, Россияди СВО кьиле тухун дава-марда. Адан фикир журналист А. Юнашеван телеграм-каналда чапнава.

«Чи уьлкведин регъберди са шумудра малумарнай хъи, чна чи макъсадар ва хатасузвал таъминарун си-ясатдинни дипломатвилин рекъелди кьилиз акъудун хъсан яз гъисабзава. Россия гъа ихътин фикирдал ала-ма», - лагъана Д. Пескова.

Алава хъувурвал, эгер РагъаӀидай патан уьлквей-рин ва Украинадин ниятар себеп яз им намумкин кар яз хъайитӀа, Россияди дяведин махсус серенжем давамар-да. Идаз гъич са санкциядивайни манийвал гуз жедач.

9-сентябрдиз «РИА Новости» чешмеди хабар гайи-вал, акси гъужум кьиле тухун патал Сумскдин областдиз акъуднавай Украинадин кьушунрин 70 процент терг хъа-на. Чи аскерри артиллериядин «Богдан» ва «Гвоздика» установкаяр ва Америкадин 2 бронемашин кукварна.

Идалай вилик са жерге СМИ-ри хабар гайивал, алай йисан сифте кьилелай Украинадин яракьлу кьу-ватрин жергейрай саки 143 агъзур кас катнава. Ихъ-тин малумат дезертирвилин месэлаяр веревирдза-вай украинви журналистди райжна. Адан фикирдалди, 2022-йисан февралдилай ВСУ-дин жергейра кьуллугъ-дикай 265 агъзур касди кьил кьакъудна.

Украинадин кьушунри гъар юкьуз Россиядин реги-онрихъ беспилотникар ахъаюн давамарзава. РФ-дин оборонадин министерстводи хабар гузайвал, 8-сен-тябрдин йифен сятдин 11-далай 9-сентябрдин экуьнин сятдин 7-далди ПВО-дин такъатрин куьмекдалди Ук-раинадин самолетдин жуьредин 31 беспилотник кьуна ва тергна. Абур Чулав гъуьлел, Белгороддин, Курскдин, Тамбовдин, Воронеждин областрин, Крымдин, Красно-дардин крайдин мулкарин туьшда цава яна.

РФ-дин оборо-дин министерство-ди 8-сентябрдиз ма-лумарай делилрал-ди, махсус серен-жем кьиле тухунив эгечӀайдалай инихъ Россиядин Яракьлу Къуватри Украина-дин 666 самолет ва 283 вертолет, зенитный ракетайрин 627 комплекс, пи-лот галачиз лув гудай 82445 аппарат, 25004 танк ва дя-ведин маса машинар, РСЗО-дин 1590 машин, артил-лериядин ва маса 29376 яракъ, военный махсус 41319 автомашин тергна.

Меслятвал кӀанзава

Россиядин Президент Владимир Путина Украина-дин гъаькьиндай лагъай гафарилай кьулухъ Дональд Трамп дипломатвилин алахъунар кьве сеферда ар-тухарун герек я. Ихътин фикир «Responsible Statecraft» чешмеда кхъенва.

ШОС-дин саммитдал В. Путина малумарнай хъи, эгер акъуллу фикир гъалиб хъайитӀа, кьалмакъал акъ-вазарун патал меслятдал кьвез хъун мумкин я.

«Чна умуд кутазва хъи, США-дин регъбер Д. Трампа и гафариз фикир гуда. Аляскада ада В. Путиныхъ галаз кьиле тухвай гуьруьшди вилив хвейи нетижайрал гъанач-тӀани, Трампавай Украинада кьиле физвай женгер акъ-вазарунин барадай гъерекатар артухариз жеда. Амма и кар патал ада алава санкция кардик кутунин ва воен-ный рекъай Россиядиз аксивилер авунин патахъай гъа-рярзавайбуруз яб гана кӀан жедач», - кхъенва макъалада.

Китайдиз фена тайдалай кьулухъ нетижаяр кьуни-кай арбе юкьуз рахадайла, В. Путина малумаривал, эгер В. Зеленский гуьруьшдиз гъазур ятӀа, Москвадиз атурай. Гуьгъуьнлай Д. Пескова кьейдна хъи, уьлкве-дин регъберди Киевдин режимдин кьилиз рахунар кьиле тухун патал Россиядиз теклифна, капитуляция кьа-булун патал ваъ. Амма Зеленскийди Москвада гуьруьш кьиле тухуникай кьил кьакъудна.

Китайдихъ галаз...

Дуьньядин гъалар пайгарсуз тир и макъамда Китай-дини ЕС-ди алакъаяр мягъкемарун герек я. «РИА Но-вости» чешмеди хабар гузайвал, ихътин фикир КНР-дин председатель Си Цзиньпина Португалиядин премь-ер-министр Луиш Монтенегрудихъ галаз гуьруьш кьиле фейи вахтунда малумарна.

«Дуьньядин гъалар гъикъван четин жезватӀа, гъаь-ван гзаф Китайдизни ЕС-диз алакъаяр ва сада-садаз ийизвай ихтибар мягъкемарун герек я», - лагъана Ки-тайдин регъберди.

Гъазурайди - К. ФЕРЗАЛИЕВ

Гьуьсейн Имамович Гьуьсейнован - 80 йис

Баркаллу тухумдин
лайихлу векил

Хазран КЪАСУМОВ

Алкьвадар еке ва баркаллу тарих авай, уьлкведиз, дуьньядиз машгур ксар-пешекарар гайи хуьр я. Адан тарихдикай, анай акъатай машгур алимрикай, шаиррикай тамамдаказ рахаз хъайитла, вахт яргал фида. Тек са Алкадарскийрин тухумдай килиг гьикъван машгур ксар акъатнаватла: члехи алим, шаир Алкьвадар Гьасан эфенди, композитор Готфрид Гьасанов, гимийрин конструктор, Социализмдин Зегьметдин Игит Генрих Гьасанов, шаир Ибрагим Гьуьсейнов, профессор Амри Шихсаидов, РФ-дин лайихлу муаллим Нурият Алкадарская, алимар тир Фарид, Мурад, Замира Гьуьсейновар...

Фамилияр гьар жуьре кхьенватлани, винидихъ тиварар кьунвайбур са тухумдин векилар я. Къенин суьгьбет лагъайтла, и машгур тухумдикай ваъ, адан лайихлу векил, муаллим, писатель ва шаир **Гьуьсейнов Гьуьсейн Имамовича**кай я. И йикъара районда, хуьре гьуьрмет авай Гьуьсейн Имамовича уьмуьрдин 80 лагъай зул къейдна. 80 йис гзаф яни, тлимил? - и суал чна юбилардиз вичиз гана.

- Жув феи рекъиз, и рекъе авур ва алакьай крариз килигайтла, 80 йис тлимил я лугъуз жедач. Эгер кьилиз акъудун патал фикирдик кумай кваллахриз килигайтла, 80 йис гзафни туш, - сивел хъвер алаз, лугъуз ва Гьуьсейн Имамовича. - Авайвал лагъайтла, заз кьуьзуввал хиве къазни кланзавач. Мисалда лугъузвайвал, яшар - Аллагъдилай, кьуьзуввал жувалай аслу я. Гьакл хъайила, за уьмуьр давамарда, кваллахда, яратмишунрал машгур жеда.

Гь. Гьуьсейнов 1945-йисан 8-сентябрдиз Алкьвадрин хуьре дидедиз хъана. Хайи хуьруьн школада 1-классдиз клелиз феи Гьуьсейназ гьуьгуьнлай жуьреба-жуьре чкайра школайра клелун къисмет хъана: 2-4-классар - Къасумхуьрел, 5-8-классар - Избербашдин, 9-10-классар - Махачкъаладин мектебра-интернатра. И карди лезги гададиз школада амаз урус члал хъсандиз чир хъуниз ва яратмишунрин рекъе сифте камар кьачуниз екез кумекна.

Школа акъалтларай дагъви гада къисметди яргал тир Сибирдиз акъудна. Ада сифтедай Новокузнецкда, гьуьгуьнлай Междуреченскда чиликай цивин кхуддай шахтайра монтажник-такелажник яз зегьмет члугуна. Са йисни зура кваллах авур Гь. Гьуьсейноваз 1964-йисан ноябрдиз Советрин Армиядин жергейриз эвер гана. Пуд йисуз ада вичин буржи кьилиз акъудна.

Са тлимил вахтунда Махачкъалада «Даг-монтажстрой» карханада монтажниквиле кваллах авурдалай гьуьгуьнлиз Гьуьсейн Имамович ДГУ-дин филологиядин факультетдин урус члалан отделенидик экечна. Ана клелдай йисара ам макъалаяр кхьинал рикивай машгур хъана.

1972-йисалай ада Алкьвадрин юкъван школада урус члалани литературадин муаллимвиле кваллахиз башламишна. Пуд йисуз Агъул райондин Чирагърин юкъван школада муаллимвиле зегьмет члугуна.

1978-йисалай 1985-йисалди Гьуьсейн Имамовича Алкьвадрин юкъван школадин директорвиле кваллахна. Яргал йисарин беъерлу зегьметдай адаз «Россиядин Федерациядин умуми образованидин гьуьрметлу къуллугъчи», «Дагъустандин лайихлу муаллим» тиварар гана.

Гь. Гьуьсейнов кьилин категориядин муаллим, 10-11-классар патал урус члалай методикадин кваллахрин автор я. Школада ада 2023-йисалди кваллахун давамарна.

Жегил йисарилай эгечна, Гьуьсейн Имамович тухумдин векилрин тиварар, ирс, яратмишунрин рехъ чирунал, ахтармишунал ва

кхьинал машгур я. Гьеле 1990-йисуз ада Алкьвадар Гьасан эфендидин ва Алкадарскийрин вири тухумдин уьмуьрдикай ва яратмишунрикай гегенш материалар гьазурна, тамам факультетдин машгулатрин (10-11-классар патал) клватлал акъудна. Ам А. Тахо-Годидин тиварунихъ галай Дагъустандин педагогикадин институтди тестикъарна.

2001-йисуз Гьуьсейн Гьуьсейнова клватлай материалар аваз «Гасан Алкадари» таб - сад лагъай монография чапдай акъудна. 1000-дан тираж аваз акъатай и таб са куьруь вахтунда алимри, яратмишунардай интеллигенциядин векилри кьачуна куьтягъна.

Алаварни кухтуна, «Гасан Алкадари» таб 2005-йисуз 2-сеферда ва 2014-йисуз Алкьвадар Гьасан эфендидин 180 йис тамам хъунихъ галаз алакьалу яз (алаваарни кухтуна) 3-сеферда акъуд хъуьна.

1984-йисалай 2024-йисалди районда Алкьвадар Гьасан эфендидин 150, 160, 170, 180 ва 190 йисарин юбилеяр виниз тир дережада аваз кьиле тухвана. И кардик Гьуьсейн Имамовича еке пай кутуна.

2009-йисуз Алкьвадрин хуьруьн, Стал Сулейманан райондин, санлай Дагъларин уьлкведин уьмуьрда кьетлен ва лишанлу вакъия киле фена: Алкьвадрал Гьасан эфендидин музей ачухна. Адан директорвиле и тухумдин кар давамарзавай Гьуьсейн Имамович тайинарна.

Гьуьсейн Имамовича чаз лагъайвал, музей муниципальный музейрин арада тухвай Вирироссиядин конкурсдин гъалибчи я. Ана экспонатрин кьадар йисалай-суз артух жезва. Ик, Алкадарскийрин тухумдин векилри, гьабуркай яз Гь. Гьуьсейновани теклиф гуналди, Алкьвадар Гьасан эфендидин «Диван ал-Мамнун» (2020-йис), «Джираб ал-Мамнун» (2024-йис) зурба ктабар, гьакли А. Гьасан эфендиди вич Кьиблепатан Табасарандин наиб тир йисара кхъей официальный кагъазар, чарар урус члалаз таржума авуна. Абуру музейда лайихлу чка кьунва.

Гьуьсейн Имамовичан яратмишунрин майданар еке ва жуьреба-жуьре я. И рекъай алакьунриз килигна, ам Россиядин ва Лезги писателрин союзрин членвиле кьабулна. Адан ширир сад лагъай таб 1991-йисуз урус члалал «Пока сердце просит» тивар алаз акъатна. Гьуьгуьнлай сад-садан гьуьгуьналлаз Гь. Гьуьсейнован «Нездешный цветок печали», «Привет из Алкадара», «Песня о любви», «Гнездо-пад гор», «Слова любви произносятся стихами», «Любовь нас делает поэтами» ктабар акъатна. Абуру клелзавайбуру хушвилелди кьабулна.

Клелзавайди гьавурда акъурвал, Гьуьсейн Гьуьсейнова асул гьисабдай ширирар урус члалалди кхъизва.

Гьа са вахтунда шаирдихъ лезги члалал кхьенвай эсерар-шиирарни ава. Абурукай яз чавай лезги хуьрерикай кхьенвай кьуд цларцин бендерин - шииррин («Вини Ярагъар», «Вини Стлалар», «Агъа Макъар», «Агъа Стлалар», «Къасумхуьр», «Хъуьквар», «Меъгарамдхуьр», «Кцлар», «Ялама», «Кланидан хуьр») тиварар кьаз жеда.

Муаллим, шаир, писатель, общественник Гьуьсейн Имамовичакай и макъала кхьидайла, зи рикел Рамазан Каитован шиирдин цларар хтана: «Инсанвили муг авур кас кьилихда уьмуьрда чка жедач адаз синихда». Заз акл я хь, и гафар Гьуьсейн Гьуьсейновахъ галазни хъсандиз кьазва.

80 йисан баркаллу юбилей мубарак авуналди, чаз Гьуьсейн Имамовичахъ мягкем сагламвал, хизанда хушбахтлувал, яратмишунрин рекъени мадни еке агалкъунар хъана кланзава.

Марифатдин месэлайрай

Регина СЕМЕДОВА

«Инсанди вичин гилералди кьазанмишнавай фу - ширин, чарадан вил галамаз гайи ва гьалалдинди тушир пул вара-зара жеда», - мукьвал-мукьвал тикрардай кванцин устлар яз кваллахай зи бубади чаз, аялриз. Диде-бубайрин, гьакл уьмуьрдин уьклуь-цуру акунвай члехибурун гафарихъ еке метлеб, кьимет, кьуват авайди, дугъриданни, чна ахпа, члехи хъайила, кьатлуда, чаз тестикъ жеда. Ахътин тарсари чаз, экв гузвай маякри хъиз, уьмуьрда рехъ кьалурзава.

Са шумуд йис идалай вилик кьуншири, зи квалле гьамиша хатрутдин мед аваз акурла, хуьруьзни мукьвал-мукьвал хъфизвайди чиз, ам маса кьачуна чпиз гьун тлалабна. Хуьруьз хъфейла, зун мед гузвай касдин суракъда хъана. Жагъана. Пуд касдиз 3 литрдин 3 баллон мед шегъердиз кхана. А члавуз гьар са баллон 3 агъзур манатдай тир. Иесидин вил пулунал тахъун патал за ам жуван жибиндай ганвай. Мед дадмишайла, пуд касдини ам цуруди, яд хътинди

кваллиз хкидайвал, заказ гана са дишегълиди. Дадмишайла, ам вуч ятла кьил акъат тавур факъирди адакай гъвечи банкада авайди кваллахал гъана. Куьн члалахъ хъухъ, банкадин квалар са бубат къацланвай. Неинки дад, гьич рангни метининди туш. Цуру ял кьвез акурла, вичи ам холдильникда эцигнавайди лагъана. Вирт, мед холодильникда хуьдай затлар туш эхир. Кваллахал са шумуд касди дадмишна. Дугъриданни, вуч ятла кьил акъатнач. Маса кьачурдаз зенгна. Жавабди чун мягъетеларна лугъун тлимил я. «Устаддин» гафарай чир хъайивал, метик квай менфятлу затлар хкат тавун патал ам гзаф рганвач. Бубайрихъ хъсан мисал ава: лугъудайди кламай хъайитлани, яб гузвайди акьуллуди хъун герек я. Мед лазим кьадарда ргуналди, адак квай хийирлу затлар хкатдани? Я тахъайтла, чарадан кьаргъиш гьуьгуьна авай пулуник хизан патал берекат акатдани? Гьар сеферда холодильник ачухайла, мецел кьаргъиш атуникай кичле туш жал? Чижери гьар са цуькведилай са-са

Мед вирт туштлани...

ва акъалтлай чулавди тирди лагъана. Сиве гаф амаз, гаф кьвезва. Рагметлу члехи дидедай мед ргадйла, зун гьар сеферда адаз кумекчи жедайди тир. Ам ргадай кьайдани, ам гьихътинди хъун лазим ятлани чизваз, за ахпа, члехи диде амачирла, кьилдини ам са шумудра ргана. Са гафуналди, метикай хабар авачир инсан зун туш. Винел црай члемни мед вегъенвай хешил гьикъван ширинди, дадлуди жеда! Хуьре мед маса кьачудайла, за дадмишайди хъсанди тир хь. Вучиз акл хъанатла!? Кьунширийиз гъайида, дугъриданни, цуру дад ава. Чулавдини ва яд хътиндини я, хуьре за дадмишай метин гьич патаривайни фенвач. Жуван кьил баладик кутуначни за! Зенгна маса кьачур касдиз, муьштерийрин ва жуван наразивилерикай лагъана. «Рекъе пис чимивили тади ганва. Маса вуч хуьрай? За ваз хъсан мед гайиди я», - жаваб гана атла кьилияй.

Мед члур, цуру жедайди туш эхир. Рекъе машиндаваз хъайи 3 сятна мед гьикл члур хуьрай?

Гуьгуьнни йисуз отпускдин вахтунда хуьре аваз, чи сала авайбур ва кьунширийин кьве тарни юзурна, за мед ргана. Кьунширийизни гьардаз са литрдин банка жуван патай гана. Виликан йисуз хъайи агъвалатди зи риклиз кьарай гузвачир. Алатай гатуз хуьре мед маса гузвай са дишегъли, хъсан мед ава, шегъерда кландайбур аватла, кьачу лугъуз, вич зи патав атана. Белки, хъсандини тир жеде, амма мад а регъверик заз кьил кутаз клан хъанач.

Цинин йисуз «метин месэла» мад хцидаз элкъвена. Кваллахдин рекъай юлдаши зун алай чкадал са шумуд сеферда чпиз мед кланзавайдакай лагъана. Амма са сеферда жуван иштираквал аваз авур кваллах беъемди тахъайла, идалайни башкъа, жуван чин яру, риклизни таклан хъайила, мад а кардик кьил гьикл кутада? Къенин юкьуз метин кьимет виртледи кьиметдиз барабар хъанвайла, гьични жедач. Сад ава жува гьазурнаваз хъун, жувавай адан жаваб гуз хъун. Я тахъайтла, жув алай чкадал гьазурна, чизва инсандин гьам гьилин михъивал, гьамни - риклин. Кваллахдин рекъай юлдаши гзаф чкайра суракъ авурла, 3 литрдин баллон 6 агъзур манатдилай тлимил авачир. Эхирни, маса гузвай са ккадай Каспийскдиз

гъвел клватнавай виртледи агакъарна, кьимет 6 агъзур манатдилай виниз акъатнавай мед маса гузвай касди дуьз затл гун герек тушни!? Метихъ вичин тиварцлихъ галаз кьадай гьал («мураба метел атайла», лугъунни дуьшуьшдин ибара туш), ранг, маса вири няметрикай гьасятда тафаватлу жедай кьетлен дад авайди я. Алатай йисузни, цини маса гузвай са шумуд чкада зани мед дадмишна, амма заз дуьзди жагъанач. Беъем ругун тавунвайди, кьар хътин чулавди, кьадарсуз ширин ва члун галай мед жедач? Инсанри ам бедендин сагъламвиллиз менфят авайвилей маса кьачузва. Мисал яз, мети рикли дамарар мягкемарзава, тлурди иливарунин кваллах хъсанарзава, гемоглобин кжаззава, бедендикай артухан яд кхужзава. Нефесдин органар патални адахъ хийир ава. Амма исятда авай метел аламайди са тивар я. Адакай вуч менфят хкатда? Бязибурун сиверай ван кьвезвайвал, садбуру адак песок, желатин кутазва. Ихътин кьаришмадикай, зарардилай гъейри, хийир бажагъат жеда. Адахъ гайи пулунихъни берекат бажагъат акатда. Гьикл хь, гьар са касди, пул гана, маса кьачузвай шей, гьам недайди, гьамни алукдайдиди хъсан еридинди хъайила, гьуьгуьнлиз алхишда. Писди, усал еридинди хъайила, гьуьгуьна кьаргъиш жеда. Гила гзафбуру ахътин крар кваз кьазвач.

Инал зи рикел мадни са кар кьвезва. За винидихъ лагъайвал, устларвиле кваллахзавай бубади кваллер эцигна куьтягъайла, «Къаракъум» кьенфетар маса кьачун адет хъанвай. Чи аял вахтара абуру виридалайни багъабур тир. Къенин юкьузни абурун тям зи сиве ама. Буба кваллиз «къаракъумар» гваз хтайла, чаз чир жедай ада члехи кваллах куьтягънавайди, багъа кьенфетарни квалер чуьхуьнин сифтегъан лишан тир.

Девирар дегиш жезва. Кьенфетар, жуьреба-жуьре ширинлухар исятда кламай кьван ава. Амма чи аял вахтарин хътин дад авайбур тек-бирни амач. Къе чаз, хъсан мед хъиз, хъсан вирт, хъсан гъери ва мсб. жагъизвач. Чи кьвезмай несилриз, абуру хъиз, гьакл сирке, цур, тлач вуч затлар ятла, ерли чир тахуьнни мумкин я. Агъ девирар, девирар, агъ инсанар, инсанар, гъайиф инсанвилер, михь, дадлу няметар!..

200 центнердилай гзаф

Хазран КЪАСУМОВ

Зул чуьлдин кваллахрин кьизгын вахт я. Хуьруьн майишатдин карханаар, лежбер-вилинин фермервилин майишатар, кьилдин ксарин куьмекчи майишатар алай вахтунда емишар, салан майваар кватл хъувунал машгул я.

Къ. Къазиагмедова ва Ф. Садыковади бегьердал шадвалзава

Ципицчияр патални кьизгын ва жабдар вахт алуьнава: абурун вилик, йисан кьиллай-кьилиз зегьмет члугуна, арадал гъанвай бегьер вахтунда ва пучвилер авачиз кватл хъувунин везифа акъвазнава.

- Стлал Сулейманан райондин агропромышленный хиле кар алайбурукай сад уьзюмчивал я, - лугъузва муниципалитетдин администрациядин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин управленидин кьилин пешекар Гьамидин Абдулкафарова. - Санлай кьачурла, уьзюмчивилел хуьруьн майишатдин 14 кархана, лежбервилинин фермервилин 15 майишат ва хуьрерин 500 кас агъалияр машгул жезва.

Малум хъайивал, районда, ципицлукхрин майданар хьиз, анрай кватл хъийизвай ципицрин кьадарни йисалай-суз артух жезва. ИкI, мисал яз, районда 2023-йисуз 17 036 тонн, 2024-йисуз 20 276 тонн ра-кьинин кагърабаяр кватл хъувуна.

Алай вахтунда райондихъ, санлай кьачурла, 2230 гектар уьзюмлукхар ава. Абурун члехи пай бегьердал атанвай-бур я. «Дербент-Агро», «Зардиян», «Гьулгери-вацI» ООО-рихъ, «Яхияев Н.», «Алахвердиев А.» КФХ-рихъ ва аренда-торрихъ гьар йисуз хъсан нетижаяр жезва.

Ци районда, сифтебурукай яз, ципицлар кватл хъувунив Кварчагь дередин арендаторар эгечинава.

Хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин управленидин начальник Къазиагмед Къазиагмедовахъ, адан заместитель Къазиагмед Абумислимовахъ ва управленидин кьилин пешекар Гьамидин Абдулкафаровахъ галаз чун Кварчагь дередиз тежрибалу уьзюмчи-арендатор Фазилат Садыковадин арендадин участокдиз фена.

Чаз акурвал, ципицлукху хъсан кьайда, михьивал ава. Тегьенгрик дигмиш хъанвай ципицрин кулар акурла, гуьгьулар шад жезва.

- Уьзюмлукху дигмиш хъанвай ципицрин бул бегьер районда чешнелу арен-

даторрикай сад тир Фазилат вахан гьакъисагъ зегьметдин нетижа я, - ципицрин бегьердал шадвал ийиз, лугъузва Къазиагмед Къазиагмедова. - Ада вичин кьвачихъ галай уьзюм-лукхрин гьар са гектардай гьар йисуз 200 центнердилай виниз ципицлар кватл хъийизва. Им неинки районда, санлай республикада лап хъсан нетижа я.

Уьзюмлукхрин гектардин бегьерлувиликай рахадайла, УСХИП-дин пешекарри ихътин са гекъигунни авуна: Со-

А. Эмирхановади ципицлар атлугъуза

ветрин девирдин йисара гьар са гектардай 70 центнер ципицлар кватл хъувун еке агалкьун тир. Алай йисуз райондин карханайрин, КФХ-рин ва арендаторрин вилик пландин бинедаллаз гьар са гектардай 111 центнер ципицлар кватл хъувунин везифа акъвазнава.

Арендатор Фазилат Садыкова чазни фадлай хъсандиз таниш я. Ада 2010-йи-

Рабочийри атлай ципицлар машиндиз ичлирзава

салай, 6 гектарда уьзюмлукху кутуна, арендатор яз кваллахиз башламишна. Кьурай ва гереке авачир хилер атлунин, ятар гунин, тегьенгрин пунариз пер ягьунин устад тир Ф. Садыковади гуьгьуьнин йисара мад 12 гектарда уьзюмлукху кутун хъувуна.

Фазилат Садыковади 18 гектардин уьзюмлукху яд стлал-стлал гудай кьурулуш кардик кутунва. Адан менфятлувал екеди я. Ида яд кьенят авунизни куьмек гузва.

Чун феи юкьуз Ф. Садыковадин уьзюмлукху ципицлар кватл хъувунал адан кьуншияр, мукьва-кьилияр тир 15 кас машгул тир. Атлай ципицлар Дербентдин чехи-рар хкуддай заводдиз дашмишзава.

- Шаз за уьзюмлукхрин гьар са гектардай 230 центнер ципицлар кватл хъувурди я, - лугъузва арендаторди. - Цинин йисузни захъ бегьерлувал гьадалай агъуз тийдай кьаст ава.

- Пландин бинедаллаз ци районда 17 000 тонн ра-кьинин кагърабаяр кватл хъувун лазим я, - лугъузва Гьамидин Абдулкафарова. - Чахъ лагайтла, 21000 тонндилай тимил тушиз ципицлар кватл хъийидай фиркири ава, мумкинвилерни.

Самур дере - Тула

Дуствилининни медениятдин алакъяар мягъкемарда

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

И мукьвара Ахцегъа паталай атанвай мугьманрин са члехи десте авай. Зун абурухъ галаз гуьруьмиш хъана. Мурад эхиримжи вахтара чи патара гзаф кьекъ-везвай туристривай Дагъустандикай, ина тамашуниз лайихлу чкайрикай, абуруз яратмишнавай кьулайвилерикайни кьул-лугьрикай фикир чирун тир. Чал гьалтай-бур туристар ваъ, Тула шегьердай атанвай урусрин географиядин обществодин махсус экспедициядин десте тир кьван.

Малум хъайивал, и обществодин 180 йисан юбилейдин мярекатрин сергьятра аваз, абур Хинез ва анайни Рутул райондин гадарнавай Борч хуьруьз (абурун арада дагъдин лап четин рекьерин 12 километр ава), ахпа балклараллазни яхдиз Рутул райондин Магьидагъ сувун кьаскъандин твар алачир са кьакъан куклушдал хкаж жез гъазур хъанвай. Гуьлуьн дережа-дилай 3737 метрдин кьакъанда авай дагъдин а куклушдиз абуру, вучиз ятлани, «Толстой сув» («Пик Толстого») твар ганвай. Чпин суьгьбетчи чкадин журналист тирди чир хъайила, абуру зазни чпихъ галаз экспедицияда иштиракун теклифна. Амма виликамаз гъазурвал авачиз, садлагъана 2-3 йикъан сейрдиз фидай мумкинвал заз хъанач. Абурун серенжем республикадин газетрин куьмекдалди райжун хиве кьуна.

- Ризван стхадин теклифдалди чун, кьвед-пуд кас, Кьиблепатан Дагъустандиз 2024-йисан гатуз атанай, гьа чна лугъу-вай кьакъан дагъдин куклушдални хкаж хъанай. Гьа макъамда чи фикирдиз а куклушдиз Толстой твар гун атана. Гуьгьуьнай чи те-

клифдалди РД-дин Халкьдин Собранидин 2024-йисан 24-сентябрдин кьарардалди Рутул райондин Магьидагъ кьаскъандин 3737 метрдин кьакъанда авай куклушдиз «Толстой сув» твар тестикъарна. Вучиз Л.Н.Толстойн лагайтла, урусрин зурба писатель-философ яз, ам Дагъустандивни дагъустанвийрив ва мусурман диндив акъалтлай еке гуьрметдивди эгечлай кас тир ... - суьгьбетзава проектдин автор, Россиядин «Русский географический обществодин» Тула областда авай хиле председатель, журналист ва писатель Геннадий Леонидович Опарина.

- Майдинни июндин варцара Тула областдин хиле ва жегьилрин «Спектр Тула» центрада шегьердин госвузрин студентрин арада чна «Л.Н.Толстойн уьмуьрдани яратмишунра - Кавказ» - конкурс кьиле тухвана. Адан нетижайрай ва гьакI иштиракчийри ГТО-дин комплекс вахкунин дережадиз килигна, чна дагъдин «Толстой сув» куклушдал акъахиз жедай жегьилрин 9 касдикай ибарат десте хъяна. Адан кьилин мурад-метлебрикай сад виликрай Кавказдин Албания уьлкведик кваз хъайи халкьарин садвал мягъкемарун, Кьиблепатан Дагъустандиз туристар желбун я, - алава хъувуна «Кавказдин Албаниядин халкьарин Конгресс» теш-

килатдин председатель, Тула шегьерда Дагъустандин халкьарин культурадин центрадин регьбер, борчи Ризван Максимова.

ИкI, 13-августдиз десте Ахцегъай Хинез, анайни, вацлун дере кьуна, Борч хуьруьз фена. Ахпа 10 километр дагъдин рехъ мензилдиз хкаж хъана, абуру Халифатоврин хизандин хиле хъанвилин майишатдин (КФХ) патав, гуьлуьн дережа-дилай 1850 метрдин кьакъанда авай ййла-дал, чпиз ял ядай лагерь - база кутуна. Экс-

педициядин 21 иштиракчидикай 6 кас студентар (пуд кас Туладин госуниверситетдин ва пуд кас Л.Н.Толстойн тварунихъ галай ТГПУ-дин) ва амайбурни урусрин географический обществодинни «Кавказдин Албаниядин халкьарин Конгресс» общественный тешкилатдин членар тир.

Йифиз ял ягъайдалай кьулухъ пакамахъ фад экспедициядин иштиракчийр гуьрметлу Мегьман Халифатовахъ галаз дагъдиз хкаж хъана. 14-15-августдин йиф

абуру 3000 метрдин кьакъанда дагъдин атлугъай шартлара палаткайрик акъудна.

15-августдин экуьнахъ фад экспедициядин членар (10 кас) ва рехъ кьалурун, куьмекун патал хушуналди атанвай кьуд кас чкадинбур ракъун тваларикай раснавай кьвати-куб ва рикел аламукьдай кьинар атанвай кьулни гваз тайинарнавай дагъдин куклушдал хкаж хъана. Экспедициядин иштиракчийрин вилера гьа дагъдин серт тлебиатдал гьалиб хъунин шадвал гьатна. Суьгьуьрда гьатнавайбуру хьиз, гьейранвалзавай абуру дагълух гуьзел тлебиатдал.

Абуру ракъун тваларин кьвати-куб кьванерив ацлурна, вичелни «Толстой-сув», гьакI проектдикай куьруь малумат кьенвай махсус кьул алклурна. Ахпа пайдахарни гваз рикел аламукьдай шикилар яна. Гьава акваз-акваз писвилехъ дегиш жезвай. Кар туьквейла, базарда акъвазмир лугъдайвал, экспедициядин членар, риклер буржи лайихлудаказ тамамарунин гьиссерив ацланваз, кьулухъди элкьуьн хъувуна.

Гадарнавай кьадим Борч (хараплай-риз элкьвенвай ина анжах кьве квалерал - виликан школадинни хуьруьн Советдин дараматрал кьавар аламай) ва Хинерин хуьрера сиягъат авуна, ял ягъайдалай кьулухъ абур Ахцегъиз хтана. Дагъдин кьетлен шегьердиз ушхар кьадим члехи хуьруьн кьаматди,

иллаки кудай дармандин ятарин гьамамари, тарихдин музейди, урусин XIX асирдин кьеледи, чарх алай муькьверни гьейранарнавай мугьманар рикле чкадин гуьзел тлебиатдикай ва мугьманперес, зегьметкеш инсанрикай хуш фикираар аваз ва «кьведай йисуз чна «Толстой-сув» дагъдин куклушдал 2-экспедиция тешкилда, Самур дерединни Тула шегьердин агъалийрин дуствилининни культурадин алакъяар мягъкемарда» лагъана, хъфена.

Критика

Къуба патан лезгийрин ата-бубаяр хазаррикай тир жал?

Мансур КУБРЕВИ

«Лезги газетдин» 2025-йисан 13, 15, 16, 19 ва 22-нумрайриз «Тапан шаирар чи квез я?» кьил ганвай зи макъала акъатнай. А макъалада, алатай девирра яшамаш хьайи лезги шаиррин тварар я лугъуз, гилан девирда са бязи литераторри малумарнавай, зи фикирдалди, къалпбур тир тварарикай кхьенвай.

Твар кунвай газетдин 31, 32 ва 33-нумрайра, зи макъаладиз жаваб яз, Азербайжанда яшамаш жезвай машгур литератор Муъзеффер Меликмамедован «Члур чалар кхьин хъсан туш» макъала чапнава.

Муъзеффер муаллимди заз ганвай жавабда авай вичикай авунвай тарифрикай, адаз меденятдин «Куьредин ярар» центради ганвай «Лезги халкъдин къагъриман хва» тварцикай ва куьруьдаказ зи макъалада авай суалриз ганвай жавабрикай, къисмет хьайитла, зун мад сеферда рахада. Къе заз ам са къадар йисара машгур ийиз алахънавай ва заз ганвай жавабдани вичикай гегъеншдаказ кхьенвай са тайифадикай ихтилат ийиз кланзава.

Лезги чалал шиирар кхьей кас я лугъуз, Муъзеффер Меликмамедова «Гуьлгер» твар алаз малумарнавай, ахпа вичин твар муькуь машгур литератор Вакъиф Гьажигъаева «Гуьлгер Таватаз» элкьурнавай дишегълидин тварцихъай раиж авунвай «Атана» твар ганвай эсердин чларара вичин твар «касар» я лугъузвай тайифадикай делилар ава, абурни тапан гафар я, кхьенвай за зи макъалада.

«Касарин» жигъетдай зи фикирдал вич нарази тирди ва мягътел хьанвайди М. Меликмамедова ихътин гафаралди къалурнава: «Вучиз ятлани, Куьревиди чхъ «кас(ар)» тайифа хьайидал шак гъизва».

Ихтилат физвай тайифа вичикай 1990-йис алуькьдалди са лезгидин руьгъдизни хабар авачирди яз хьайила, бес шак гьикл гьидач? Гъа йисуз 3. Ризвановани адан гада Р. Ризванован урус члалалди кхьенвай «История лезгин» твар алай ктаб чапдай акъатна. Ана кхьенвай: «В предгорьях Большого Кавказского хребта расселились кайтаги, хахи, нахи, ахцахи, мики, филы, куры, леги, гелы, лакзы, маскуты, касы и другие». Инал урус члалал «хахи», «нахи», «ахцахи», «мики», «филы», «куры» хьиз къалурнавай тайифа тарихдин пешекарриз ашкара тир я са чешмеда, я лезгийрин фольклорда авайбур туш. Ктабдин авторри урусдалди «касы» хьиз къалурнавай тайифани гъахътин тайифайрик акатзава.

ИкI, 35 йис идалай вилик лезгийриз «касы» (касар) твар алай тайифадикай сифте яз хабар хъана. Амма ихътин хабар халкъдив агакьарайбур а тайифа дуьньядал хьайидикай чпиз гьинай чир хъанатла, гъа кардикай са гафни лагъанвач. Ахпа лезгийрин арада дегъ заманадин «куьгъне» ктаб хьиз машгур ийиз М. Меликмамедов, Ф. Беделов, Ф. Нагъиев ва гъабурухъ галаз алакьада авай маскар пара алахъай ва вичел эхирдай «Алупан улуб» твар атай са затI винел акъатна. Гъа затлунай «касар» тайифадикай лезгийриз къвед лагъай сеферда хабар хъхъана.

«Инал кьейд ийин, - кхъизва Муъзеффер муаллимди вичин макъалада, - Куьревиди «Алупан улубдални» шак гъизва ва ам къалпди я лугъузва». За шак тавун патал ада а «улубдикай» ихътин хабар гузва: «1992-йисуз Азербайжандин Илимрин Академияда и ктабдихъ галаз алакьалу яз илимдин конференция кьиле тухванай... А мярекатдал Азербайжандин са алимдини «Алупан улуб» къалпди я лагъанач».

Гьелбетда, Азербайжандин «алимар» «Алупан улубдин» терефдарар хъуни адан

«авторитет» хкажзава. Ятлани, адал шак гъизвай са къадар делилар ава.

Сад лагъайди, а «улубдин» са чин профессор Я. Яралиевавай сифте яз 1993-йисуз клелиз хъанай, амай чинар ада 1995-йисалди клелнай. ИкI яз хьайила, Азербайджандин «алимри» 1992-йисуз конференция тухвана квез «къимет» гайиди я, эгер а йисуз «Алупан улубда» вуч кхьенватла гъеле садазни хабар авачирди яз гъисабзавайла?!

Къвед лагъайди, 2021-йисан мартдиз литератор Ф. Нагъиева «Фейсбук» (экстремиствилинди яз гъисабнава ва Россияда къадагъа авунва) соцсетда заз лагъанай, бес «Алупан улубдихъ» галаз вич «ам туькьурай касди 1989-1990 йисара танишарнай», гъа вахтунда вичиз (яни, Ф. Нагъиеваз) акъудиз кланзавай журналда а затлуникай, садазни хабар авачирдакай хьиз, малумат гудайвал. Ахътин малумат Ф. Нагъиева «Лезгистан» журналдин 1991-йисуз акъатай нумрада ганай. Са маса касди гъа соцсетда адавай «квез регъуь туширни, ам къалп, чи девирда туькьурнавай ктаб тирди чиз-чиз, адакай «куьгъне» затлуникай хьиз журналдиз малумат гуз» лагъана хабар кьурла, Фейзудин муаллимди ихътин жаваб хганай: «А вахтара чаз зурба рум /лезги гьерекатриз - М.К./ гуз кланзавай, гъавиллай чна и карни /къалп ктаб «гъакьикъатдин» ктаб хьиз халкъдин арада раиж авун - М.К./ гъуьррадалди къабулнай». Фейзудин муаллимдин и келимаяр ада «Алупан улубдин» къалпвал ва а «улуб» туькьурайбурун арада вични хьайиди хиве кьун яз тахъана, маса вуч хьурай?!

Пуд лагъайдини, бес къалп «улуб» туькьурайбурун арада хьайи, вичи а къалп затI майдандиз акъудай ва вичиз алим лагъай твар къахунвай Ф. Нагъиеван члалахъ тахъана, чун а «улубда» вуч кхьенватлани чир жедалди, адаз талуькь «конференция» тухвай Азербайжандин «алимрин» члалахъ гьикл жен?..

Интернетда са касди лагъайвал, Муъзеффер муаллим машгур ийиз алахънавай «Алупан улубдал» шак тегъизвай кас адакай хабар хъанвай савадлу инсанрин арада яраб аматла? Бес а «улуб» гьинай, хуьрера лугъудайвал, гъи «валарай» жагъанвайди ятла, чпин кьилери фикирзавай лезгийриз акътин хъанвайла, вичиз саваддикай са тлимил къван хабар авай Куьревидиз Муъзеффер муаллимди а къалп затлунал шак гъун къадагъа авун, чи бубайри лугъудайвал, «валарай кьечелайда рекъел алайдан кьил хун» жезвачни?

...И кар чиз тушни Муъзеффер муаллимди куьмекдиз туьркверин «алимриз» эвернавайди? «Туьркверин твар-ван авай тарихчи Шерафеддин Эрела» «Къавкъаз тварцила «Касарин дагъ» хътин мана гузва», «Къавкъаз хьиз Казбек, Каспи гъуьл ва Къазикъумух тварарни «Кас» гафуникай хъанвайбур я», «Къавкас» твар лезгидалди «Касарин дагъ» лагъай члал я», «мад са туьрк тарихчиди - Жамал Гьекчедини - и фикир тестикъарзава», - лугъуз кхъизва ада.

За чирайвал, Муъзеффер муаллимди раиж авунвай Шерафеддин Эрел аваррин Согратль хуьре 1882-йисуз дидедиз хъанвай яхулви кьелечидин гада Шарафудин яз хъана. 1921-йисуз, Советрин гьукуматдикай Туьркиядиз катна, гъана вичел «Шерафеддин Эрел» твар эцигай ам кьизилдин, гиммшдин ва багъа къашарин затлар маса гудай алверчидиз элкьвена (Магомедов А.А. Дагестан и дагестанцы в мире. Махачкала, 1994. С.32).

Яшар 79 йис хьайила, ада вичиз Дагъустандикай чидай таб-керчек рикел хъана, течидай затлар вичин патай алава хъуьвуна, «Дагъустан ва дагъустанвияр» твар алай ктаб кхьена, Стамбулда ам чапдай акъудна. И алверчидин гафарин «авторитет» лезгийрин арада хкажун патал Муъзеффер муаллимди ам «туьркверин твар-ван авай тарихчи» я лагъанва.

Дугьриданни, Эрелан ктабда «касар» твар алай тайифадикай ихтилат физва, ктабдин 16 чина (Муъзеффер муаллимди къалурзавай 1-чина ваъ) авторди «касари-кай» икI кхьенва: «Каспяр (касар), тарихди шагъидвал ийизвайвал, Къавкъаздани Каспи гъуьлуьн кьерехра авай чкайрин агъалияр тир ва абур алатай вахтара Дагъустанда яшамаш хьайи тайифайрикай виридалайни зурба тайифайрикай яз хъана. Къавкъазда «касарилай» вилик гъихътин тайифаяр яшамаш хъанатла лугъузвай делилар чхъ тахъуниз килигна, чна и уьлкведдин (Дагъустандин - М.К.) чилерал са къадар гелер тунвай «касар» виридалайни къадим тайифа яз гъисабзава. Мадни лугъун, (къедалди - М.К.) Къавкъаз тварцилахъ «Касарин дагъ» (келимадин - М.К.) мана ава лугъузвай фикир инкар ийизвай маса са фикирни майданда авач. «Къавкъаз» твар хьиз, Казбек, Каспи гъуьл ва Къазикъумух тварарни, акъадай гъаларай, «кас» гафуникай арадал атанва».

Яхулвидин и гафариз талуькь яз са шумуд веревирд ийиз жеда. Сад лагъайди, ада «касар» твар вичи вичиз, са бинени авачиз, машгур Геродотаз чидай «каспийрикай» авунвай твар я. Къвед лагъайди, яхулви филологиядивай пара яргъа кас тир, эгер адаз яхулрин «Къазикъумух» хуьруьн тварце авай «къазикъ» гаф «кас» гафунихъ галаз са алакьани авачир арабрин гаф тирди чизвачиртла. Пуд лагъайдини, «Къазикъумухдикай» ихътин чирвилер авай кьелечидин гада «алим» яз акур ксариз алимвикай хабар бажагъат ава.

Бес вуч бине хъана яхулви Къавкъаз тварцилахъ «Касарин дагъ» мана ава лагъай фикирдал атанва? А бинедикай Эрела икI кхьенва:

«Чаз мадни са кар кьейд ийиз кланзава, вичел кьетлендиз фикир желб авун чи ният тир: Дагъустанда авай Самур вацун дегъа, са тик рагал кьенин юкьуз «Къавкас» твар алай хуьр экля хъанва. Лакрин, яни къазикъумухрин рахунра «кавка» гаф ва даргийрин рахунра «карка» гаф «раг» лагъай члал я. Аваррин рахунра «гъех» гаф «кунтла» лагъай члал я. ИкI яз хьайила, Къавкъаз твар, лезги члалай таржума авурла «Касарин дагъ» лагъай члал жезва» (DAĞISTAN VE DAĞISTANLILAR, Şerafeddin Erel. - İstanbul Matbaası, 1961. S.1).

И цитатада авай «икI яз хьайила» келима такурдай къуна, Муъзеффер муаллимди яхулвидин тварцилахъай Къавкъаз твар лезги члалай «Касарин дагъ» келима хьиз таржума ийиз жеда лугъузва. Амма, яхулвидин гафарай, твар акI таржума ийиз жеда, эгер Самурдин дегъа кьенин юкьуз «Къавкас» твар алай хуьр аваз хьайитла ва гъакни лакрин ва даргийрин рахунра ава лугъузвай, амма споварра чеб заз гъат тавур «кавка» ва «карка» гафари лезги члала «дагъ» мана авай «къав» гаф авайди тестикъариз хьайитла.

Амма Самурдин дегъа кьенин юкьуз «Къавкас» твар алай хуьр авачирди ва лакринни даргийрин члалара «кавка» ва «карка» гафар аваз хьайитлани, абур лезги члала «дагъ» гафунин мана авай «къав» гаф авайди тестикъар тийизвайди Самурдин дегъа акур ва филологиядикай хабар авай гъар са лезгидиз чиди. И делилди яхулвиди «Къавкъаз» твар, лезги члалай таржума авурла «Касарин дагъ» лагъай члал я лугъун тапан ихтилат тирди къалурзава.

Муъзеффер муаллимди лугъузва, бес муькуь туьркверин «тарихчиди» - Жамал Гьекчеди - Шерафеддин Эрелан гафар тестикъарзава, амма ада гъи чешмеда и кар ийизватла кхъизвач, а чешме клелзавайбурукай чуьнуьхарзава. Зи ахтармишунри къалурзавайвал, Гьекчеди яхулви Эрелани урусин сиягъатчи С.С. Анисимован дели-

лар Къавкъаздин тварцикай вичин фикиррин бине я лагъана, ихътин гафар кхьенва:

«И чкадиз «Къавкъаз» твар ни ганатла тайиндаказ ашкара тушлани, /адет хъанва/ фикирун и гаф дегъ заманада Дагъустандин агъалийри ишлемишайди... ИкI яз хьайила я Дагъустанда авай Самур вацун дегъа, са тик рагал алай хуьруьн твар кьени «Къавкас» тирди. Алава яз лугъун, лезгийри, чеб Дагъустандин халкьарикай тир, Къавказдиз «Касарин Дагълар» лугъудай (Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti, Cemal Gökçe. - İstanbul: Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yay, 1979. S.3).

Амма Гьекчедин гафарин бине яз къалурнавай Шерафеддин Эрелан гафар чеб тапан гафар тирди чна винидихъ къалурна. Дикъетдивди килигайла, Гьекчеди вичин веревирдерин бине яз кунвай С.С. Анисимован гафарни маса адан веревирдриз акси мана авай гафар я. С.С. Анисимова кхъизва: «Kaukasos tivar sad lagъay seferda Эсхила... кхъей «Ракъар янавай Прометей» трагедияда гъалтзава. Грекрилай ам Римдин агъалийрал ва Европадин вири члалариз фена. Я арабрис, я Къавкъазда бинедай яшамаш жезвай тайифайриз, я абурун кьунши халкьариз и твар /вилигдай/ чидачир» (Анисимов С. Кавказский край: Путеводитель по Кавказу: Книга для туристов, курортных больных, и торговпромышленных деятелей. - Москва, Издательство «Мосполиграф», 1924. Стр.7).

С.С. Анисимован и гафарай ада «Къавкъаз» тварцилн чкадин члаларихъ галаз алакьа авач лугъузвайди, яни адан гафарин мана Гьекчедин веревирдриз акси тирди акъазва.

Куьрелди лагъайтла, Гьекчедин «Къавкъаз» тварцикай лагъанвай гафар, кьелечидин гада Эрелан гафар хьиз, Самурдин дегъа «Къавкас» твар алай хуьр ава лугъудай тапан тестикъарун бине яз къуна авунвайбур, яни са бинени авачирбур я. Туьркверин члал чизвай Муъзеффер муаллимдиз и кар течиз туш. ГъакI хьайила я ада вичин «Касар (Поэмаяр)» ктабда Жамал Гьекчедин тварцилахъай ихътин гафар кхьенвайди: «Самурдин кьерехда хьайи «Къавкас» хуьруьн тварцилавай «Къавкъаз» твар арадал атанва». Гьекчедин «ава» гаф «хьайи» гафуналди эвезна, Муъзеффер муаллимди вични вьичиз чидай туьркверин тарихчияр гъар са клелзавайда гудай «Гьина ава?» суалдикай кьутармишзава. «Авай, гила амач», - лугъузва чи муаллимди.

М. Меликмамедова акI вучиз ийизватла заз чидач.

Са патахъай, ада вичин «Касар (Поэмаяр)» ктабдин са чкадал кхъизва, бес «касар» Каспи гъуьлуьнни Кцлар вацун кьерехра яшамаш хьайи са тайифа я. И гафарни абур клелай ксар Къуба патан лезгийрин ата-бубаяр кьилди, Самурдин чапла пата авай лезгийрин ата-бубайривай чара тир тайифа яз хьайиди къалурзавай фикирдал гъизва.

Муькуь патахъай, Эрела «касар» тайифадикай вичин фикир ихътин гафаралди куьтъгъзава: «Ашкара я, гъуьгъуьнлай абур уз «хазарар» лугъуз хъана».

«Касар» тайифадикай кхьенвай Эрелан и гафарин ва а тайифа Кцлар вацун кьерехра яшамаш хьайиди я лугъузвай М. Меликмамедован гафарин винел санал фикир авурла, ихътин нетижа хкудайтла жезва: Къуба пата ва Самур вацун чапла пата авай лезгийрин ата-бубаяр сабдур тушир, Къуба патан лезгийрин бубаяр чеб хазаррик акатзавай «касар» тайифа тир.

...Муъзеффер муаллим чпикай санани са тайин гаф авачир «касар» 30-35 йисуз машгур ийиз алахъун лезгияр ихътин фикирдал гъун патал авур кьвалах яз жеч эхир?!

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Ихътин суал гана, редакциядиз, пенсиядин къадар вучиз тӀимил хъанватӀа, кӀил акъудун тӀалабиз, са шумуд касди чарар-арзаяр рекъе тунвай. Малум хъайивал, абурукай сад квачиз, амайбурухъ школайра кӀелзавай аялар ва студентар авай. Гъаниз килигна, кӀелунин цийи йисахъ галаз алакъялу яз, пенсиядин къадарда дегишвилер хъанвай.

Россиядин Яшайишдин фондунин (СФР) Дагъустанда авай отделенидин пресскъуллугъдихъ, адаз регъбервал гузвай чи вах Альбина Сункъулиевадихъ галаз чна датӀана алакъя хуъзва. Ада чи са суални жаваб тагана тазвач, я садни ада яргъални вегъезвач. Ингъе исятдани ада гъиле-гъил аваз чал жаваб агакъарнава. Сагърай вич!

ИкӀ, школада кӀелзавай (18 йисал къведалди) ва очнидаказ кӀелзавай студентар тир (23 йис тамам жедалди) аялар авай дидебубайрин пенсиядал тайинарнавай къадардин пулунин пуд паюникай са пай алава хъжезва. Къенин юкъуз чи республикада гъар са аял патал (амма пудалай виниз тушир къадар аялриз) тайинарнавай пулунин къадар 8907,70 манат я. Пенсионерар тир дидедин ва бубадин пулунал алава хъжезвай къадарди идан пуд паюникай са пай тешкилзава, яни 2969,23 манат.

Дагъустандин Яшайишдин фондунин малуматдал асаслу яз, чи республикада пенсия къачузвай 91 804 касдихъ 18 йисал къведал-

«Пенсия вучиз тӀимиларнава?»

ди яшарин ва я очнидаказ кӀелзавай студентар тир аялар ава. Эгер диде ва буба къведни пенсионерар яз хъайитӀа, са аялдин паталай пул къведазни гузва, яни гъар садан пенсиядал саки 3 агъзур манат пул алава хъйизва.

Эгер пенсия тайинардайла, аялар гъисаба къунвачтӀа, а касди, республикадин Яшайишдин фондунин вич яшамиш жезвай чкада кардик квай муштерийрихъ галаз кӀвалахдай къуллугъдиз фена, гъакӀни «Госкъуллугъар» порталдикай менфят къачуналди, и кар туькӀуьр хъуьуна кӀанда. Адав паспорт, аял хунин гъакъиндай шагъадатнама, аялди ва я студентди кӀелзавай чкадай справка гваз хьун лазим я.

Редакциядиз арзаяр атанвай къве дуьшуьшда аялар кӀелдай чкайрай акъуднаваз, къве дуьшуьшдани аялар заочнидаказ кӀелунал элячӀнаваз хъана. Гъавилияй дидединни бубадин алава пулар акъвазарнавай. Пул тагунин дуьшуьшрик мадни студентди няниз (вечерний) ва я арада мензил аваз (дистанционный) чирвилер къачунин журейрал элячӀунни акатзава, яни и дуьшуьшрани пул гун акъвазарзава. Гъа са вахтунда, эгер студентди академический къачунавтӀа, дидедиз ва бубадиз пул гун давам жезва.

Чна винидихъ къейднавайвал, редакциядиз рекъе тунвай арзайрикай сад кӀелунрихъ галаз алакъялуди тушир. ИкӀ, чарче хъенвайвал, С. Мурада (ам 2005-йисуз дидедиз хъана) 2014-йисалай инихъ инвалидвилин пенсия къачузва, амма алай йисан июлдилай адан къадар тӀимил ганва. Малум хъайивал, гададиз пул тӀимил гунин себеб ам кӀвалахал акъвазунихъ галаз алакъялу тир. ГъикӀ хъи, инсан гъукуматдин кӀвалахал акъвазайла, Яшайишдин фондуниз адан паталай работодателди взнос гузва. Мурад кӀвалахал акъвазнавайдакай хабар хъайила, Яшайишдин фондунай адаз алава яз гузвай 4297 манат (соцдоплата) атӀанва. ГъикӀ хъи, и пул анжах кӀвалах тийизвай ксариз алава куьмек яз гузва. Эгер гада анжах гатуз кӀвалахал акъвазнаватӀа, адаз гуьгъуьнин варцара пул виликдай хъиз, яни 4297 манатдин артух гун хъйида. Эгер гъамишалугъ яз кӀвалахал хъанватӀа, кӀвалахзамай къван и пул хгудач.

Пенсийрин, аялрин пособиийрин ва я маса месӀадин патахъай суалар аваз хъайитӀа, абур квевай, Россиядин Яшайишдин фондунин алакъядин сад тир къурулушдикай менфят къачуналди, федеральный центрадин 8-800-100-00-01 нумрадиз зенгна, чириз, лазим меслят къачуз жеда. Зенг пулсузди я.

Гекъигунар къадай жуьреда ийин

Кимивилер якъиндиз къалуруни, критикади харусенятда вичин рехъ жагъурзавай халисан бажсарагъдиз са чӀавузни зиян гайиди туи.

Елена БРОНФИН, музыковед

Эдуард АШУРАГЪАЕВ

31-майдиз Дербент шегъерда Лезгийрин СтӀал Сулейманан тӀварунихъ галай музыкадинни драмадин театрдин дараматда бажарагълу композитор, Дагъустандин харусенятдин лайихлу векил Къагъриман Ибрагъимова теснифатдин рекъе гъакъисагъвилелди зегъмет чӀугваз 50 йис тамам хъуниз талуькъарнавай еке межлис кӀиле фена. Дердияр себеб яз, гъайиф хъи, заз а мярекатда иштиракдай мумкинвал хъанач, амма ана иштиракай ксарин гафарай ван хъайивал, межлис гурлуди, тамашачийрин рикӀел аламуькъдайди хъана. Са тӀимил вахт алатайла, а мярекат интернетдиз акъатна ва адаз килигай чӀавуз межлис гурлуди хъана лугъудай гафар зун паталди мад сеферда субут хъхъана.

Са гъафте арадай фейила, 2025-йисан 5-июндин «Лезги газетдин» 21-нумрадиз Абдулафис Исмаилован и мярекатдиз бахшнавай макъала акъатна. Ана авторди, вичин фикиррилай гъейри, кӀелзавайбурун вилик Мегъамед Гъуьсейновни Хан Баширов хътин макъаматдин ва Арбен Къардашни Фейзудин Нагъиев хътин эдебиятдин устадрин фикирар гъанва. Лезги медениятда кӀиле физвай ихътин мярекатрикай багъри газетдин чинрилай халкъ хабардар авунай заз макъаладин автордизни «Лезги газетдин» редакциядин коллективдиз сагърай лугъуз кӀанзава. Вичин макъаладизни авторди «Лезги Моцарт» кӀил ганва. Ам ихътин цӀарарилай гатӀунзава: *«Къагъриман Ибрагъимов - композитор, манидар, муаллим ва журналист. РД-дин искусствойрин лайихлу деятель. Гзаф терефрин бажарагъ ганвай, уьмуьрдал къару, ачух рикӀ авай, шад, къени кӀилхрин хъсан инсан. Гъар сеферда Къагъриманан яратмишунрикай рахадайла, зи рикӀел Моцартан тӀвар къведа... Чеб жуьреба-жуьре девиррин, дережайрин, милли культурайрин авторар ятӀани, заз, Къагъриманан яратмишзавай музикадин кьетӀен гуьзелвиллиз, къуватлувиллиз килигна, адаз «лезги Моцарт» лугъуз кӀанзава»*. Инал чна гъанвай гафарай акъазвайвал, макъаладин авторди Къагъриман муаллим Австриядин бажарагълу композитор Вольфганг Амадей Моцартав гекъигнава. И къве композитор чеб-члив гекъигун, зи фикирдалди, дережайрин жигетдай са зерени къан тийидайди хъанва. Макъаматдикай хабар авай инсанрикай гзафбуру зи гафарал къул чӀугвада лагъайтӀа, заз чиз, зун кӀусни батӀул жедач. И гафар лугъуналди, зун милли медениятда Къагъриман муаллимдин дережа кӀусни агъуз вегъез алахънавач, гъикӀ хъи, бажарагълу композиторди милли макъаматдин харусенятда гъеле фадлай вичин чка мягъкемдаказ къунва. ЯтӀани макъаладин автор тир гъуьрметлу мухбирди са инсан масадав гекъигдай чӀавуз и кар са тӀимил къван къадай тегъерда авун лазим я эхир. Эхъ, чи тарихда са бажарагълу кас масадав гекъигнавай дуьшуьшар тӀимил туш. И кардин жигетдай чавай бажарагълу гъикаятчи, алим ва философ Агъед Агъаева вич Маяковскийдиг гекъигаи Алибег Фетягъован, Максим Горькийди вичиз «XX виш йисан Гомер» тӀвар гайи СтӀал Сулейманан ва гзаф масабурун тӀварар къаз жеда.

Гила заз инал газет кӀелзавай ватан-эгълияр Моцарт вуч кас ятӀа ва ада дуьньядин макъаматдин харусенятда гъихътин дерин гел тунватӀа, куьруьдаказ гъавурда тун дуьз яз акъазва. Вольфганг Амадей Моцарт (1756-1791) Австриядин бажарагълу композитор я. Фана дуьньяда анжах 36 йисуз яшамиш хъанатӀани, адалай вичелай гуьгъуьниз тарихда садрани квахъ тийидай дерин гел таз алакънава. Моцарт 600-лай виниз авазрин автор тирди макъаматдин классикадикай са тӀимил хъайитӀани хабар авай садазни сир туш. Абурун арадай, кӀилди къачуртӀа, 14 опера, 41 симфония, 67 соната ва гзаф масабур къалуриз жеда. Инал зун гъеле композитордин вири эсеррикай рахазвач.

Бажарагълу композитор хъиз, Моцарт акъалтӀай ажайиб ванцин зигъиндин (феноменальная слуховая память) сагъибни тир. И кардин патахъай Ольга Разумовскаядин 2008-йисуз чапдай акъатай «Къецепатан уьлквейрин композиторар» ктабда гъатнавай композитордин уьмуьрдай къачунвай са вакъади шагъидвалзава. КӀилди къачуртӀа, авторди кхъизва: *«Вольфганг Амадей Моцарт акъалтӀай ажайиб ванцин зигъиндин иеси тир. 14 йисан яшда аваз, ам Римда авай пак Петрдин чӀехи килисадиз (собордиз) атана. Ана органдал хашпарайрин ибадатханадин авазрикай сад тамамарзавай. А эсердин нотаяр лагъайтӀа, килисадин къуллугъчийри садазни къалур тийиз хуьзвай. КӀивализ хтайла, Моцарта хуралай а эсердин вири макъам нотайралди кхъена. Гзаф йисар алатайдалай къулухъ макъаматдин алмириз Моцарта кхъей нотаяр хашпарайрин мискӀинда хуьзвайбурухъ галаз гекъигдай мумкинвал хъана. Тажуб жедай кар ам тир хъи, Моцарта вичин гъилелди кхъей нотайра гъич са гъалатӀни ахъайнавачир»*.

Ихътин кьетӀен бажарагъдин сагъибдиз сухтаярни тахъана амукънач. Абурун арадай заз Стивен Сторас, Томас Эттвуд, Иоганн Непомук Гуммель ва Моцарт рагъметдиз фейидалай гуьгъуьниз адан юлдаш Констанциядин тӀалабуналди вич дуьньядин макъаматдин классикада тай авачир эсеррикай сад яз гъисабзавай «Реквием» кхъена акъалтӀарай франц Ксавер Зюсмайр хътин ксарин тӀварар къаз кӀанзава.

Винидихъ гъанвай делилрай малум жезвайвал, Моцарта дуьньядин макъаматдин классикада тунвай дерин гел са чӀавузни алат тийидайди хъанва. Адаз неинки вичин девирдин композиторринни музыкантрин патай еке гъуьрмет авай, гъатта къенин юкъузни, саки 300 йис алатнаватӀани, гуьгъуьнин несилрини ам чпин руьгъдин муаллим яз гъисабзава. И кар композитордикай Людвиг ван Бетховен, Эдвард Григ, Петр Чайковский, Борис Асафьев, Рихард Вагнер хътин виридуьньядин макъаматдин классикадин устадри Моцартакай лагъай гафари субутарзава. Винидихъ тӀварар къунвай композиторрикай гъидан гафар кӀелайтӀани, чаз акъазвайди абуру вирида Моцарт макъаматдай чпин руьгъдин муаллим ва чебни адан сухтаяр яз гъисабун я. КӀилди къачуртӀа, Италиядин бажарагълу композитор Джоаккино Россиниди кхъенай: *«Зун паталди Бетховен виридакай сад лагъайди я. Амма*

Моцарт - авай-авачир сад». Алава яз, Моцартаз чи республикадин композиторрини еке тир къимет гузвай ва чпин тӀвар адахъ галаз са дережада эцигунин вилик пад къазвай. И кар субутарун яз, Дагъустандин бажарагълу музыковед Манашир Якъубова 1980-йисуз Махачкъалада чапдай акъатай «Дагъустандин макъаматдин буба» ктабда кхъизва: *«Готфрид Алиевич са кӀусни дамах авачир инсан тир. И кардин патахъай заз бажарагълу композитордин уьмуьрда хъайи са вакъиа рикӀел хъиз кӀанзава ва артухан гафар лугъун тавун паталди за а суьгъбет Готфрид Гъасанован вичин мецелай ийида: «1958-йисуз Москвадин П.И. Чайковскийдин тӀварунихъ галай концертдин залда зи оркестр галай фортепиано патал 1-концерт тамамарна. Мярекат акъалтӀайдалай къулухъ залдин фойеда зал фадлай зи кӀеви дуьстар тир Тотул Алтунян, Солтан Гъаджибегов, Георгий Будагян ва Отар Тактакишвили дуьшуьш хъана. Зи эсердин тарифар авурдалай къулухъ Георгий Будагяна заз «Гъуьрметлу Готфрид Алиевич! За Куь гуьзел концертдиз лап рикӀивай яб гана. Къез аферин. Завай, гъич са шакни алачиз, пианист яз, Куь тӀвар Сергей Рахманинов хътин, композитор яз Вольфганг Амадей Моцарт хътин маъьир устадрин тӀварарихъ галаз са жерееда эцигиз жеда», - лагъана. Авайвал лагъайтӀа, адан гафар заз хуш хъанач ва за адаз ихътин жаваб гана: «Гъуьрметлу Георгий Ервандович! Рахманиновни Моцарт дуьньядин макъаматдин классикадин лап мягъкем дестекар я. Заз абурув агакъун патал, гъикъван алахъунар авуртӀани, вири уьмуьрни бес жедач»*.

Инал Манашир Абрамовичан ктабдай гъанвай чӀук кӀелайла чаз акъазвайвал, Моцартан тӀварцӀихъ галаз вичин тӀвар са жергеда эцигунихъ галаз гъатта Дагъустандин пешекар макъаматдин бине кутур ва вичелай гуьгъуьниз Дагъларин уьлкведин макъаматда квахъ тийидай гелни бажарагълу сухтаяр тур Готфрид Алиевич Гъасановни рази тушир.

За инал мад сеферда тикрар хъйиизва ва кӀелзавайбур зи гъавурда дуьздаказ гъатун тӀалабзава: Къагъриман Меликович зи муаллимрикай сад я ва адан теснифатдиз за еке къимет гузва. Зун жуван макъаладалди са патан хатурни хаз алахънавач. Акси яз, за неинки са Къагъриман муаллимдикай, гъатта лезгийрин макъаматдин харусенятдин маса векилрикайни кхъизвай ксаривай гекъигунар къадай жуьреда авун тӀалабзава, гъикӀ хъи, куьне авур гекъигун къан тийидайди хъайитӀа, и карди абурун теснифатдиз пис патахъай таъсир авун мумкин я.

Гъуьрметлу газетризни журналприз макъалаяр рекъе твазвай стхаяр ва вахар! Ша чна чи макъалаяр республикадин СМИ-риз рекъе твадалди вилик абур мад сеферда кыляй-кылииз кӀел хъйин ва чна чизни-течиз рехъ ганвай гъалатӀар туькӀуьр хъйин. Гекъигунар ийидай чӀавуз, макъаматда гъар са касдиз вичин чка авайди рикӀелай ракъур тавуна, абур сад-садав къадай жуьреда ийиз алахъин. Эгер чна ихътин гъалатӀриз рехъ тагуз хъайитӀа, чи макъаматдин харусенят акъаз-акъаз вини дережадиз хкаж хъжедайдал шак алач.

Литературадин мярекатар РикIин гаф

Шихкерим ХЪАРТАСВИ

Чна, 70-йисарин жегьилри, чи рикI алай шаир **Ибрагьим ГЪУЬСЕЙНОВАН** лирика руьгьдик кужумнавай. Амай зи таяр-туьшерикай завай лугьуз жедач, амма за адан эсерриз ва, абурулай башламиш хьана, вири поэзиядиз гилани, жув пенсиядин яшдиз акьатайла, итиж ийизма. Зун библиотекай-ризни рехъ рикIелай алатнавайбурукай туш, кIвалени захъ вижевай библиотекa ава.

И мукьвара зун республикадин Р. Гьамзатован тIварунихъ галай библиотекадиз фенвай. Фойеда зи вилер гьасятда фикир желбдайвал туькIурнавай «Шаирдин рикIин гаф» стендда акьуна. Ам Ибрагьим Гъуьсейнован девлетлу ва жуьреба-жуьре терефрин яратмишунриз бахшнавайди тир. Жегьил шаирдин эвелимжи ктабдилай эгечIна, гила акьатзавай гзаф томрин сифтегьан кьуд чIехи томдал кьведалди, стенддал алай ктабри шаирдин яратмишунрин рекьикай, ада чаз тунвай девлетлу ирсиникай лугьузвай.

Ингье адан, 23 йисан яшда авайла, акьатай шииррин эвелимжи кIватIал «Рекьер-хуьлер» (лагьана кIанда хьи, печатдиз адан шиирар 15 йис хьайидалай кьулухъ акьатзавай). Аялар патал кхьенвай «Бахтар пайзава» ктаб. «Шарвили» поэма, хайи хуьруьн тIвар алай «Алкьвадар» кIватIал...

Вахтар финикди шаир устaд хьиз чIехи ва тежрибалу жезвай. Сад муькуьдан гуьгьуьналлаз акьатзавай ктабрин тIварарайни кваз адан яратмишунрин сергьятар гьикI гегьенш жезвайтIа аквазва: «Декийкьаяр инсанрин», «Девлет», «Тезенаг», «Рекьер куьруь жезва», «Ватан», «Гьетерин чиг»... АкI я хьи, гуя ада фикир тагана уьмуьрда гьич са карни, са агьвалатни амуькьзавачир. Адан кьатIунар аламатдинбур тир. Нагьакьан гафни, карни ада багьишламишни ийидачир. Гьавилляй ам алай чкадал инсанар нубатсуз рахан тийиз, гаф сивай чурурна акьудиз алахьдай. Зун шаирдихъ вичихъ галаз таниш тир, заз адан хизанни чидай, гьавилляй завай икI лугьуз жеда.

Гзаф крар рикIел хкизва республикадин библиотекада туькIурнавай стендди. Абдул Муталибова, Ибрагьим Гъуьсейновахъ элкьвена, кхьенвай шиир ава:

*Рахух, рахух, Ибрагьим, вун: заз ви рахун
бегенмиш я.
Тахсир квайдаз заз на вичин чинал лугьун
бегенмиш я.*

*Бажагьат и чилин винел тахсир квачир
бенде ала...
Зун ятIа, лап заз зи тIварни на мецел гьун
бегенмиш я.*

*Шаирар я зунни, вунни, са кьелемдин
юлдашар я.
Заз, чун кьведни галат тийиз, са рекье хьун
бегенмиш я...*

Ибрагьим Гъуьсейнов чаз гьамиша бегенмиш шаир яз амуькьда.

Юбилей

Кесиb Абдуллагь

Гь. ЧАНДАРОВ,
литературадин критик

Къуба патан Манкъулид хуьрай тир **САРУХАНОВ Абдуллагь** чи литературада «Кесиb Абдуллагь» тахаллусдик кваз амуькьна. Адан уьмуьрдикай чаз лап тIимил чида. Гьа чизвай делилрал гьалтайтIа, ада, халкьдин кьатарай акьатнавай хейлин маса шаирри хьиз, залан ва дар уьмуьр кечирмишна. Фад етим хьайи, амма зигьин авай, хци кьатIунрин гадади медресада кIелна, кьил хуьн патал хуьрера идаз-адаз батраквал, девлетлуйрин кIвалерал нуькервал авуна.

Кесиb Абдуллагьан эсерри чи куьгьне поэзияда ашкьилу, хци кьилихдин рикIяй атанвай, гьакьикьи бажарагьди чан гьанвай, вахтар финивди зайиф тежер, рангар рекьин тийир гуьрчег чин тешкилзава. Ишлемишдай кьван гуя лит хьанвай, чан кумачиз аквадай кьошмадин кIалубдик адан яратмишунра гуьзлемишзавай кьуват акатзава, ам цийи рангаралди кьугьвазва. Мисал яз, «Туьрез» шиир кIел хьийин:

*Кьве яц кутIунна какур кIарасдихъ,
КIуф чиле туна, физ аван, туьрез?
Кесиbдин рикIе авай дертни гьам
Гьикьван чIехид я - чиз аван, туьрез?*

*Кьама акьурла юзбашидин гьуд,
Садан еринда вуьузва за са цIуд.
Аман-минет хьуй, вун я зи умуд,
Балайриз суьрсет гьиз аван, туьрез?*

*Вуна ажузвал хиве кьунани,
Инсафдин мирвет рикIе тунани?
Абдуллагьа хьиз, лагь кван, вунани
Хажалатдин сир хуьз аван, туьрез?*

Вилерикай шикил карагзава... Кесиb хуьруьнви чпиз вири ихтиярар ганвайбурукай кьазвай садахъ галаз мад кьалриз акьатна, лап ягьунрални аватна. Юзбашини кьуват авайдан патал хьана... РикI ажугьдивни гьамунив ацIана, ада вичихъ авай-авачир никIин белгендал цанин хвалар тухузва. Гьилери туьрездал илисиз, ара-ара, фагьумни тавуна, яцариз «гьав!» лугьуз, вич-вичелай шииррин цIарара гьатзавай рикIе ргзвайди туьрездиз лугьузва... Гьар кткана дегишвилер кьабул тийидай кьошмадин менгенайра авайтIани, ада поэзиядиз яшайишдай кьачузвай тешпигьар, адет тушир художественный такьатар гьизвай. «Зулун марф» шиирни уьмуьрди са экв кьалур тийизвай кесиbдин дердерикай я:

*КIватIна кьилел цаеун цифер
чIуп-чIулав,
ХуььтIуьн кьайи гар гала вахъ,
зулун марф.
Вил экьисиз, чинар чIуриз, гьарайиз,
Хажалатдин пар гала вахъ,
зулун марф.*

*Авахьиз вун сафунай хьиз элба-эл,
Гьуд юзуриз, рикIе аваз кьати хьел,
Азиятдик кутаз хуьре вири эл,
РикIиз такIан кар гала вахъ,
зулун марф.*

*Абдуллагьан чIереяр хаз, кьав чIуриз,
Кесиbдин кIвал рагьул церив ацIуриз,
Дуьнья тамам кьурунчIарай кьацIуриз,
Вучиз агьузар гала вахъ, зулун марф?*

Шиирда зулун марф гьиле ихтиярар авай, амма вичин крара гьахьадалатдивай яргьа касдин кьилихдиз ухшарнава. И жуьреда, тIебиатдин агьвалатриз инсанрин хесетар гана, шикилар арадал гьун а девирдин чи шаирриз гьеле чидачир. «Пириставдин бармак» шиирда лагьайтIа, Кесиb Аб-

дуллагь саки сюжет авай шиир арадал гьунин дережадив агакьнава. Имни чи куьгьне поэзияда гьеле авай кар тушир.

*Шапка лугьур, кьерех кьацу, кIукI вили,
ЧIере чIулав бармак алай пиристав
Гьатна хуьре, вил экьисиз, гьарайиз,
Малариз хьиз чаз виридаз гана «гьав!»*

*Садан папаз, садан рушаз килигна,
Чал, кесиbрал, вичин кьирмаж илигна.
ЯхцIурни цIуд кьизил харжи эцигна,
Хажалатдин залан шеле гана чав.*

*Хьел акатна Ибрагьиман кьеляндик,
Кьисас кьахчун макьсад аваз хиялдихъ,
Вичин акьул авай а кьил кьуна тик,
Яваш-яваш фена адан лап кьвалав.*

*Яна гьутув пириставдин хана кьил,
ДакIуна фад кIеребич хьиз чинал вил,
Яргьи хьана кьурунчIидиз и зурба фил,
Гьараюнри хкажна лап вили цав.*

*А безеклу бармак фена кIунтIалай,
Са касдини пириставдиз ганач гьай.
Гана элди гьаясуздаз лайихлу пай,
Мад а ягьсуз хтанач халкьдин патав...*

Шиирдин эхиримжи бендина лап куьруьдаказ шаирдин яратмишунрин кьилин фикир ачух жезва:

*Абдуллагьан буйругъ икI я, инсанар,
Чун физвай и гуьне тик я, инсанар,
Гьахъ гьайди михьи рикI я, инсанар,
Гьахъ кар патал а ви рикIе хьуй ялав.*

Абдуллагьан хура «гьахъ гвай михьи рикI» авай. Вич ам, гужлу метафорадалди кьешенгдиз лагьанвайвал, уьмуьрдин «тик гуьнеда» авайбурукай тир. Анжах адаз кьисметдал рази хьана амуькьун хас тушир, ада амайбурувайни «гьахъ кар патал» «рикIе ялав хьун» истемишзава. Халкьдин кьатарай акьатнавай амай чи шаиррин хьиз, Кесиb Абдуллагьан яратмишунрани кьилинди чеб яшамиш жезвай дуьнья кьабул тавун я. Амни кьве пад хьанва - ислягь тежжервал акси акьвазнавай кесиbрин ва девлетлуйрин:

*Бязибуруз я вун иер,
Ви мана гьа им ян мегер?
Кесиb халкьдин хьукьуз жигер,
ЖаллатI хьанва экуь дуьнья.*

Мад са шиирда адан рикIяй куз-куз акьатзава:

*Вучда уьмуьрдикай дад кьачуз тежер,
Рекьиз хьайитIани яд кьачуз тежер?
И язух чанни фад кьачуз тежер,
Азраилдизни душман хьанва зун.*

Анжах и хуьруьн лежберрикай тир шаирдин фикирар гьа ибуралди акьалтIзавач. «Я са алим авач халкьдиз, я илим», - гьайиф чIугвазва ада маса чкадал. «Чи девирда вучиз кьуччагъ лезгийриз / Дуьньядин и няметдикай авач пай?» А девирда халкь савадлу авун, тIебии чирвилер кьачун чарасуз тирдан гьавурда кIвенкIевчи фикиррал алай ксар лап кIевелай акьунвай. Хьсандиз гьавурда акьунвай. Кесиb Абуллагьани ихьтин фикирар кьетIидаказ лугьузва:

*АвайтIа чахъ жуван ктаб, жуван чIал,
Агьуз жечир касдин вилик элдин гьал.
Эвел кьилляй вири тахсир хьана чал,
Кьуна лугьуз масадан векъ цуькведай.*

*Ракьун чна лап яргьариз рухваяр,
Абуру хьайтIан чиррай чпиз сенятар.
Хьана дерин илим чидай сеняткар
Эсерралди турай бирдан рикIе цай.*

*Чир хьайтIа Абдуллагьаз кIел-кхьин,
РикIе авай хажалатни хьел кхьин,
КIвач эцигай гьар жуьредин гьал кхьин,
Лап душмандин чан кьачуна хкведай.*

«Эсерралди турай бирдан рикIе цай...» «Лап душмандин чан кьачуна

хуькведай...» Мадни ада вичикай: «Зегьер хьиз туькьуьл я лугьуз зи мез, / Бязи ксариз залан хьанва зун». И чанда туьхуьн тийир цIай, мецел дуьньядиз кьаргьиш алай шаирдин яратмишунрик гьатта бейхабар аквазва хуььтуьл ва назик гьиссдив ацIанвай, артистдин устaд-виливди туькIурнавай «рикIин уьмуьрдикай» чIалар гьалтайла:

*Акьвазнава рушар вири жергеда,
Лап иерди кьекььвена яхъ, камари.
Гуьзел хьурай шумалдин буй виридлай,
Зи ярдин юкь чуькььвена яхъ, камари.*

*Акваз тахьуй кварцеваз яд гьуйдайла,
Назлу-назлу са жейран хьиз фидайла,
Гатун юкьуз сарубугьда гуйдайла,
Игьтиятдив вегьена яхъ, камари.*

*Абдуллагьан и гафарик квач хилаф,
Дугьриданни, кьелем буйдиз авач гаф,
КIани ярдин хатур хунух туш инсаф,
ТIар тахьурай, туькIевена яхъ, камари.*

Кесиb Абдуллагьан чпикай чал тIимил агакьнавай муьгьуьббатдикай теснифар чи поэзияда виридалайни гуьрчегбурук акатзава лагьайтIа, чун гьалатI жедач. Ихьтин цIарар кIелдайла, фикир кьезева поэзиядикай вичикай, адан бажарагь ганвай касдикайни, адахъ авай инсанрин рикIер кьадай кьуватдикайни...

Малум тирвал, вичин кьелечидин пешеди хуьрай-хуьруьз акьудзавай Хуьруьг Тагьир Манкъулид хуьрени кеспи тамамариз акьваздай, ана ам са кьадар яргьални фидай лугьуда. Адан куьмекчини Абдуллагьакай жедай. Фикирдиз гьиз алахьтин кьелечийри кIвалахзавай гумади ратIанвай кьур ва аник кIвалахзавай кьведни - хура гьакьикьи шаиррин рикIер авайбур, рикIяй акьатай бендер виш йисалайни халкьдин руьгьдин девлетда гуьрчегвили чешнеяр хьиз амуькьнавайбур. Квекай рахазвай и кьвед чеб-чпихъ ва патарив кIватI жезвай хуьруьнвийрихъ галаз? Квекай гуьжетзавай, гьихьтин икьраррал кьезвай? Гьихьтин агьвалатрик абур акатзавай? Гьайиф хьи, и крар чаз садрани чир жедач...

Кесиb Абдуллагь чи антологийра 1875-йисуз дидедиз хьайиди яз кьалурзава. Ам революциядилай гуьгьуьнизни яшамиш хьхьана. Адахъ дуьнья дегиш же эгечIай вахтунин ихьтин шиир ава:

*Эй жемятар, заз кIанзавай дуьньяда
Бегни тахьурай, ханни тахьурай.
Са кIус кьван фуахъ шехьзавайбурун
Агьанладин сес-ванни тахьурай.*

*Вуж я акурди марифат-гьуьрмет?
Вуж тир авайди рахадай жуьрэт?
Ахундин кьамат, малладин суьрет
Садни акуна кIанни тахьурай.*

*Кьимет авай туш агьдин-амандин.
Чархар элкьвена хупI чи замандин.
Абуллагьан кье гаф я: душмандин
Нефес акьвазна, чанни тахьурай.*

Заманадин чархар элкьвейла, гьикI умуд кутадачир хьсанвилерикI.. Инал Кесиb Абдуллагьакай гзаф хьлагьиз жезвач, авач адакай чаз чидайди. 1934-йисуз ам хуьруьн мукьув гвай тама душманри яна кьена. 1963-йисуз З. Ризванова, кIватI хьувуна, адан шииррин гьвечи кIватIал акьудна. А ктаб гила санайни жагьизмач, ам акьуд хьувуникай икьван йисара, вучиз ятIани, садани фикирни авунач.

«За халича хиялрикай хразва...»

Тамила ХУРШИДОВА

Амукъайла зун тек, гъарик,
Сефил хъайла хуравай рик,
Зи куьмекдиз къевеза дустар:
Зи рик! алай къелемни чар.

Алатлани къве чин чарчел,
Са лацу ранг ала вичел.
Са куьнални тежер эвез,
Къелемдизни ава са мез.
* * *

Къе яргъарай, жагъурна вахт,
Заз салам гана,
Атана зи къелемдин вах,
Заз илгъам гъана.

Дегиш хъана квалин гъава,
Рагъ аватай хъиз.
Заз ак! я хъи Ахматова
Чиниз атай хъиз.

Зун бахтлу я, акуна дуст,
Куьк я кефияр.
Куьруьди я Алладин туст:
«Сагърай лезгияр!»

Пехъи нефсер алахъзава
Дуьнья гине къаз.
Амма чна квалахзава,
Дуствал вине къаз.

Дагъустандин лишанар

Гъар са чка, гъар са инсан
Ви баркаллу лишан я.
Стха халкъарин са ватан,
Дагъви намус къакъан я.

За, ви руша, ви балади,
Къазва ви твар дамахдив!
Чаз багъа я ви герб, ви гимн,
Пуд рангунин пайдахни!

Лувар ахъа лекъ я ви герб,
Ракъинин нур, зар алай
Зи Ватан я вун, Дагъустан,
Ваз кутугай твар алай!

Ви гимндай аквазва руьгъ
Гъар са къегъал дагъвидин.
Туьквей чалар ийиз эзбер
Сиясатдин манидин.

Баркалла гъиз ви дагъларал
Гъар са дагъви гъазур я.
Абурун къакъан гъунаррал
Вун дуьньяда машгур я.

Азадвални, абадвални,
Гумрагъвални мублагъвал.
Ви лишанрай жезва малум
Мурад тирди ислягъвал.

Зи къилих

Вун са мискал я, зи къилих,
Зун вал гагъ-гагъ жезва мягътел.
Зи къаст туш вак кутун синих,
Амма вакай къевеза заз хъел.

Гагъ жезва вун дердерин гъуьл,
Гагъ я къайи муркладин дагъ,
Фараш ийиз бубуйрин чуьл,
Гагъ жеда вун чим гузвай рагъ.

Гагъ вун Камбар булах жеда,
Ширшир ийиз авахъзавай,
Гагъ чийжерин мулах жеда,
Вирт плузарлай алахъзавай.

Бугъ алахъиз, ргаз жеда
Цаял алай къажгъан хътин,
Уф алахъиз, даклавз жеда,
Самар тунвай бажгъан хътин.

Гагъ вуна зун хуьда харуз,
Нинияр гвай гъвечли руш хъиз.
Гагъ акъудда на зун цавуз,
Лув гуз, къаних симург къуш хъиз.

Тавуна ваз авач чара
Гайи члавуз рикли буйругъ.
Са гъуд къвандаз авай хура
Гъазур я вун ийиз къуллугъ!

Чархачи чубарук

*Дагъустандин халкъдин
артистка
Рагъимат ГЪАЖИЕВАДИЗ*

Чи риклелай алатзавач гъакъикъат:
Экуьвилихъ физвай члавуз

Дагъустан,
Лезги халкъдин баркаллу руш,
Рагъимат,
Макъаматдиз гана вуна рикли чан!

Ватан хуьдай женгерани аскеррин
Ви манидин ван япаваз гъерекат
Вилик фена. Далу пата лежберрин
Зегъметдани къалин хъана берекат!

Ви манидкай чаз чархачи чубарук
Хъана ислягъ девирдив чун

агудай,
Цуьк акъудна, дигана чи багъни
рук,
Даях хъана четинвилер алудай!

Шалбуз дагъдал хкаж хъана
ви мани,
Куклушдилай фена аваз милайим.
Лезги элдин рикле гъахъна

вун клани,
Халкъ амай къван амукъда ам
мидаим!

Седакъет

Саидовадиз

*Гуьзел сесинин сагъибдиз,
халкъдин рик! алай манидардиз*

Клантла мел хъуй, клантла мехъер,
сувар хъуй,
Ви маниди артухзава берекат.

Аваз галай гъар са царцик
лувар хъуй,
Чарх ядайвал алемдилай,
Седакъет!

Лукъман я вун, члехи усад
манидин,
Дарман жеда начагъдаз

ви баядар.
Ван хъайила дерт Мазали Алидин,
Яб гайила агъузардихъ Саядан.

Ви авазар риб я виле иблисрин.
Сечме мани ала даим мецел ви.
Вун абур я шадвал галай

межлисрин,
Шумуд жегъил бахтлу хъана
ванцел ви.

Дуьнья ислягъ, регъимлу хъуй
пачагъар,
Халкъдиз клани, истеклу тир
манидар.

Кутугнавай вини къилин
пишкешар.
Гудайвал ваз халкъдин артист
лагъай твар!

Хва хтанва армиядай

Хва хтанва армиядай, бахтлу я
диде.

Акъатна вахт, ахвар хъиз, алатна
вяде.
Бурж вахкана Ватандин, хтанва
къе ам.

Шад я диде къадарсуз,
туькьуннавай гъам.

Хтана ам варцелла, гилер туш
ичли,

Са клунч! цуьквер - дидедиз,
сад - вахаз гъвечли.

Шад я диде, шадвилай къеженва
вилер,

Киват! хъанава багърияр хва хтай
сефер.

А чаз акур жаван туш, хъанва
жанлу кас,

Чуру-спел атанва, члав я гъидай
свас!

Яраб хцин къисметда гъи руш
аватла,

Яраб ваха лагъайдаз акси
жедатла?

Мукъвабурун вил ала къурмишнал
мехъер,

Хуррам гурлу демер хъун, манияр,
къуьлер.

Жегъиларни бахтлу яз, кутан чийи
хизан,

Сад садал хуп! ашукъ яз, жен
хъсан.

* * *

Ви ният геж къатлана,
Зун фикирдал атана.
Шагъвар авай датлана,
Вун баябан чуьл яни?

Аватнамаз ахварай,
Зун акъудиз къапарай,
Рахаз жеда «цаварай»,
Таравай билбил яни?

Зун авайди къере я,
Гуя къумад тепе я.
Ракъуриз зал лепеяр,
Гъакъван пекъи гъуьл яни?

Зи гъавурда такъазвай,
Сив алачиз рахазвай,
Авур крар таквазвай,
Къве вил буьркьуь гъуьл яни?

Шеле къватлиз шакунал,
Вил алай хъиз акунал,
Зун ктлуниз хакунал,
Тарагъаждин цил яни?

Циф акъалтда вилерал,
Цай къаз къецил гилерал,
Алайди ви къуьнерал
Буран яни, къил яни?
* * *

Хъайи хъиз назар,
Къалу хъана зар,
Сагъ тежер азар
Захъ галуькайди.

Зи хайи хатур,
Риклиз сухай тур,
Мурадриз гай клур
Заз амукъайди.

Чанда гъатай фул,
Чими тахъай къул,
Гуьзет тавур зул
Фад алуькайди.

Къведач заз гъайиф,
Жедач зун зайиф,
Тушир лацу лиф
Зал ацукъайди!
* * *

Къаз жедани цукар гине?
Мез лал хъана, юзаз чене,
Лугъуз тежез, дердер къене
ргазва.

Винел акъуд тийиз за гъам,
Хелвет квале хъайи макъам,
Стлал-стлал авахъиз шем цразва.

Къадир авач «гъай» лагъайдан,
Кивач кузава «цай» лагъайдан,
Зи сабурдин къулал къажгъан
ргазва.

Фикир ийиз аялрикай,
Дуьзенрикай, хъутлалрикай,
За халича хиялрикай хразва.
* * *

Агъ хиялар чулав, залан,
Югъ-йиф зи къил кукварзавай,
Зи рикликай туш квез аян,
Сад Аллагъдиз ялварзавай.

Фикирдай къван галатнава,
Гъатнава хъи са ван къиле,
Вучиз зун и гъалатдава,
Къураба хъиз жуван квале?

Чидачир заз ик! жедайди -
Даим ик! зи рик! недайди,
Датлана зи руьгъ шедайди...
Куьз ахъайнай за и гъалат!
Гъалат! хъанва къе квале деб...
Я Рабби, зав це ви мукрат!
Клус-клусдайвал уьмуьрдин еб.
* * *

Зи гъиссериз хъайи шерик
Дуст-къелемдиз гана за рик!
Пис фикиррин хъанач есир,
За чарариз ахъайна сир.

Къелем хъана стха-даях,
Чарчикайни къуна за вах.
И пак къве зат! квачир гунагъ,
Уьмуьрда заз хъана панагъ.

Вуж захъ галаз хъайтла рафтар,
За ахъайда жуван дафтар,
Дустариз я зи алхишар,
Зи теснифар - зи багъишар.

Клан хъайитла хаз зи хатур,
Чар къалхан я, къелемни - тур.
Вуж рахайтла чуруз, нагъахъ,
Зи цларарай хиксда гъахъ.
* * *

Бязи раклар ахъайдач гъич гаруни,
А кваликай катда къери
мугъмани,

Мугъмандиз къвеч багъри хала,
халуни,
Гъич кимелни жеч а квалин
дуванни.

Амма ава мугъман хушбур,
кланибур,
Мугъманар я чаз Аллагъди

гайибур,
Илифариз кесиб квални гъазур я,
Сад гайитла, хкведайди агъзур я.

Динар чара, чалар чара хъурай
тлун,

Инсанар я - садаз масад
масан хъуй.

Кесиб къула артух кларас курай
тлун,

Кар алайди - къуй члал чидай
инсан хъуй.
* * *

Экуь дуьнья мичи жезва,
вун кис хъайила,
Мукъув кландай, гъил къадайвал,
ваз пис хъайила.

Дарихвилер, тлалар-квалар
тухудай гару,
Аял члавуз хъиз, вун хурув
игис хъайила.

Дердер авай зи вилерай накъвар
чклизва,
Ваз чар кхъиз клан хъайила,
гъарфар чклизва.
Авачни ваз са хабар зи
сефилвиликай,
Зи хиялра, къукърум ягъиз,
цавар чклизва.

Гъик! кхъида кузвай гъиссер
лацу кагъаздал,
Ви къепинин хуш лайлаяр
ширин аваздал?
Даим сагъ я дидед рикле
балайрихъ гъиссер,
А гъиссер гваз душманд хура
уьткъем акъвазда.

Сабур къуна, кис хъурай къе
дидейрикай вуж,
Ханвал ийиз къекъевезвайла
дуьньяда терс гуж?
Артух къуват къведа уьткъем
дидедин риклиз,
Чиг аялрал къурзавайла
ракетайрин луж?!
* * *

Ише физмач пичи гафар:
Галаз кланда абурухъ крар.
Терсина хъийиз тарихар,
Гъикъван хъурай шит тарифар?
Тир лугъуз чун къагъриманар,
Тай авачир пагъливанар...
Тир лугъуз чун касар, лекъер,
Къе чна чаз гузва риклер.

Четинвиле гъатай члавуз,
Кар чкадал атай члавуз,
Муьтлуьгъарай синер, цавар
Зайиф куьз я лекърен лувар?
Уьткъемвилер фена гъиниз,
Ни хкажрай касвал виниз?!

Цавун адет авуна члур,
Галчлурдай туш лекъери хур.
Хуьн паталди чи чил, чи квал,
Эвел руьгъдиз тежен усал.
Къе чун авай акваз тегъер,
Чи бубайрин шад туш руьгъер.
Ша! - лагъана, гайла эвер,
Чун гъамбардин тежен къифер!
Хъайила Ватандиз герек,
Чакай жен гъардакай са лекъ!
* * *

Са касди заз туьгъметна,
Мез хуьз хъанач, къелетна:
- Аквазвач чун виле ваз,
Къекъевеза къил виневаз.
- Лугъузва за, це заз яб,
Ихъинди я зи жаваб:
Зи къил хъуниз вине, дуст,
Авайди я бине, дуст.
Дагъдин хуьре хана зун,
Суван гене хъана зун.
Ахъайнамаз за вилер,
Акурди я тик синер.
Жуван сифте къадамар,
Дидед ягъиз макъамар,
Ам шад авур легъезяр!
Къвачикна за мезреяр,
Дагъдин хурай яд хъвана,
Хайи чилин дад хъвана!
Гъана буба-дидеди,
Тербия яз эбеди,
Чирна фу нез гъалалдин.
Рахаз лезги члалалди.
Аватлани аранда,
Къил винева - къакъанда.
Зун дагъларихъ къаних я,
Им лекъерин къилих я!

Чи ватанэгълияр - гъар сана

Халкъдихъ рикI кузвайбурукай сад

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Чидайбуру адакай анжах хъсан га-фар лугъуда. Агъайнавални къенивал хас тирвилай адалай регъбервили кул-лугърал вичин гъилик кIвалахзавай ама-дагрин патай гъурметни нуфуз къазан-мишиз алакьзава. Зи ихтилат Россиядин бизнесдин чIехи векил, Краснодардин крайдин Усть-Лабинск шегъерда кардик квай «Агро Экспорт» ООО-дин генераль-ный директор **Азим Мегъамедалиевич КЪАЗИЕВАКАЙ** я.

Чун адахъ галаз алаатай йисуз «Лез-ги газетдин» редакцияда таниш хъанай. Краснодардин крайда авай лезгийрикай, милли меденият хуьнин рекъе ватанэгъ-лийри киле тухузвай мярекатрикай ада чаз итижлу ихтилатар авуна. «Краснодар-дин крайда 10 агъзурдав агакъна лезгияр яшамиш жезва. Санал кIватI жез, лезгий-рин общинади гъар жуьре суварар киле тухузва: Яран сувар, Цийи йис, Ватан хуьзвайбурун югъ, «Шарвили» ва маса-бур. Спортдин акъажунар лагъайтIа, гъа-миша тешкилзава», - лагъана ада.

Азим Къазиева авунвай бязи крари-кай заз адан дуст, жемиятдин деятель Садикъ Гъасановани са куьруь ихти-лат авуна: «Азим Къазиевахъ галаз зун 2021-йисуз Краснодарда «Лезги сувар» лишандик кваз киле феи милли меде-ниятдин мярекатда таниш хъана. А чIа-валай инихъ чун дустар я. Хъсан килих-рин, дуствал кIани, вичин хайи хуьр па-тал алакьдай куьмекар ийизвай, халкъ-дихъ рикI кузвай ватанэгъли я. Заз ван хъайи малуматралди, ада хайи хуьре экверин, рекьерин месэлаяр гъялуник пай кутуна. ЧIехи тешкилатдин регъбер-вилини куллулугъдал алаз, исятдани ада Краснодардин крайда киле физвай лез-гийрин вири милли мярекатрик къуьн ку-тазва».

Заз чидайвал, ФЛНКА-ди тешкилна-вай «Лезги гъед» премиядин кье лауре-атдиз пулуни пишкешар (200 агъзур ма-нат) цIи Азим Мегъамедалиевича чара авуна.

Вишералди инсанри кIвалахзавай карчивилин еке тешкилатдин регъберди халкъдин месэлайриз фикир гудай вахт

А.М. Къазиева (юкьва) «Лезги гъед» шабагъдин сагъибрив пишкешар вахкузва

Азим Къазиев 1970-йисуз Мегъарамд-хуьруьн райондин Къуюстанрин хуьре дидедиз хъана. 1992-1999-йисара Мегъа-рамдхуьруьн райондин ОВД-да милицио-нер яз, 1999-2011-йисара и райондин суд-дин приставрин куллулугъдин отделдин, 2011-2020-йисара района пенсийрин фондунин управленидин начальниквиле кIвалахна. 2020-йисалай инихъ Красно-дарда «Агро Экспорт» тешкилатдин гене-ральный директор я.

Алай йисан 23-февралдиз Мегъа-рамдхуьруьн райондин Ярагъ-Къазмай-рал киле феи лезги чIалан гегъенш фо-румдал, гуьгъуьнлай Дербентда ФЛНКА-ди киле тухвай «Лезги гъед» премия-диз талукъ мярекатдал Азим Къазиева авур ихтилатри ам ялавлу ватанперес, халкъдиз талукъ умуми крарик къуьн ку-таз гъазур кас тирди мад сеферда тести-кьарна.

Хайи чIал хуьниз талукъ форумдин иштиракчийрихъ элкьвена, ада лагъана: «Урусатда лезгияр гъалтай бязи дуьшуьш-ра чун клеве гъатзава. Гила, къанунар де-гиш хъана, паспортда миллетни къалур-зава. Гъинай я лагъана хабар кърла, урусдалди «зун гъавурда акъазвач» лу-гъуз жаваб гуда. Ина гъаф дишегълияр кIватI хъанва. Чахъ «дана - епинамаз, аял къепинамаз вердишарна кIанда» лугъ-дай мисал ава. Дишегълийри къепина авай аялдиз «мамино золото» лугъудал-ди, «дидедин къизил» лагъайтIа, заз чиз, абурлу жада. Асул гъисабдай ихътин крар дидейрилай аслу я».

жагъурун тек-туьк гъалтдай дуьшуьшри-кай я. Краснодардиз куьч хъана саки 5 йис ятIани, адалай а крайда авай лезгийрихъ галаз алакьаар хуьз, абурун садвал мад-ни мягъкемардай рекьер жагъуриз алакь-зава.

«Сифтедай зун Краснодарда лезгий-рин общинадин виликан председатель Ярагъмед Ярагъмедовохъ галаз таниш хъана. 25 йис идалай вилик ада Мирзе-баладихъ галаз санал лезгийрин община тешкилна. Абур чи арада амач, Аллагъди рагъметрай чпиз. Лайихлу ватанэгълийри кил кутур кар чна исятдани акъвазарна-вач. Алай вахтунда председателвиле хя-навай Нажмудин Муртузоваз чна вирида куьмекар гузва. Ада Ростовдин, Ставро-полдин, Астрахандин, Белгороддин лез-гийрин милли общинайрихъ галаз сих алакьаар хуьзва», - ихтилат давамарза-ва А.Къазиева.

Ада алава хъувурвал, халкъ патал пара хъсан крар килиз акъудунин ре-кье ФЛНКА-дихъ галаз хъсан алакьаар хуьзва. И тешкилатди, мергъяматлувили «ЛЕКИ» фондуни киле тухузвай хийирлу мярекатар вичин рикIизни хуш ва фирма-дин патай алакьдай куьмекар гуз гъазур тирдин лугъузва.

Малум хъайивал, Краснодарда лез-ги чIал чириз кIандайбуруз тарсар гу-дай муаллимни фадлай тайинарнава. И кIватIалдини кIвалахзава.

Чаз Азим Къазиевахъ килиз акъуд-завай, гъиле къазвай вири крара анжах агалкъунар хъана кIанзава.

Спорт

Дагъустан - 2-чкадал

Фестиваль

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

И йикъара Севастополда Россия-дин 16 региондай, гъа гъисабдай яз Дагъустандайни, гъар са региондай са командади иштирак авуналди, уьлкве-дин Къиблепатан халкъарин культура-дин ва спортдин фестиваль киле фе-на. Ам ЧIехи Гъалибвили 80 йис та-мам хуьниз талукъарнавай. Дагъус-тандин хъянавай команда фестивал-да 2-чкадиз лайихлу хъана. Шадви-лелди мадни а кардикай хабар гуз кIанзава хъи, и фестивалда вичин ери-бине СтIал Сулейманан рай-ондин Алидхуьрелай тир, универ-сальный бягъсерай ва самбодай спортдин къакъан куклушар муь-тлугъарнавай Аслан КЪУРБАНО-ВА 98 кг-дал къведалди заланвал авайбурун арада самбодай 2-чка кьуна.

Кеферпатан Кавказдин респуб-ликайрилай гъейри, ана Крымдай, ДНР-дай, ЛНР-дай, Запорожьедин ва Херсондин областар тир 1500-далай виниз спортсменри армрест-лингдай, чIемерукрай ягъунай, канат ялунай, самбодай, мини-футболдай, чуклул гадарунин спортдай, фиджитал-баскетболдай пуд юкьуз чпин уstadвал къалурна. Фестивалдин сергъатра аваз, милли выставкаяр-мекераяр ва яратми-шунардай коллективрин форумни киле фена.

РикIел хкин: вичин махъсад адет-дин культура ва спортдин милли жуьреяр хуьн тир Россиядин Къиблепатан халкъа-рин культурадин ва спортдин фестиваль РФ-дин спортдин министерстводин тап-шуругъдалди Россиядин культурадин ми-нистерстводин куьмекни галаз 2010-йи-салай инихъ киле тухузва. 2021-йисал-ди спортдин и серенжем Кеферпатан Кавказдин федеральный округдик акат-завай республикайра, гъа гъисабдай яз сифтегъан кье йисуз, а вахтунда «Кав-каздин къугъунар» лугъузвай, абур Кара-чаево-Черкесияда, 2015-йисан сентябр-диз Дагъустанда киле тухванай. Махач-

къалада, «Труд» стадиондал, фестиваль ачухуниз талукъарнавай шад мярекатда гъурметлу гъаф мугъманри иштиракнай. Кьилди къачуртIа, абурун арада а чIавуз РФ-дин Кеферпатан Кавказдин крарин рекъай министр Лев Кузнецов, Россиядин спортдин министрдин заместитель Юрий Нагорных, РФ-дин Президентдин патай тамам ихтиярар ганвай векилдин заместител Николай Лисинский ва масабур авай. А вахтунда Дагъустандин кил Ра-мазан Абдулатипов тир, республикадин

жавабдар куллулугърал алай гъаф ксарни трибунада ацукънаваз, фестиваль хъсан тешкиллувал аваз киле тухванай.

Севастополда киле тухвай фести-вални вичин махъсатдив агакънавайди ам агалуниз талукъарнавай шад мяре-катдал рахай ксари, гъа гъисабдай яз гу-бернатор Михаил Развожаева, РФ-дин спортдин министрдин заместитель Одес Байсултанова ва масабур кьетIендаказ кьейдна.

- Чи Ватандин, чIехи Россиядин къу-ват садвиле, халкъарин дуствиле авай-ди чна мад сеферда субутна. Спортдин майданра командайри чпин къуватлу-вал, сегънейрални культурадин рекъай уstadри чпин адетрин кьетIенвал къалур-на. Чахъ акъван девлетлу культура, ахъ-тин хъсан адетар ава хъи, гъелбетда, чал гъалиб жез садалайни алакьдач, - кьейд-на губернаторди.

Экуь къаматдиз бахшна

МИНИ-ФУТБОЛ

9-сентябрдиз Махачкъалада, РДЮСШ-дин стадиондал, УФСИН-дин началь-никдин заместитель, къенепатан кул-лугъдин полковник, бедбахтвилини дуьшуьшдикди телеф хъайи Мегъа-мед Муртазалиеван экуь къаматдиз бахшна, мини-футболдай гъар йисуз тешкилзавай турнир киле фена.

Ам ачухуниз талукъарнавай шад мя-рекатда УФСИН-дин киле авай ксари, УИС-дин ветеранри, кIвалахдин рекъай юлдашри ва рагъметлудан багърийри иш-

тиракна. Мегъамед Муртазалиеван пеше-карвилини виниз тир ерияр, кIвалахдиз ва-фалувал, инсанвили килихдин кьетIен-вал ва куллулугъ вилик тухуник кутунвай пай, турнир ачухдайла, гаф гайи УФСИН-дин начальникдин заместитель, къенепатан куллулугъдин полковник Рашид Зайну-лабидова рикIел хкана.

Турнир, куллулугъдин везифаяр кьил-из акъуддайла, телеф хъайибурун экуь къаматар, са декъикъада кисна акъвазу-налди, рикIел ххунилай башламишна. 12 командадин арада къизгъиндаказ киле феи къугъунрин нетижада 1-СИЗО-дин команда 1-чкадиз лайихлу хъана.

ИСЛЕН, 15-сентябрь

РГВК

07:00 Время новостей Дагестана.
08:00 Мультфильмы (0+)
08:30 «Культурный код» (0+).
08:50 Т/с «Восток-Запад» 19-20 с. (16+)
10:45 «Мир Вашему дому» (12+)
11:10 Ток-шоу «Говорить разрешается» (12+)
12:30 Время новостей Дагестана
12:50 Дагестанское кино. Х/ф «Расул Гамзатов. Мой Дагестан. Исповедь» (16+)
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 «Человек и право» (16+)
16:00 «Пупсики в эфире» (0+)
16:30 Время новостей Дагестана
16:50 Т/с «Восток-Запад» 21-22 с. (16+)

18:45 Передача на табасаранском языке «Мил» (12+)
19:30 Время новостей Дагестана
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
21:05 «Удивительные горы» (0+)
21:25 «Психологическая азбука» (12+)
22:00 Проект «Память поколений» «Саадула Мусаев» (16+)
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Угол зрения» (12+)
23:50 Д/ц «Особенные, но не другие» 1 с.
00:00 Д/ц «Животные, изменившие мир»
«Мечтают ли утки о небе?» (16+)
00:30 Время новостей Дагестана

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». **09.00** Новости. **09.20** «Модный приговор». **10.10** «Жить здорово!» **11.00** «Время покажет». **12.00** Новости. **12.15** «Время покажет». (16+). **14.00** «Большая игра». (16+). **15.00** Новости. **15.15** «Давай поженимся!» **16.05** «Мужское/Женское». (16+). **17.00** «Большая игра». (16+). **18.00** Новости. **18.30** «Время покажет». (16+). **19.50** «Пусть говорят». (16+). **21.00** «Время». **22.00** Т/с «Бой с тенью». (16+). **23.00** «Большая игра». **00.10** «Время героев». (16+). **01.10** «Подкаст.Лаб» (16+) **03.00** Новости. **03.05** «Подкаст.Лаб» (16+)

РОССИЯ 1

09:30 Канал национального вещания
11:30 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. Вести-Дагестан
21:10 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. Вести-Дагестан
05.00 «Утро России». **09.00** «Вести». **09.55** «О самом главном». (12+). **11.00** «Вести». **12.00** «60 минут». (12+). **14.00** «Вести». **14.30** Т/с «Тайны следствия». (16+). **16.30** «Вести». **17.00** «Малахов». (16+). **18.00** «60 минут». (12+). **20.00** «Вести». **21.30** Т/с «Спасская. Новые серии». (16+). **23.30** «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+). **02.10** Т/с «Тайны следствия». (16+). **03.00** «Вести». **03.30** Т/с «Тайны следствия». (16+).

НТВ

04.50 Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». (16+). **06.30** «Утро. Самое лучшее». (16+). **08.00** «Сегодня». **08.25** Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». (16+). **10.00** «Сегодня». **10.35** Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». (16+). **13.00** «Сегодня». **13.25** «Чрезвычайное происшествие». (16+). **14.00** «Место встречи». (16+). **16.00** «Сегодня». **16.45** «За гранью». (16+). **17.50** «ДНК». (16+). **19.00** «Сегодня». **20.00** Т/с «Стражник». (16+). **22.10** Т/с «Варяги». (16+). **23.35** «Сегодня». **00.00** Т/с «Варяги». (16+). **00.45** Т/с «Возмездие». (16+). **03.30** Х/ф «Петля». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+). **06.55** «По делам несовершеннолетних». (16+). **08.00** «Давай разведемся!» (16+). **09.00** «Тест на отцовство». (16+). **11.10** Д/ф «Понять. Простить». (16+). **12.10** Д/ф «Порча». (16+). **13.15** Д/ф «Знахарка». (16+). **13.45** Д/ф «Верну любимого». (16+). **14.20** Д/ф «Голоса ушедших душ». (16+). **14.55** Мелодрама «Как избавиться от невестки за 10 дней». (16+). **19.00** Мелодрама «Победа любви». (16+). **23.00** Д/ф «Понять. Простить». (16+). **00.05** Д/ф «Порча». (16+). **01.05** Д/ф «Знахарка». (16+). **01.30** Д/ф «Верну любимого». (16+). **02.00** Д/ф «Голоса ушедших душ». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». **08.10** «Смех, дрожь и видео». (16+). **08.50** Х/ф «Психология преступления. Туфелька не для Золушки». **10.45** «Петровка, 38». **10.55** «Городские собрания». (12+). **11.30** «События». (16+). **11.50** Х/ф «Кто поймал букет невесты». (12+). **13.45** «Мой герой. Владимир Канунин». (12+). **14.30** «События». (16+). **14.50** «Город новостей». **15.05** Х/ф «Вера больше не верит». (12+). **17.05** «Фактор безопасности». (12+). **17.35** «Петровка, 38». **17.50** «События». (16+). **18.15** Т/с «Чистосердечное признание». (12+)
22.00 «События». (16+). **22.35** «Коридор на троих». (16+). **23.10** «Знак качества». **00.00** «События». (16+). **00.30** «Петровка, 38»(16+)

ЗВЕЗДА

07.00 «Сегодня утром». **09.00** Новости дня. (16+). **09.15** «Открытый эфир». **11.00** Д/с «Эволюция оружия: испытание боем». «Танки» (16+)
12.00 Х/ф «Возвращение «Святого Луки»». **13.00** Новости дня. (16+). **13.25** Х/ф «Возвращение «Святого Луки»». **14.25,15.05,17.15** Х/ф «Марш-бросок. Особые обстоятельства». (16+). **15.00** Военные новости. **17.00** Новости дня. (16+). **18.50** «Специальный репортаж». (16+). **19.00** Новости дня. (16+). **19.55** «По горячим следам». (16+). **20.10** «Скрытые угрозы» **21.00** «Открытый эфир». **22.45** «Между тем» с Н. Мелниной. (12+). **23.15** Х/ф «Альба Регия». (12+). **01.05** Х/ф «Мафия бессмертна». (16+).

САЛАСА, 16-сентябрь

РГВК

07:00 Время новостей Дагестана.
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил» (12+)
08:00 Мультфильмы (0+)
08:30 Время новостей Дагестана
08:50 Т/с «Восток-Запад» 21-22 с. (16+)
10:45 Д/ц «Особенные, но не другие» 1 с.
11.00 «Подробности» **11.40** Проект «Память поколений» «Саадула Мусаев» (16+)
12:10 «Удивительные горы» (0+)
12:30 Время новостей Дагестана
12:50 Т/с «Цветы зла» 1-2 с. (16+)
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на табасаранском языке «Мил» 12+

15:30 «Вестник профсоюзов» (12+)
16:00 «Угол зрения» (12+)
16:30 Время новостей Дагестана
16:50 Т/с «Восток-Запад» 23-24 с. (16+)
18:45 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу» (12+)
19:30 Время новостей Дагестана
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Время есть!» (0+)
21:10 Ток-шоу «Общественный интерес» **22:30** Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Колеса» (12+)
00:10 «Дагестан туристический» (0+)
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». **09.00** Новости. **09.20** «Модный приговор». **10.10** «Жить здорово!» **11.00** «Время покажет». (16+). **12.00** Новости. **12.15** «Время покажет». (16+). **14.00** «Большая игра». (16+). **15.00** Новости. **15.15** «Давай поженимся!» **16.05** «Мужское/Женское». (16+). **17.00** «Большая игра». **18.00** Новости. **18.30** «Время покажет». (16+). **19.50** «Пусть говорят». (16+). **21.00** «Время». **22.00** Т/с «Бой с тенью». (16+). **23.00** «Большая игра». **00.10** Д/ф «Обыкновенный фашизм 2. Постскриптум». (18+). **01.20** «Подкаст.Лаб» (16+) **03.00** Новости. **03.05** «Подкаст.Лаб» (16+)

РОССИЯ 1

09:30 Канал национального вещания
11:30 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. Вести-Дагестан
21:10 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. Вести-Дагестан
05.00 «Утро России». **09.00** «Вести». **09.55** «О самом главном». (12+). **11.00** «Вести». **12.00** «60 минут». (12+). **14.00** «Вести». **14.30** Т/с «Тайны следствия». (16+). **16.30** «Вести». **17.00** «Малахов». (16+). **18.00** «60 минут». (12+). **20.00** «Вести». **21.30** Т/с «Спасская. Новые серии». (16+). **23.30** «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+). **02.10** Т/с «Тайны следствия». (16+). **03.00** «Вести». **03.30** Т/с «Тайны следствия». (16+).

НТВ

04.55 Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». (16+). **06.30** «Утро. Самое лучшее». (16+). **08.00** «Сегодня». **08.25** Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». (16+). **10.00** «Сегодня». **10.35** Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». (16+). **13.00** «Сегодня». **13.25** «Чрезвычайное происшествие». (16+). **14.00** «Место встречи». (16+). **16.00** «Сегодня». **16.45** «За гранью». (16+). **17.50** «ДНК». (16+). **19.00** «Сегодня». **20.00** Т/с «Стражник». (16+). **22.10** Т/с «Варяги». (16+). **23.35** «Сегодня». **00.00** Т/с «Варяги». (16+). **00.45** Т/с «Возмездие». (16+). **03.25** Х/ф «Вопрос чести».

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+). **08.00** «Давай разведемся!» (16+). **09.00** «Тест на отцовство». (16+). **11.10** Д/ф «Понять. Простить». (16+). **12.10** Д/ф «Порча». (16+). **13.15** Д/ф «Знахарка». (16+). **13.45** Д/ф «Верну любимого». (16+). **14.20** Д/ф «Голоса ушедших душ». (16+). **14.55** Мелодрама «Огонь в моей душе». (16+). **19.00** Мелодрама «Любовь по принуждению». (16+). **22.55** Д/ф «Понять. Простить». (16+). **00.00** Д/ф «Порча». (16+). **01.00** Д/ф «Знахарка». (16+). **01.25** Д/ф «Верну любимого». (16+). **01.55** Д/ф «Голоса ушедших душ». (16+). **02.20** «Тест на отцовство».

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». **08.15** «Доктор И...» (16+). **08.40** Х/ф «Психология преступления. Красное на белом». (16+). **10.40** Д/с «Актерские драмы. Отравленные любовью». (16+). **11.30** «События». (16+). **11.50** Х/ф «Актеры затонувшего театра». **13.45** «Мой герой. Сергей Барковский». (12+). **14.30** «События». (16+). **14.50** «Город новостей». **15.05** Х/ф «Вера больше не верит в романтику». (12+). **17.00** «Прощание. Всеволод Абдулов». (16+). **17.50** «События». (16+). **18.15** Т/с «Чистосердечное признание 2». (12+). **22.00** «События». (16+). **22.35** «Закон и порядок». **23.10** Д/ф «Больше не смешно». (16+). **00.00** «События». (16+). **00.30** «Петровка, 38».

ЗВЕЗДА

07.00 «Сегодня утром». **09.00** Новости дня. (16+). **09.15** «Открытый эфир». **11.00** Д/с «Эволюция оружия: испытание боем». (16+). **11.50** Х/ф «Черный принц» **13.00** Новости дня. (16+). **13.25** Х/ф «Черный принц» **14.10,15.05** Х/ф «Марш-бросок. Охота на «Охотника». (16+). **15.00** Военные новости. **17.00** Новости дня. (16+). **17.15** Х/ф «Марш-бросок. Охота на «Охотника». (16+). **18.50** «Специальный репортаж». (16+). **19.00** Новости дня. (16+). **19.55** «По горячим следам». (16+). **20.10** «Улика из прошлого». (16+). **21.00** «Открытый эфир». **22.45** «Между тем» (12+). **23.15** Х/ф «Последний побег». (12+). **01.10** Х/ф «Лекарство против страха».(12+)

АРБЕ, 17-сентябрь

РГВК

07:00 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лакском языке «Аьрши ва замана» (12+)
08:00 Мультфильмы (0+)
08:30 Время новостей Дагестана
08:50 Т/с «Восток-Запад» 23-24 с. (16+)
10:45 «Психологическая азбука» (12+)
11:10 Ток-шоу «Общественный интерес» (12+)
12:30 Время новостей Дагестана
12:50 Т/с «Цветы зла» 3-4 с. (16+)
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу» (12+)
15:30 «Колеса» (12+)
16:30 Время новостей Дагестана

16:50 Т/с «Восток-Запад 2» 1-2 с. (16+)
18:45 Передача на даргинском языке «Адам-ти ва замана» (12+)
19:30 Время новостей Дагестана
20:00 Время новостей. Махачкала
20:20 «Здоровье» (12+)
21:10 «Музыкальный час пик» (12+)
22:00 «Городская среда» (12+)
22:30 Время новостей Дагестана
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Аутодафе» (12+)
00:00 Д/ф «Разноцветная планета» «Белые» **00:30** Время новостей Дагестана
01:00 Время новостей. Махачкала
01:15 Передача на даргинском языке «Адам-ти ва замана» (12+)

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». **09.00** Новости. **09.20** «Модный приговор». **10.10** «Жить здорово!» (16+). **11.00** «Время покажет». **12.00** Новости. **12.15** «Время покажет». (16+). **14.00** «Большая игра». (16+). **15.00** Новости. **15.15** «Давай поженимся!» **16.05** «Мужское/Женское». (16+). **17.00** «Большая игра». (16+). **18.00** Новости. **18.30** «Время покажет». **19.50** «Пусть говорят». (16+). **21.00** «Время». **22.00** Т/с «Бой с тенью». (16+). **23.00** «Большая игра». **00.10** Д/ф «Обыкновенный фашизм 2. Постскриптум». (18+). **01.25** «Подкаст.Лаб». (16+). **03.00** Новости. **03.05** «Подкаст.Лаб» (16+)

РОССИЯ 1

09:30 Канал национального вещания
11:30 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. Вести-Дагестан
21:10 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. Вести-Дагестан
05.00 «Утро России». **09.30** Местное время. **09.55** «О самом главном». (12+). **11.00** «Вести». **12.00** «60 минут». (12+). **14.00** «Вести». **14.30** Т/с «Тайны следствия». (16+). **16.30** «Вести». **17.00** «Малахов». (16+). **18.00** «60 минут». (12+). **20.00** «Вести». **21.30** Т/с «Спасская. Новые серии». (16+). **23.30** «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+). **02.10** Т/с «Тайны следствия». (16+). **03.00** «Вести». **03.30** Т/с «Тайны следствия». (16+).

НТВ

04.50 Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». (16+). **06.30** «Утро. Самое лучшее». (16+). **08.00** «Сегодня». **08.25** Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». (16+). **10.00** «Сегодня». **10.35** Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». **13.00** «Сегодня». **13.25** «Чрезвычайное происшествие». (16+). **14.00** «Место встречи». (16+). **16.00** «Сегодня». **16.45** «За гранью». (16+). **17.50** «ДНК». (16+). **19.00** «Сегодня». **20.00** Т/с «Стражник». (16+). **22.10** Т/с «Варяги». (16+). **23.35** «Сегодня». **00.00** Т/с «Варяги». (16+). **00.45** Т/с «Возмездие». (16+). **04.15** Т/с «Агентство скрытых камер». (16+)

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+). **07.30** «Давай разведемся!» (16+). **08.30** «Тест на отцовство». (16+). **10.40** Д/ф «Понять. Простить». (16+). **11.40** Д/ф «Порча». (16+). **12.45** Д/ф «Знахарка». **13.20** Д/ф «Верну любимого». (16+). **13.50** Д/ф «Голоса ушедших душ». (16+). **14.25** «Гармоничная женщина». (16+). **14.40** Мелодрама «Тайный дневник моей сестры». (16+). **19.00** Мелодрама «Под маской любви». (16+). **22.55** Д/ф «Понять. Простить». (16+). **00.00** Д/ф «Порча». (16+). **01.00** Д/ф «Знахарка». (16+). **01.25** Д/ф «Верну любимого». (16+). **01.55** Д/ф «Голоса ушедших душ». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». **08.15** «Доктор И...» (16+). **08.45** Х/ф «Что он сказал?» **10.40** Д/с «Актерские драмы. Кто сыграет злодея?» (16+). **11.30** «События». (16+). **11.50** Х/ф «Поклопайтеесь в моей памяти». (12+). **13.45** «Мой герой. Павел Сафонов». (12+). **14.30** «События». (16+). **14.50** «Город новостей». **15.05** Х/ф «Вера больше не верит в приметы». **16.55** «Прощание. Юрий Соломин». (16+). **17.50** «События». (16+). **18.15** Т/с «Чистосердечное признание 3». **22.00** «События». (16+). **22.35** «Хватит слухов!» **23.10** «Хроники московского быта. Королевы перестройки». (16+). **00.00** «События». (16+). **00.30** «Петровка, 38». **00.45** Д/ф «Следствие ведет КГБ. Словарь шпиона». (16+).

ЗВЕЗДА

07.00 «Сегодня утром». **09.00** Новости дня. (16+). **09.15** «Открытый эфир». **11.00** Д/с «Эволюция оружия: испытание боем». (16+). **11.50** «Специальный репортаж». (16+). **12.05** «По горячим следам». (16+). **12.20,13.25** Х/ф «Версия полковника Зорина» **13.00** Новости дня. (16+). **14.40,15.05** Т/с «Смертельная схватка». (16+). **15.00** Военные новости. **17.00** Новости дня. (16+). **17.15** Т/с «Смертельная схватка». (16+). **18.50** «Специальный репортаж». (16+). **19.00** Новости дня. (16+). **19.55** «По горячим следам». (16+). **20.10** Д/с «Секретные материалы». (16+). **21.00** «Открытый эфир». **22.45** «Между тем» (12+). **23.15** Х/ф «Плата за проезд». (16+).

ХЕМИС, 18-сентябрь

РГВК

07:00 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на даргинском языке «Адам-ти ва замана» 12+
08:00 Мультфильмы (0+)
08:30 Время новостей Дагестана
08:50 Т/с «Восток-Запад 2» 1-2 с. (16+)
10:40 «Аутодафе» (12+)
11:20 «Городская среда» **11:45** «Музыкальный час пик» (12+)
12:30 Время новостей Дагестана
12:50 Т/с «Чао, Федерико!» 1- с. (16+)
13:40 Т/с «Чао, Федерико!» 2 с. (16+)
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на даргинском языке «Адам-ти ва замана» (12+)
15:30 «Здоровье» (12+)
16:15 Мультфильм (0+)

16:30 Время новостей Дагестана
16:50 Т/с «Восток-Запад 2» 3-4 с. (16+)
18:45 Передача на аварском языке «Паданги палматги заманги» **19:30** Время новостей Дагестана
19:55 «За скобками» **20:00** Время новостей. Махачкала
20:20 «Первая студия» **21:00** Д/ф «Жизнь, отданная искусству. И песни, и танцы» (16+)
21:55 «Психологическая азбука» (12+)
22:30 Время новостей Дагестана
22:55 «За скобками» (12+)
23:00 Время новостей. Махачкала
23:20 «Молодежный дрифт» (12+)
00:00 Д/ц «Разноцветная планета» «Пятнистые» (16+)

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». **09.00** Новости. **0**

ЖУЬМЯ, 19-сентябрь		ПЕРВЫЙ	РОССИЯ 1	НТВ	ДОМАШНИЙ	ТВ-ЦЕНТР	ЗВЕЗДА
РТВК 07:00 Время новостей Дагестана 07:20,14.50 Передача на аварском языке «Поданги ламалги заманги» (12+) 08:00 Мультфильмы (0+) 08:30 Время новостей Дагестана 08:50 Т/с «Восток-Запад 2» 3-4 с. (16+) 10:45 «Первая студия» 11:15 Д/ф «Жизнь, отдная искусство. И песни, и танцы» (16+) 12:05 Пятничная проповедь. Прямая трансляция из Центральной Джума-мечети 12:30 Время новостей Дагестана 12:50 Т/с «Чао, Федерико!» 3-4 с. (16+) 14:30 Время новостей Дагестана		15:30 «Молодежный дрифт» (12+) 16:10 Мультфильмы (0+) 16:30 Время новостей Дагестана 16:50 Т/с «Восток-Запад 2» 5-6 с. (16+) 18:45 Передача на кумыкском языке «Халкъ ва заман» (12+) 19:30 Время новостей Дагестана 20:00 Время новостей. Махачкала 20:20 «Подробности»(12+) 20:55 «Мир Вашему дому» 21:20 «Круглый стол» (12+) 22:00 «Время спорта» 22:30 Время новостей Дагестана 23:00 Время новостей. Махачкала 23:20 «Глобальная сеть» (16+) 00:00 Д/ц «Разноцветная планета» «Зеленые» (16+)	09:30 Канал национального вещания 11:30 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. Вести-Дагестан 21:10 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. Вести-Дагестан 05:00 «Утро России». 09:30 Местное время. 09:55 «О самом главном». 11:00 «Вести». 12:00 «60 минут». (12+). 14:00 «Вести». 14:30 Т/с «Тайны следствия». (16+). 16:30 «Вести». 17:00 «Прямой эфир». (16+). 18:00 «60 минут». (12+). 20:00 «Вести». 21:30 «Ну-ка, все вместе!» (12+). 23:55 «Истории Большой Страны». (12+). 00:55 Х/ф «Провинциалка». (12+).	04:55 Т/с «Морские дьяволы. Вектор атаки». 06:30 «Давай разведемся» (16+). 08:00 «Сегодня». 08:25 «Мои университеты. Будущее за настоящими». (6+). 09:25 Т/с «Морские дьяволы». (16+). 10:00 «Сегодня». 10:35 Т/с «Морские дьяволы». (16+). 13:00 «Сегодня». 13:25 «Незвычайное происшествие». (16+). 14:00 «Место встречи». 16:00 «Сегодня». 16:45 «ДНК». (16+). 17:55 «Жди меня». (12+). 19:00 «Сегодня». 20:00 Т/с «Стражники». (16+). 22:10 Т/с «Варяги». (16+). 00:20 «Своя правда». (16+). 02:15 «Захар Прилепин. Уроки русского» (12+)	06:30 «По делам несовершеннолетних». (16+). 08:00 «Давай разведемся» (16+). 09:00 «Тест на отцовство». (16+). 11:10 Д/ф «Понять. Простить». (16+). 12:10 Д/ф «Порча». (16+). 13:15 Д/ф «Знахарка». (16+). 13:45 Д/ф «Верну любимого». (16+). 14:20 Д/ф «Голоса ушедших душ». (16+). 14:55 Мелодрама «Фиктивный брак». (16+). 19:00 Мелодрама «Ангел на белой карете». (16+). 22:55 «Гармоничная женщина». (16+). 23:10 Д/ф «Понять. Простить». (16+). 00:25 Д/ф «Порча». (16+). 01:20 Д/ф «Знахарка». (16+). 01:45 Д/ф «Верну любимого». (16+).	06:00 «Настроение». 06:20 Д/ф «Русские тайны. Создать сверхчеловека». (16+). 08:10 Х/ф «Замуж после всех». (12+). 11:30 «События». (16+). 11:50 Х/ф «Замуж после всех». (12+). 12:35 Х/ф «Перелетные птицы». (12+). 14:30 «События». (16+). 14:55 «Город новостей». 15:05 Х/ф «Перелетные птицы». (12+). 17:00 Д/с «Актерские драмы. Сторики-разбойники». (16+). 17:50 «События». (16+). 18:15 Т/с «Чистосердечное признание 5». (16+). 22:00 «В центре событий». (16+). 23:05 «Хорошие песни». 00:45 Х/ф «Уснувший пассажир». (12+). 02:05 «Петровка, 38»(16+)	09:00 Новости дня. (16+). 09:20 «Ищу своих». (12+). 10:05 Х/ф «Неподдающиеся». (12+). 11:50,13.25 Х/ф «Зеленый фургон». (12+). 13:00 Новости дня. (16+). 15:00 Военные новости. 15:05 Х/ф «Зеленый фургон». (12+). 15:25 Х/ф «Классик». (16+). 17:00 Новости дня. (16+). 17:15 Х/ф «Классик». (16+) 18:10 «ПолитУкладчик». 19:00 Новости дня. (16+). 19:40 Д/с «Загадки века» 20:30 Д/с «Война миров» 21:20 «Специальный репортаж. Что русскому смешно...» (16+). 22:00 «Здравствуй, товарищи!» (16+). 23:30 «Музыка+». (12+). 00:55 Х/ф «Девушка с гитарой». (12+). 02:25 Х/ф «Опасные гастроли». (12+).

КИШ, 20-сентябрь		ПЕРВЫЙ	РОССИЯ 1	НТВ	ДОМАШНИЙ	ТВ-ЦЕНТР	ЗВЕЗДА
РТВК 07:00 Время новостей Дагестана 07:20,15.10 Передача на кумыкском языке «Халкъ ва заман» 08:00 Мультфильмы (0+) 08:30 Время новостей Дагестана 08:50 Х/ф «Благочестивая Марта» 1-2 с. (16+) 11:25 «Подробности» 12:05 «Время есть!» (0+) 12:50 Концерт «Добровиление 2024» «Остров Парк» Часть 2 (12+) 14:30 «Мир Вашему дому» 14:55 «Сердце воина» 15:50 «Время спорта» 16:30 Время новостей Дагестана 16:50 Дагестанские кино. Д/ф «Шамиль. Рай под тенью собель» 18:20 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Кубачинцы» (12+)		18:45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» (12+) 19:30 Время новостей Дагестана 19:55 «Точка зрения» 12+ 20:10 «Культурный код» 20:30 «Дагестан туристический» (0+) 20:50 «Ульяна спросит» 21:40 «Спортивный год: кан России» с Юсупом Омаровым (12+) 22:30 Время новостей Дагестана 22:50 Х/ф «День дурака» 00:30 Время новостей Дагестана 00:55 Д/ц «Советские прорывы: вдохновение для будущего» «Горячее сердце Арктики» 01:20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» (12+)	05:00 «Утро России». Суббота. 08:00 Местное время. Суббота. 08:35 «По секрету всему свету». 09:00 «Формула еды»(12+) 09:25 «Патеро на одного». 10:10 «Сто к одному». 11:00 «Вести». 11:30 «Наши. Военкоры». (12+). 12:00 «Доктор Мясников». (12+). 13:00 «Большие перемены». 14:00 «Вести». 14:30 «Юмор! Юмор! Юмор!» Юбилейная программа. (16+). 17:30 «Вести». 17:50 «Привет, Андрей!» (12+). 20:00 «Вести». 20:50 «Вести». Местное время. 21:00 Х/ф «Даниловский тупик». (16+). 00:50 Х/ф «Несчастный случай». (12+).	04:35 Т/с «Приставы»(12+) 06:20 «Жди меня». (12+). 07:20 «Смотр». (16+). 08:00 «Сегодня». 08:20 «Поедем, поедим!» (16+). 09:20 «Едим дома». 10:00 «Сегодня». 10:20 «Главная дорога». (16+). 11:00 «Живая еда». (12+). 12:00 «Квартирный вопрос». 13:00 «Сатья». (16+). 14:00 «Секрет на миллион». (16+). 16:00 «Сегодня». 16:20 «ЧП. Расследования» (16+). 17:00 «Своя игра». 18:00 «Следствие вели...» (16+). 19:00 «Центральное телевидение». (16+). 20:10 «ВИА Суперстар!» Новый+. 00:00 «Ты не поверишь!» (16+). 01:00 «Ч.Т.Д.» с Маргаритой Симоныан. (16+).	06:30 «6 кадров». (16+). 06:40 Мелодрама «Без тебя мне жизни нет». (16+). 10:45 Мелодрама «Одна ночь и вся жизнь». (16+). 14:50 Мелодрама «Сестры по любви». (16+). 19:00 Мелодрама «Камень желаний», 9-10 с. (Турция). (16+). 21:00 Мелодрама «Камень желаний», 11-12 с. (Турция). (16+). 22:30 Мелодрама «Наследство». (Россия). (16+). 02:05 Мелодрама «Лабиринт иллюзий». (Россия). (16+). 05:15 «6 кадров». (16+). 05:40 Мелодрама «С днем рождения, Вика!» (16+).	07:00 «Православная энциклопедия». (6+). 07:25 Х/ф «Уснувший пассажир». (12+). 09:00 «Здоровый смысл». 09:30 «Смех, дрожь и видео». (16+). 10:05 «Мыбы о еде. Грибы». (16+). 10:55 «Просто - вкусно». (6+). 11:30 «События». (16+). 11:50 «Смешите меня семеро». (16+). 12:55 Анекдот-клуб «Нехмурые люди». (16+). 13:25 Х/ф «Отель «Солнечная долина». (16+). 14:30 «События». (16+). 14:45 Х/ф «Отель «Солнечная долина». (16+). 17:20 Х/ф «Содовники». 21:00 «Постскриптум». (16+). 22:10 «Право знать!». 23:35 «События». (16+). 23:45 Д/ф «Тюжная комната. Голая правда». 00:30 Д/ф «Неизвестная Надежда Крупская».	07:25 Х/ф «Рысь возвращается». (12+). 09:00 Новости дня. (16+). 09:15 «Второе мнение». (12+). 09:45 «СССР. Знак качества» с Иваном Охлобыстиным». (12+). 10:35 «Не факт!» (12+). 11:05 «Легенды музыки». Лариса Рубальская. (12+). 11:35 «Легенды кино». Ефим Копалян. (12+). 12:30 «Любовь на линии огня». (16+). 13:00 Новости дня. (16+). 13:15 «ПолитУкладчик». (16+). 14:00 Т/с «Два капитана». (12+). 19:00 Новости дня. (16+). 19:25 Т/с «Два капитана». (12+). 00:05 Х/ф «Вор». (16+). 01:55 Х/ф «Живи и помни». (16+). 03:35 Х/ф «Шел четвертый год войны...»

ГЯД, 21-сентябрь		ПЕРВЫЙ	РОССИЯ 1	НТВ	ДОМАШНИЙ	ТВ-ЦЕНТР	ЗВЕЗДА
РТВК 07:00 Время новостей Дагестана 07:20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» (12+) 08:00 Мультфильмы (0+) 08:30 Время новостей Дагестана 08:50 Х/ф «По секрету всему свету» 1-2 с. 11:10 «Ульяна спросит» 12:00 «Пупсики в эфире» 12:30 «Детские новости» 12:45 «Я это знаю. Первые» Выпуск 29-й 13:20 «Спортивный год: кан России» с Юсупом Омаровым (12+) 14:05 «Музыкальный час пик» (12+)		14:50 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» (12+) 15:30 Ток-шоу «Общественный интерес» 16:50 «Культурный код» 17:10 «Удивительные горы» 17:30 «Человек и право» 18:45 «Круглый стол» 19:30 Время новостей Дагестана. Итоги 20:30 «Точка зрения»(12+) 20:40 Ток-шоу «Говорить разрешается» (12+) 22:00 Х/ф «Лекции для домохозяек» (16+) 00:00 Д/ц «Советские прорывы: вдохновение для будущего» «Мирный атом» (16+) 00:30 Время новостей Дагестана. Итоги	05:30 Х/ф «Нелегкое счастье». (12+). 07:20 «В кругу друзей». 08:00 Местное время. Воскресенье. 08:35 «Куда все дома». 09:25 «Утренняя почта». 10:10 «Сто к одному». 11:00 «Вести». 11:30 «Наши. Военкоры». 12:00 «Атомный прорыв». 13:00 «Судьба человека с Борисом Корчевниковым». (12+). 14:00 «Вести». 14:30 «Вести». Местное время. 15:00 «Парад юмора» (16+) 17:00 «Вести». 17:50 «Песни от всей души» 20:00 «Вести недели». 22:30 «Москва. Кремль. Путин». 23:00 «Воскресный вечер с В.Соловьевым». (12+).	04:55 Т/с «Приставы»(12+) 06:50 «Центральное телевидение». (16+). 08:00 «Сегодня». 08:20 «У нас выигрывают» 10:00 «Сегодня». 10:20 «Первая передача». 11:00 «Чудо техники» (12+) 12:00 «Дачный ответ». 13:00 «НашПотребНадзор». (16+). 14:00 «Однажды...» (16+). 15:00 «Своя игра». 16:00 «Сегодня». 16:20 «Человек в праве». (16+). 17:00 «Следствие вели...» (16+). 18:00 «Новые русские сенсации». (16+). 19:00 «Итоги недели». 20:20 «Ты супер!» Новый сезон. (6+). 23:20 «Звезды сошлись». 01:00 «Основано на реальных событиях». (16+).	06:30 Мелодрама «С днем рождения, Вика!» (16+). 09:20 «Метод Рогова». (16+). 09:50 «Метод Рогова». (16+). 10:20 «Пять ужинов». (16+). 10:35 Мелодрама «Отчаянные меры». (16+). 14:50 Мелодрама «Взятка». (16+). 19:00 Мелодрама «Камень желаний», 13-16 с. (16+). 22:20 Мелодрама «Случайный брак». (16+). 02:00 Д/ф «Знать будущее. Жизнь после Ванги». (16+). 02:50 «6 кадров». (16+). 03:20 Мелодрама «С днем рождения, Вика!» (16+).	05:50 Х/ф «Последний довод». (12+). 07:20 Т/с «Чистосердечное признание 5». (16+). 10:55 «Полезная программа». (6+). 11:30 «События». (16+). 11:50 «Наша смешная жизнь». (16+). 12:35 Х/ф «Спортлото-82» 14:30 «Московская неделя». (12+). 15:00 «Хроники московского быта. Кремлевские лавеласы». (16+) 15:55 Д/ф «Настоящий детектив. Инъекция смерти». (16+). 16:40 Д/ф «Следствие ведет КГБ. Привет из Непала». (16+). 17:30 Х/ф «Дорога из желтого кирпича». 21:05 Х/ф «Опасное заблуждение». (12+). 00:35 «События». (16+).	06:50 Х/ф «Классик»(16+) 09:00 Новости недели 09:25 «Служу России». 09:55 «Военная приемка» 10:40 «Легенды армии». 11:30 Д/с «Легенды государственности». (16+) 12:20 Д/с «Война миров» 13:10 «Код доступа»(12+) 14:00 «Улико из прошлого». (16+). 14:50 «Скрытые угрозы» 15:40 Д/с «Секретные материалы». (16+). 16:30 Д/с «Загадки века» 17:20 «Специальный репортаж. Что русскому смешно...» (16+). 18:00 Главное с О. Беловой. (16+). 19:40 Д/с «Легенды советского сыска». (16+). 23:00 «Ретисов». (12+). 23:55 Х/ф «Криминальный квартет». (16+).

КУЛЬТУРА 15-21-сентябрдалди		АРБЕ	ХЕМИС	ЖУЬМЯ	КИШ	ГЬЯД	РАДИО
ИСЛЕН							ИСЛЕН
06.30 Диалоги о животных.		06.30 Диалоги о животных.	06.30 Диалоги о животных.	06.30 Диалоги о животных.	06.30 М/ф: «Загадочная планета», «Королевские зайцы», «Сказка сказывается».	06.30 «Юрий Рашка «Представление» в программе «Библиейский сюжет».	11.10 Вести «Дагестан»
07.20 «Театральная летопись».		07.20 «Театральная летопись».	07.20 «Театральная летопись».	07.20 «Театральная летопись».	07.20 «Театральная летопись».	07.20 «Театральная летопись».	13.30 Радиоспектакль
07.45 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».		07.45 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	07.45 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	07.45 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	07.45 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	07.45 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	
08.40 Д/с «Рассекреченная история».		08.40 Д/с «Рассекреченная история».	08.40 Д/с «Рассекреченная история».	08.40 Д/с «Рассекреченная история».	08.40 Д/с «Рассекреченная история».	08.40 Д/с «Рассекреченная история».	
09.10 Т/с «Юлий Цезарь», 2 с.		09.10 Т/с «Юлий Цезарь», 2 с.	09.10 Т/с «Юлий Цезарь», 2 с.	09.10 Т/с «Юлий Цезарь», 2 с.	09.10 Т/с «Юлий Цезарь», 2 с.	09.10 Т/с «Юлий Цезарь», 2 с.	
10.00 Новости культуры.		10.00 Новости культуры.	10.00 Новости культуры.	10.00 Новости культуры.	10.00 Новости культуры.	10.00 Новости культуры.	
10.15 «Наблюдатель».		10.15 «Наблюдатель».	10.15 «Наблюдатель».	10.15 «Наблюдатель».	10.15 «Наблюдатель».	10.15 «Наблюдатель».	
11.15 ХХ век. «Жуточные портреты. Из путевого кинодневника». Режиссеры Ю. Визбор, А. Шербаков.		11.15 ХХ век. «Жуточные портреты. Из путевого кинодневника». Режиссеры Ю. Визбор, А. Шербаков.	11.15 ХХ век. «Жуточные портреты. Из путевого кинодневника». Режиссеры Ю. Визбор, А. Шербаков.	11.15 ХХ век. «Жуточные портреты. Из путевого кинодневника». Режиссеры Ю. Визбор, А. Шербаков.	11.15 ХХ век. «Жуточные портреты. Из путевого кинодневника». Режиссеры Ю. Визбор, А. Шербаков.	11.15 ХХ век. «Жуточные портреты. Из путевого кинодневника». Режиссеры Ю. Визбор, А. Шербаков.	
11.50 Д/ф «Дед. Столетие дубенского зубра. Михаил Мещеряков».		11.50 Д/ф «Дед. Столетие дубенского зубра. Михаил Мещеряков».	11.50 Д/ф «Дед. Столетие дубенского зубра. Михаил Мещеряков».	11.50 Д/ф «Дед. Столетие дубенского зубра. Михаил Мещеряков».	11.50 Д/ф «Дед. Столетие дубенского зубра. Михаил Мещеряков».	11.50 Д/ф «Дед. Столетие дубенского зубра. Михаил Мещеряков».	
12.30 Новости культуры.		12.30 Новости культуры.	12.30 Новости культуры.	12.30 Новости культуры.	12.30 Новости культуры.	12.30 Новости культуры.	
13.00 «Театральная летопись».		13.00 «Театральная летопись».	13.00 «Театральная летопись».	13.00 «Театральная летопись».	13.00 «Театральная летопись».	13.00 «Театральная летопись».	
13.30 Д/ф «Дядя Ваня. Сцены из деревенской жизни», 1 с.		13.30 Д/ф «Дядя Ваня. Сцены из деревенской жизни», 1 с.	13.30 Д/ф «Дядя Ваня. Сцены из деревенской жизни», 1 с.	13.30 Д/ф «Дядя Ваня. Сцены из деревенской жизни», 1 с.	13.30 Д/ф «Дядя Ваня. Сцены из деревенской жизни», 1 с.	13.30 Д/ф «Дядя Ваня. Сцены из деревенской жизни», 1 с.	
14.55 Д/ф «Абу-Симбел. Восьмое чудо света».		14.55 Д/ф «Абу-Симбел. Восьмое чудо света».	14.55 Д/ф «Абу-Симбел. Восьмое чудо света».	14.55 Д/ф «Абу-Симбел. Восьмое чудо света».	14.55 Д/ф «Абу-Симбел. Восьмое чудо света».	14.55 Д/ф «Абу-Симбел. Восьмое чудо света».	
15.50 Кино о кино.		15.50 Кино о кино.	15.50 Кино о кино.	15.50 Кино о кино.	15.50 Кино о кино.	15.50 Кино о кино.	
16.30 Д/с «Коллекция». (Белград).		16.30 Д/с «Коллекция». (Белград).	16.30 Д/с «Коллекция». (Белград).	16.30 Д/с «Коллекция». (Белград).	16.30 Д/с «Коллекция». (Белград).	16.30 Д/с «Коллекция». (Белград).	
17.00 Новости культуры.		17.00 Новости культуры.	17.00 Новости культуры.	17.00 Новости культуры.	17.00 Новости культуры.	17.00 Новости культуры.	
17.15 Д/с «Хождение Кузцова за море».		17.15 Д/с «Хождение Кузцова за море».	17.15 Д/с «Хождение Кузцова за море».	17.15 Д/с «Хождение Кузцова за море».	17.15 Д/с «Хождение Кузцова за море».	17.15 Д/с «Хождение Кузцова за море».	
17.45,00.45 Международный юношеский телевизионный конкурс музыкантов «Санкт-Петербургский Олимп».		17.45,00.45 Международный юношеский телевизионный конкурс музыкантов «Санкт-Петербургский Олимп».	17.45,00.45 Международный юношеский телевизионный конкурс музыкантов «Санкт-Петербургский Олимп».	17.45,00.45 Международный юношеский телевизионный конкурс музыкантов «Санкт-Петербургский Олимп».	17.45,00.45 Международный юношеский телевизионный конкурс музыкантов «Санкт-Петербургский Олимп».	17.45,00.45 Международный юношеский телевизионный конкурс музыкантов «Санкт-Петербургский Олимп».	
18.30 Д/с «Забывтое ремесло».		18.30 Д/с «Забывтое ремесло».	18.30 Д/с «Забывтое ремесло».	18.30 Д/с «Забывтое ремесло».	18.30 Д/с «Забывтое ремесло».	18.30 Д/с «Забывтое ремесло».	
18.45 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».		18.45 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	18.45 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	18.45 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	18.45 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	18.45 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	
19.30 Новости культуры.		19.30 Новости культуры.	19.30 Новости культуры.	19.30 Новости культуры.	19.30 Новости культуры.	19.30 Новости культуры.	
19.45 Главная роль.		19.45 Главная роль.	19.45 Главная роль.	19.45 Главная роль.	19.45 Главная роль.	19.45 Главная роль.	
20.05 «Правила жизни».		20.05 «Правила жизни».	20.05 «Правила жизни».	20.05 «Правила жизни».	20.05 «Правила жизни».	20.05 «Правила жизни».	
20.30 «Спокойной ночи, малыши!»		20.30 «Спокойной ночи, малыши!»	20.30 «Спокойной ночи, малыши!»	20.30 «Спокойной ночи, малыши!»	20.30 «Спокойной ночи, малыши!»	20.30 «Спокойной ночи, малыши!»	
20.50 Искусственный отбор.		20.50 Искусственный отбор.	20.50 Искусственный отбор.	20.50 Искусственный отбор.	20.50 Искусственный отбор.	20.50 Искусственный отбор.	
21.30 «Белая студия».		21.30 «Белая студия».	21.30 «Белая студия».	21.30 «Белая студия».	21.30 «Белая студия».	21.30 «Белая студия».	
22.15 Т/с «Юлий Цезарь», 1 с.		22.15 Т/с «Юлий Цезарь», 1 с.	22.15 Т/с «Юлий Цезарь», 1 с.	22.15 Т/с «Юлий Цезарь», 1 с.	22.15 Т/с «Юлий Цезарь», 1 с.	22.15 Т/с «Юлий Цезарь», 1 с.	
23.05 Д/с «Рассекреченная история».		23.05 Д/с «Рассекреченная история».	23.05 Д/с «Рассекреченная история».	23.05 Д/с «Рассекреченная история».	23.05 Д/с «Рассекреченная история».	23.05 Д/с «Рассекреченная история».	
23.35 Новости культуры.		23.35 Новости культуры.	23.35 Новости культуры.	23.35 Новости культуры.	23.35 Новости культуры.	23.35 Новости культуры.	
23.50 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».		23.50 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	23.50 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	23.50 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	23.50 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	23.50 Д/ф «Пирамиды Гизы. Как фараоны разгадали тайны звездного неба».	
01.35 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».		01.35 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	01.35 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	01.35 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	01.35 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	01.35 Д/с «М.И.Ф.». «Игорь Масленников. Знакомство».	
02.15 Диалоги о животных. Зоопарк Нижнего Новгорода «Липпопос».		02.15 Диалоги о животных. Зоопарк Нижнего Новгорода «Липпопос».	02.15 Диалоги о животных. Зоопарк Нижнего Новгорода «Липпопос».	02.15 Диалоги о животных. Зоопарк Нижнего Новгорода «Липпопос».	02.15 Диалоги о животных. Зоопарк Нижнего Новгорода «Липпопос».	02.15 Диалоги о животных. Зоопарк Нижнего Новгорода «Липпопос».	
							ИСЛЕН
							11.10 Вести «Дагестан»
							13.30 Радиоспектакль
							САЛАСА
							11.10 Вести «Дагестан»
							13.30 «Актуально».
							АРБЕ
							11.10 Вести «Дагестан»
							13.30 Встречи в студии.
							ХЕМИС
							11.10 Вести «Дагестан»
							13.30 Время и молодежь.
							ЖУЬМЯ
							11.10 Вести «Дагестан»
							11.25 Голос Ислама
							11.45 Концерт.
							КИШ
							13.10 Итоги недели.
							ГЬЯД
							10.10 Соколенок.

Дин

(«Лезги газетда» диндин пак кхьинар жезва. Гъавиляй ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я)

Дуьньядин эхирдин
лишанрикай

Гъазурайди - диндин алим
Ямин МЕГЪАМЕДОВ

(Эвел - 2023-йисан 45-50-нумрайра,
2024-йисан 2-9, 14-15, 19-20, 22-33, 35-
40, 47, 48-нумрайра, 2025-йисан 2, 7,
13-15, 17-19, 21-24, 27, 31-33-нумрайра)

Гъевечи лишан №131

Мегъти (Магъди) загъир хьун

...И гъадисдин метлеб ам я хьи, ад-Дажжал аль-Магъдидин девирда пайда жеда. Ахпа, ад-Дажжал кьин патал Иса (Аллагъдин патай салават ва салам хьуй вичиз), эвчида ва а члавуз аль-Магъди иманлуйрин башчи ва регъбер яз амукъда, Исадини ва амай вири иманлуйрини аль-Магъдидин кьулухъ капI ийида.

6. Абу Саид аль-Худрий асгъабди (къуй адалай Аллагъ рази хьурай) агакьарнавайвал, Аллагъдин Расулди (Аллагъдин патай салават ва салам хьуй вичиз) лагъана (мана):

«Чакай (чи хизандикай) я, вичин кьулухъ акъвазна, Марьяман хва Иса-ди капI ийидай кас»¹.

7. Ибн Масъуд асгъабди (къуй адалай Аллагъ рази хьурай) агакьарнавайвал, Пайгъамбарди (Аллагъдин патай салават ва салам хьуй вичиз) лагъана (мана): «Гъатта и дуьньядиз амайди анжах са югъ яз хьайитлани, Аллагъди виче закай тир ва я зи квалинзгълий-рикай тир инсан ракъурун патал а югъ яргъи ийида. Адан тлварни зи тлвар ва адан бубадин тлварни зи бубадин тлвар сад я»².

Адан тлвар Мугъаммад ибн Абдулла я. И гъадисди адан тлвар Мугъаммад ибн аль-Гъасан аль-Аскари лугъузвай шийитрин гафр инкарзава.

Маса риваятда лагъанва (мана):

«Гъатта заманадикай амукъзавай-ди тек са югъ яз хьанайтлани, Аллагъди зи хизандай тир инсан рекъе твадай ва ада и чил, гъикI укьван члавалди ам зулумриевни гъахъсузилерие ацланвайтла, гъа къайдада гъахъдие ацлурдай».

Мад са риваятда лагъанва (мана):

«Арабриз зи тухумдай тир ва вичин тлвар зи тлварцлхъ галаз сад тир инсанди регъбервал таганмаз (пачагъвал тавунмаз), и дуьнья куьтягъ жедач»³.

«Арабриз регъбервал таганмаз...» гафарин метлеб ам я хьи, ам вири мусурманрин, арабар тирбуруни, туширбуруни, регъбер (башчи, пачагъ) жеда. Ина арабрин тлвар кьунин себеб ам арабрилай эгечлунихъ галаз алакьалу я. Ам Меккада ва Мединада пайда жеда ва ана яшамиш жезвай арабар адан гуьгъуьна аваз фида. Идалай кьулухъ абурок амай мусурманарни экечI хьийида.

ГъакIни Къуръан клелзавайвиляй ва араб члал чизвайвиляй гъар са мусурман араб яз гъисабзава⁴.

8. Зирра ибн Абдулла асгъабди (къуй адалай Аллагъ рази хьурай) агакьарнавайвал, Пайгъамбарди (Аллагъдин патай салават ва салам хьуй вичиз) лагъана (мана): «Зи квалинзгълийрикай тир ва вичин тлвар зи тлварцлхъ галаз сад тир инсанди регъбервал таганмаз (эмирвал тавунмаз), Къияматдин югъ алуькдач»⁵.

9. Али асгъабди (къуй адалай Аллагъ рази хьурай) агакьарнавайвал, Аллагъдин Расулди (Аллагъдин патай салават ва салам хьуй вичиз) лагъана (мана):

«Гъатта заманадикай амукъзавай-ди са югъ яз хьанайтлани, Аллагъди зи квалинзгълийрикай тир итим

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайда хьайитла,
ватсапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз кхьихъ.

ракъурда ва ада чил, укьван члавалди гъикI ам зулумрие ацланвайтла, гъа къайдада гъахъдие ацлурдай».

Маса риваятда лагъанва:

«Гъатта и дуьньядиз амукъзавай-ди тек са югъ яз хьанайтлани, Сад тир Аллагъди чакай тир инсан ракъурдай»⁶ ва ада чил, укьван члавалди гъикI ам зулумрие ацланвайтла, гъа къайдада гъахъдие ацлурдай»⁷.

Вири и гъадисри якъиндиз ва ачухдиз аль-Магъдидикай - Мугъаммад ибн Абдулладикай лугъузва ва абур адан тлварни сифетар къейднава.

Гила аль-Магъдидиз талукъбур хьун мумкин тир гъадисрин десте къевезва.

10. Жабир асгъабди (къуй адалай Аллагъ рази хьурай) агакьарнавайвал, Аллагъдин Расулди (Аллагъдин патай салават ва салам хьуй вичиз) лагъана (мана):

«Мукъвал жезва а гъал Иракдин эгълийрив я «къафизар», я «диргъемар» агакь тийир».

Чна лагъана: «И кар квехъ галаз алакьалу я?». Ада жаваб хгана:

«Аджамрин патай жеда - абур а шейэр къадагъа ийида».

«Къафиз» ираквийри менфят къачузвай къадардин уьлчме я, чи киле, кило, тонн хьиз.

Диргъем - виликдай гегъеншдиз менфят къачур гимишдин манат я.

«Аджам» гафуналди арабар туширбурун тлвар къазвай ва абур араб члалал рахазвани, рахазвачни важиблу тушир. Ахпа и гафуналди фарсийрин тлвар къаз хъана.

Гуьгъуьнлай Пайгъамбарди (Аллагъдин патай салават ва салам хьуй вичиз) лагъана (мана):

«Мукъвара Шамдин эгълийрив я динарар, я мудйяр агакьдач».

Чна хабар кьуна: «И кар квехъ галаз алакьалу я?». Ада жаваб хгана:

«Румвийрин патай».

Динар - къизилдин манат.

Мудй - Шамдин агъалийри менфят къачур заланвилин уьлчме (чи киле ва я кило, тонн хьиз).

Ахпа ам са къадар вахтунда кисна ва гуьгъуьнлай лагъана (мана):

«Зи уьмметдин эхирра вичи мал меквелди къачуз пайдай ва абур гъисаб тийидай халифа жеда».

Аль-Жаририди (и гъадис агакьарзавайда) лагъана: «За Абу Надр аз ва Абуль-Алядиз лагъана: «Куьне гъикI фикирзава, ам Умар ибн Абдулазиз яни?». Абуру жаваб хгана: «Ваъ»⁸.

Винидихъ гъанвай ва чпе тлвар кьунвай гъадисрал асаслу яз, и кас аль-Магъди яз жеда. Адан девирда гзаф къадар гъалибвилерни дъвейралди къачунвай гъанимаяр (трофеи) ва ачухнавай чилер гзаф хьуникди девлетрин сан артух жеда. Гъа са вахтунда ам пара захида жеда ва ада хийирар (мал) инсанриз пайда.

1 Гъадис Абу Нуэйма «Китаб аль-Магъдида» гъанва ва аль-Мунавиди ам «Фейд аль-Къадирда» къейднава, якъин иснад галаз, 6/17.

2 Гъадис ат-Тирмизиди ва Абу Дауда гъана ва ам якъин гъадис я.

3 Гъадис Абу Дауда гъана №4282 ва ам хъсан, якъин гъадис я.

4 Килиг: Аль-Къари, «Миркъат аль-мафатих», 5/179.

5 Гъадис якъин иснадни галаз Агмадан «аль-Муснадда» гъанва.

6 Яни Пайгъамбардин (Аллагъдин патай салават ва салам хьуй вичиз) хизандай.

7 Гъадис Абу Дауда гъана, «Китаб аль-Магъди», 4/107 ва гъадисдин иснад кьуватлуди я.

8 Гъадис Муслима гъана, №2913.

(КъатI ама. Мугъаммад ибн Абдур-рагъман аль-Арифидин ктабдай)

Уьлкведа ва дуьньяда

Гъазурайди - Муса АГЪМЕДОВ

Рекъемар
раижзава

Росстатди хабар гузвайвал, Россияда чпин къазанжияр яшамиш хьун патал чарасуз герек такъатрин агъа кланин къадардилай агъуз тир (прожиточный минимум) агъалийрин сан 2025-йисан 2-кварталда 10,8 миллион касдал кьван тлимил хъанва. 2024-йисан 2-кварталда и рекъем 12,4 миллиондиз барабар тир. Идакай «Интерфакс» изданиди раижзава.

Кьилди къачуртла, 2025-йисан 2-кварталда РФ-да кесибвилин дережа 2024-йисан 2-кварталдин 8,5 процентдилай 7,4 процентдал кьван агъуз аватнава.

Росстатдин телда къейдзавайвал, 2025-йисан 2-кварталда кесибвилин сергъят 16 агъзурни 863 манатдал атанвай.

2025-йисан 1-кварталда Россияда чпин къазанжияр яшамиш хьун патал чарасуз герек такъатрин агъа кланин къадардилай тлимил тир 11,9 миллион кас авай. Къейдзавайвал, кесибвилин дережа лагъайтла, 8,1 процентдиз барабар тир, 2024-йисан 1 кварталда лагъайтла, и рекъем 9,6 процент тир.

Санлай къачурла, РФ-да 2024-йисуз кесибвилин дережа 7,2 процент хъана (тарихдин лап тлимил къадар), 2023-йисан 8,3 процентдиз акси яз. Гъа гъисабдай яз 2024-йисан 4-кварталда кесибвилин дережа 5,3 процент, 3-кварталда - 8,0, 2-кварталда - 8,5, 1-кварталда - 9,6 процент.

Алакъаяр

мягъкемарзава

Россияди Пакистандихъ галаз АПКдин хиле алакъаяр мягъкемарзава. Хабар гузвайвал, и уьлкве хуьруьн майишатдин рекъяй Россиядин алишверишдин важиблу амадаг я. Идакай РФ-дин хуьруьн майишатдин министерстводин телеграм-каналди раижзава.

Пакистандиз Россиядай нут, нахутлар, мержемекар (чечевица) тухузва, аниз рекъе твазвай ракъинин цуькведин гъериде ва кушдин тумарин (семена льна) къадарни артухарзава. Пакистандай Россияди цитрусдин емишарни салан майвар къачузва.

Куьмекдин

такъатар

Йисан эвел кьилелай инихъ 11 миллиондилай виниз аялрин диде-бубайри сад тир пособие къачунва. Идакай РФ-дин телеграм-каналди хабар гузва.

Гъар вацран пулдин такъатрин куьмекдин къадар Россияда юкьван гъисабдалди 8,6 агъзур манатдилай 17,2 агъзур манатдал кьван тир.

Пособие гъакI кIвачел залан 321 агъзур дишегълидини къачунва, 9,7 агъзур манатдилай 19,3 агъзур манатдал кьван.

Сад тир пособие ихътин хизанриз тайнарзава: юкьван гъисабдалди хизанда гъар са касдал ацалтзавай къазанжидин къадар, абур яшамиш жезвай регионда тайинарнавай ПМ-дин (прожиточный минимум) къадардилай агъуз хъайила, комплекснидаказ хизандин муьгътежвилiz кьимет гайила. ГъакIни выплата къачун патал дидедин ва бубадин гъар садан йисан къазанжидин къадар кьуд МРОТ-дилай (минимальный размер оплаты труда) тлимил хъана кландач.

Идалайни алава яз, чешмеди агъалийрин рикIел гъизвайвал, алай йисалай хизанда мад са аял хъайи дуьшуьшда диде-бубайриз сад тир пособие тукьлуьрун регъят хъанва. ИкI, эгер абур пособие гъеле къачузваз хъайитла, Яшайишдин фондуни цийииз хъанвай аялдиз вы-

плата автоматический къайдада тайинарзава (хизанда гъа муькуь аялриз кьван), комплекснидаказ муьгътежвилин кьимет гунин серенжем галачиз.

Пособие вичин къадар регионда тайинарнавай ПМ-дин къадардин 50, 75, ва я 100 процентдикай ибарат я.

Дидедиз ва я бубадиз и выплатадин патахъай тек са арза кхьин бес я, мисал яз, Госкьулугърин порталда. Амай делилрин патахъай пешекарри чпи чирда ва ахтармишда.

Сагъар хъувунин
серенжемириз

Михаил Мурашкодин гафаралди, онкологиядин начагъвилер сагъар хъувунин серенжемириз пулдин такъатар гунин къадар, 2024-йисав гекъигайла, саки 15 процентдин артухарнава. Идакай РФ-дин здравоохраненидин министерстводин телеграм-каналди раижзава.

2019-йисалай 2024-йисалди «онкология» профилдай медицинадин куьмекдин гъакъи гун патал гъар йисуз 300 миллиард манатдилай виниз пулдин такъатар рекъе тунва. 2025-йисуз лагъайтла, саки 390 миллиард манат фикирда кьунва (им, винидихъ къейднавайвал, 2024-йисан рекъемдив гекъигайла, саки 15 процентдин гзаф я). И серенжемар милли проектдин сергъятра аваз кьилиз акъуднава.

Гъа са вахтунда раижзавайвал, эхиримжи йисара важиблу нетижайрив агакьнава:

- йикъан ва югъ-йиф кьуллугъдай стационарра дакIунриз акси терапия галай сагъар хъувунин серенжемар кьиле тухунин дуьшуьшрин къадар 70 процентдилай гзаф артух хъанва;

- экуьнин терапия (лучевая терапия) ишлемишунин къадар 44 процентдилай гзаф артух хъанва, адахъ галаз санал дакIунриз акси серенжем тухунни кваз;

- 2020-йисалай инихъ сифте яз медицинадин пуд тешикатда протонный терапия кардик кутунва - ам саки 8 агъзур касди къачунва...

Идалайни алава яз, 2024-йисуз чпихъ онкологиядин начагъвилер авай тахминан 384 агъзур касди федеральный яшайишдин рекъяй тайин кьезилвилерик кваз (льготы) дарманрин препаратар къачунва, региональный яшайишдин рекъяй тайин тир кьезилвилерин сергъятра аваз лагъайтла, - 600 агъзурдалай гзаф агъалийри.

Алай вахтунда медицинадин куьмекдин гъакъидин тарифар (кьиметар) тамамбур хъунин рекъе камар къачузва. ГъакIни, чкадин промышленностдикай даях кьуналди, дарманрин препаратрин кьиметар агъузарунин рехъни кьунва.

Эхиримжи 6 йисан кьене яшайишдин рекъяй тайин федеральный кьезилвилерин сергъятра аваз, 165 миллиард манатдилай гзаф кьиметдин 13 миллиондилай артух рецептар кхьенва. Региональный яшайишдин рекъяй тайин тир кьезилвилерин сергъятра аваз лагъайтла, 200 миллиард манатдин кьиметдин, 14 миллиондилай гзаф рецептар ганва.

Артух хъанва

2025-йисуз цийи машинар маса гуни галаз-галаз къвед лагъай вацра рекордар эцигзава. Идакай «АВТОСТАТ» агентстводи раижзава.

ИкI, и агентстводин эксперттри хабар гузвайвал, августдин нетижайралди Россияда 122,2 агъзур цийи кьезил машинар маса ганва. Им алай йисан гъар вацран виридалайни еке рекъем я.

Икьван гагъди рекорддин нетижа июлдин вацра къейднай - 120,6 агъзур машин маса гуналди. Россиядин автобазарди, винидихъ къейднавайвал, галаз-галаз къвед лагъай вацра рекордар эцигзава.

Лезги
азет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин
информациядин ва печатдин
Агентство

367018, Махачкыла,
Насрутдинован пр., 1 «а»
РД-дин «Дагъустан»
«Этномедиахолдинг»
ГБУ-дин регъбер

А.М. МАГЪАМАЕВ

Тел.: 66-00-25

КЫЛИН РЕДАКТОР
М.И. ИБРАГЪИМОВ

Тел.: (872-2) 66-00-60

E-mail: Lezgigazet@etnomediadag.ru

КЫЛИН РЕДАКТОРДИН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К.Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш.Ш. ШИХМУРАДОВ

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н.М. ИБРАГЪИМОВ

ЭКОНОМИКАДИН
Ж.М. САИДОВА

КУЛЬТУРАДИН ВА
ЛИТЕРАТУРАДИН
Г.У. ИЛЬЯСОВ

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р.С. РАМАЛДАНОВА

КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ДИЗАЙНЕР
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
З. БАБАЕВА

Газет йиса 48 сеферда акъатзава.

Газет алакьадин, информациядин технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гуьзчивал авунин рекъай Федеральный къуллугъдин Дагъустан Республикада авай Управленидин 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация авуна. Регистрациядин нумра ПИИ№ТУ05-00420. Макъалаяр редакцияди туькьур хъийизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахъун мумкин я. Газетда чап авун патал теклифнавай материалра гъанвай делилрин дуьзвилини ва керчеквилини патахъай жавабдарвал авторрин чпин хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкыла,
Насрутдинован пр., 1 «а».
Печатдин квал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - ПП200

Зур йисан - ПП171

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 16.00

Газет «Феникс-пресс» ООО-дин типографияда чапна.

Дагъустан Республика, Шамилан район, Хебда, С. Асиятилован куьче, 1.

Тираж 5121

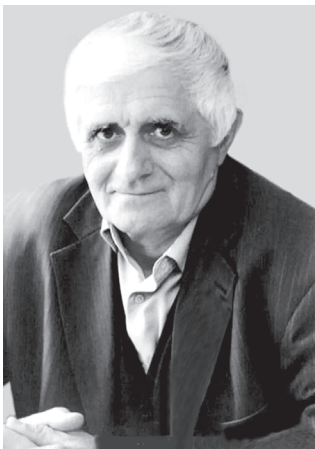
Гъ - И лишандик квай материалр гъакъидихъ чапзавайбуру я.

12+ - Икьван яшар хъанвайбуру келрай.

Гъ
Мубаракрай!

СтІал Сулейманан райондин Алкъвадрин хуьре авай
ЧІехи алим Алкъвадар Гъасан эфендидин тІварцІихъ
галай музейдин директор, тежрибалу муаллим
Гъуьсейн Имамович ГЪУЬСЕЙНОВАЗ:

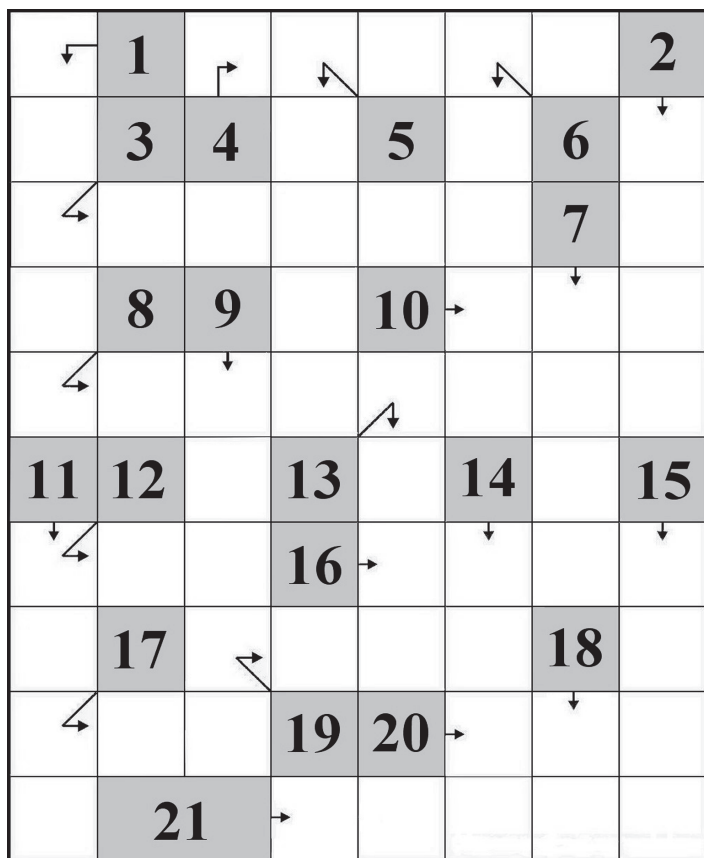
Векил маишгъур хизандин -
ТІвар хкажай Ватандин
Хуьзва куьне музейда
Ирс - гъакъван чаз масан тир.
Тарихдин дегъ сирерай,
Къил акъудиз гелерай,
Куьне кхъей ктабар
Ава кье чи гъилера.
Зайиф тахъуй камар куь,
Къуватарни гъунар куь!
ЦІарарани чарара
Чи бубайрин тІварар хуьз.
Сагъвал хъурай кІубан тир,
Агалкъунар - къакъан тир.
Гъалт тавурай уьмуьрда
Крар четин, залан тир.

КВЕЗ БАРКАЛЛУ 80 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ МУБАРАКЗАВАЙ
АЛКЪВАДАР ГЪАСАНАН ТІВАРЦІИХЪ ГАЛАЙ МЕДЕНИЯТДИННИ
МАРИФАТДИН ЦЕНТРАДИН КОЛЛЕКТИВ

Кроссворд

Туькьурайди – М. МАГЪАДОВ

1. Шаир ... Арзуманов. 2. Рубайирин устад ... Хайям. 3. Шаир ... Абдуллаев. 4. Гъуьрметдин лишан яз, къил агъузун. 5. Туьркиядин са шегъер. 6. Къияс Межидован «Дагълар юзазва» повестда Мерданан дуст. 7. Адахъай гъуьлягъди кІасайдаз киче жеда (мисал). 8. Фекидин гъиле жедай «хтар». 9. Абдуллагъ Искендерован романдин тІвар. 10. ЦІай ийидай чка, къул. 11. Китайвийрин рикІ алай магъсул. 12. Йифен межлис. 13. Багъа къаш. 14. ЦІук хуькуьрдай алат. 15. Хажалат. 16. Ам эхиримжиди яз рекьиде (урусрин мисал). 17. Гъавадик жедай гъерекат. 18. Эхъ (междометие). 19. «...Идрис» (А. Саидован поэма). 20. Жими «нисии». 21. Регъят (синоним).

Мезелияр

Сабир ЭФЕНДИЕВ

Зун хтанвайди туш

Патав гвай хтул шегъердай хтанвай хтулдин гуьгъуьналлаз, звер кваз, буба авай квализ гъахъна. Салам гана, бубадив гъил вугана.

- Алейкум салам, - лагъана шад хъайи бубади, ахпа гъил хуьре чпин патав гвай хтулдихъни яргъи авуна.

- Ягъа бубадиз вунани са гъил, са салам це жувани, - лагъана адаз.

- Ваъ, - къил элкъуьрна хтулди, - шегъердай хтанвайди зун туш, буба.

Вун гъи векда авайди я?

Гъисабар къун герек хъана. Къембера гъасятда телефондиз гъил авуна, калькулятор кутуна, «гъун садра хълагъ акван» лагъана. И кар акур буба мягътел хъана.

- А калькулятор вучтинди я вуна кутунвай, ам вавай гъакІ хуралай чириз жезвачни? - хабар къуна бубади. - Кило къанни вад манат я. Къарпуздай пуд кило атана. Гила къарпуз куьн жедатІа, чирун гъакъван четин кар яни?

- Исятда, исятда, - лагъана хци бубадиз, телефонда тупІар экъуьриз, - куьне зак тади кутамир.

- Яда, я хва, - лагъана бубади мадни, - къан чна, вун базарда ава. Телефон вав

Лезги хуьрер

Сальян

СтІал Сулейманан райондик акатзавай Сальян (Салиян) хуьр арадал атай вахт малум туш. Сальянар Къасумхуьруьвай 6 километрдин яргъа мензилда ава. Хуьр Испикрин администрациядик акатзава.

1886-йисан переписдин делилралди, Сальянрин хуьре 39 майишат ва 165 агъали (81 итим ва 84 дишегъли) авай. Агъалийри, лежбервилел, малдарвилел машгъул жез, къил хуьзвай. Дяведин вахтунда и хуьрай 24 кас фронтдиз фена, абурукай анжах 4 касдиз элкъвена хтун къисмет хъана.

1966-йисуз хъайи залзаладилай къулхъ сальянвийрин са пай ЦІийи Испикрин хуьруьз куьч хъана, муькуь пай - Къасумхуьрел, Къулан СтІалдал ва Дербентдиз.

Чи йикъара хуьре 18 майишат ва 62 агъали ама.

Мурад Мегъамедкеримован «СтІал Сулейманан район: тарихдин гелерай» ктабдай.

Редакциядиз чар

Кхъейдакай мад сеферда

Абдулашим ГЪАЖИМУРАДОВ

Гъуьрметлу редакция! Алай йисан 31-июлдиз акъатай «Лезги газетдин» 28-нумрада муьгъверганвийрин месэладикай макъала чап авунай сагърай!

Самур вацІай муьгъверганвийрин усадъбайриз яд гун патал насосдин станция кардик квай гъар са сятда 400 кв-лай артух ток харж жезва. Сезондин вахтунда (1-апрелдиз 1-октябрдалди) гъар суткада насосдин станцияди 5-5 сятда кІвалахайтІа ва гъар са сятда 400 кв къван ток харж жез хъайитІа, 5200 кв къван ток серф жезва.

Насосдин станция кардик кваз хуьн патал акъатзавай харж агалун патал ара-ара хуьруьн къилини жемятдивай са-са агъзур манат пул кІватІазаватІани, муьгъверганвиар гъукуматдин вилик буржунин чилина гъатнава. И карди Муьгъверганрин хуьруьн къубуда гъафтеда 5 юкъуз вад-вад сятда яд хъуниз манийвалзава.

Гъуьрметлу редакция, чна квевай муьгъверганвийрин и хци месэла гъялунин карда куьмек тІалабзава.

РЕДАКЦИЯДИН ПАТАЙ

Гъуьрметлу Абдулашим Гъажимурадов! Гъялна кІанзавай месэлаяр авачир район, хуьр бажагъат ава. Вири жемятдиз талукъ крар къилиз акъудун тайин тир райондин, хуьруьн администрацийрин килевайбурун везифа я. Гъелбетда, «Лезги газетдин» редакцияди квелай атанвай чарарин бинедаллаз талукъ идарайриз чарар-цІарар рекъе твада. Гъа са вахтунда куьнни, Муьгъверганрин хуьруьн администрация, жемят и кардин къайгъуда хуьн герек я. Чна квез, куьне къарагъарнавай месэладин гъакъиндай къилдин чар кхъена, хуьруьнвийрин къуларни эцигна, жемятдин тІварцІихъай талукъ идарайриз рекъе тун меслятзава. Ша санал гъялин и месэла.

«ЛГ»-дин 33-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЬЗ ЦІАРАРА: Физкультура. Къурукал. Цірав. Неру. Инсан. Линейка. ТИК ЦІАРАРА: Луту. Ажал. Къив. Уран. Цуьруьгъул. Аламише. Уганда. Иса.

гвачирдай къан. Маса гузвайда вичин шейнин кйимет гыкьван хъанатІа, ада ваз дуьз лагъанани, лагъаначни чир хъана кІандачни? Белки, ада вун алцурарда жал?

- ГыкІ алцурарда ада зун? - лагъана хъел акатай хци, телефон гъиле къарсуриз. - Вуна девирар дегиш хъанвайди кьатІузвачни? Вун гыи векда авайди я? Гила авай терезри чпи лугъузвайди я гыкьван заланвал хъана, гыкьван пул акъатна. Абур атІа куь девирдин терезар туш-е, са пата къван, муькуь пата шей эцигдай. Абур современный терезар я.

- Эхъ ман, - лагъана пашман хъайи бубади, - куьне исятда ийизвай кІелунарни гъахтин современный кІелунар тушни?